

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Katariina Pirttiniemi & Johanna Pulkkinen

Eväitä demokratiatyöhön

Ajankohtaispäivän toteuttaminen kirjastoalan opiskelijoille

Opinnäytetyö

Kevät 2024

Tradenomi (AMK), Kirjasto- ja tietopalveluala

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Tutkinto-ohjelma: Tradenomi (AMK), Kirjasto- ja tietopalveluala

Tekijät: Katariina Pirttiniemi & Johanna Pulkkinen

Työn nimi alaotsikoineen: Eväitä demokratiatyöhön – Ajankohtaispäivän toteuttaminen kirjastoalan opiskelijoille

Ohjaaja: Satu Salmela

Vuosi: 2024

Sivumäärä: 113

Liitteiden lukumäärä: 5

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tarkoituksena oli järjestää Seinäjoen ammattikorkeakoulun kirjasto- ja tietopalvelualan opiskelijoiden perinteinen ajankohtaispäivä lokakuussa 2023. Päivän aiheena oli yleisissä kirjastoissa tehtävä demokratiatyö. Vuonna 2017 voimaan tullut uudistettu laki yleisistä kirjastoista (1492/2016) määrittelee yhdeksi lain tavoitteeksi edistää aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja sananvapautta. Tästä uudesta tavoitteesta on vakiintunut alalle käsite *kirjastojen demokratiatyö*. Ajankohtaispäivän tavoitteena oli tarjota opiskelijoille tietoa demokratiatyön perusteista, käytännön toteuttamisesta ja siinä tarvittavasta osaamisesta.

Opinnäytetyön tietoperusta käsittelee demokratiaa, sen haasteita ja edistämistä yleisesti sekä kuvaa yleisen kirjaston roolia demokratian edistäjänä. Tietoperustassa käsitellään myös onnistuneen tapahtuman järjestämistä. Varsinaista kirjastojen demokratiatyötä selvitettiin haastatteleamalla kirjastoalan eri tasojen asiantuntijoita sekä toteuttamalla kysely Manner-Suomen yleisille kirjastoille. Näistä saatua tietoa esitellään laajasti opinnäytetyön raportissa.

Haastattelujen ja kyselyn perusteella voidaan päätellä, että demokratiatyön tavoitteena on vahvistaa kuntalaisten osallisuutta, antaa valmiuksia ja mahdollisuuksia toimia aktiivisena kansalaisena ja näin edistää demokratiaa. Kyselyn perusteella vaikuttaa, että yleisimmin demokratiatyötä toteutetaan järjestämällä tilaisuuksia, jakamalla luotettavaa tietoa ja tarjoamalla tiloja. Usein keskiössä on kuntalaisten kohtaaminen päättäjien tai viranhaltijoiden kanssa. Demokratiatyön tekeminen on vaatinut henkilökunnalta etenkin fasilitointitaitojen kehittämistä.

Ajankohtaispäivä *Eväitä demokratiatyöhön* toteutettiin hybriditapahtumana ja siihen osallistui noin sata opiskelijaa. Luennoitsijoina toimivat pääosin koulun ulkopuoliset kirjastoalan asiantuntijat, ja luennot etenivät demokratiatyön yleisistä perusteista konkreettisiin esimerkkeihin. Saadun palautteen perusteella päivää pidettiin hyvänä kokonaisuutena ja luennoitsijoita mielenkiintoisina.

¹Asiasanat: kirjastot, demokratia, osallisuus, osaamisen kehittäminen, seminaarit

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Degree programme: Bachelor of Business Administration, Library and Information Services

Authors: Katariina Pirttiniemi & Johanna Pulkkinen

Title of thesis: Tools for democracy work – Organizing a current affairs day for students in the library sector

Supervisor: Satu Salmela

Year: 2024

Number of pages: 113

Number of appendices: 5

The purpose of this functional thesis was to organize the traditional current affairs day for students of library and information services at Seinäjoki University of Applied Sciences in October 2023. The theme of the day was democracy work in public libraries. The revised Public Libraries Act (1492/2016), which entered into force in 2017, defines one of the objectives of the law as promoting active citizenship, democracy, and freedom of speech. This new objective has established the concept of democracy work in libraries. The aim of the current affairs day was to provide students with information on the basics of democracy work, its practical implementation, and the skills required for it.

The theoretical framework of the thesis deals with democracy, its challenges and democracy promotion in general, and describes the role of public libraries as promoters of democracy. Organizing a successful event is another topic area that was covered. The actual democracy work of libraries was explored by interviewing experts at different positions of the library sector and conducting a survey among public libraries in mainland Finland. The information obtained from these is extensively presented in the thesis report.

Based on the interviews and the survey, it can be concluded that the goal of democracy work is to strengthen citizens' participation, to provide the skills and opportunities to act as active citizens, and thus promote democracy. According to the survey, democracy work is most commonly implemented by organizing events, providing reliable information, and offering spaces. Often, the focus is on interactions between citizens and decision-makers or officials. Conducting democracy work has particularly required the development of facilitation skills among the staff.

The current affairs day, *Tools for democracy work*, was implemented as a hybrid event and was attended by about one hundred students. The lecturers were mainly external experts from the library sector, and the presentations progressed from general principles of democracy work to concrete examples. Based on the feedback received, the day was considered a good overall experience, and the lecturers were found to be interesting.

¹ Keywords: libraries, democracy, involvement, competence development, seminars

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä	2
Thesis abstract	3
SISÄLTÖ	4
Kuva-, kuvio- ja taulukkoluetelo	6
1 JOHDANTO	8
2 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TOTEUTTAMISTAPA.....	10
2.1 Opinnäytetyön tausta ja tarkoitus	10
2.2 Opinnäytetyön toteuttaminen ja raportin rakenne.....	12
3 DEMOKRATIA, SEN HAASTEET JA EDISTÄMINEN	17
3.1 Demokratiasta yleisesti	17
3.2 Demokratian keskeiset edellytykset	18
3.3 Kansalaisyhteiskunnan ja median rooli demokratiassa	19
3.4 Demokratian haasteet	22
3.5 Demokratian edistäminen.....	23
4 YLEINEN KIRJASTO DEMOKRATIAN EDISTÄJÄNÄ.....	28
4.1 Lain ja viranomaisten näkökulma	28
4.2 Kirjastoalan sisäinen näkökulma	31
4.3 Demokratiatyön suunnannäyttäjät.....	33
5 KIRJASTOJEN DEMOKRATIATYÖ	37
5.1 Demokratiatyön määrittelyä.....	37
5.1.1 Taustaa selvitystyölle.....	37
5.1.2 Keskeisten toimijoiden näkökulmia	38
5.1.3 Haastateltujen asiantuntijoiden näkemyksiä	40
5.1.4 Tuloksia kyselystä yleisille kirjastoille.....	41
5.1.5 Asiakasnäkökulma	46
5.1.6 Yhteenveto.....	47
5.2 Perusteluja demokratiatyön tekemiselle	49
5.3 Demokratiatyön yleisyys.....	50
5.4 Demokratiatyön toteuttamistavat.....	52

5.4.1	Kyselyn tuloksia toteuttamistavoista	52
5.4.2	Haastattelujen näkökulma toteuttamistapoihin.....	59
5.4.3	Käytännön esimerkkejä demokratiatyön toteuttamistavoista.....	61
5.5	Hankkeisiin liittyvät kysymykset.....	66
5.6	Kunnan muiden toimialojen, päättäjien ja kuntalaisten suhtautuminen	66
6	DEMOKRATIATYÖN VAATIMA OSAAMINEN	69
6.1	Taustaa osaamisen selvittelylle.....	69
6.2	Haastattelujen näkökulma osaamiseen.....	70
6.3	Kyselyn näkökulma osaamiseen	72
6.4	Osaamisen huomiointi alan ammattikorkeakoulutuksessa	74
6.5	Yhteenveto	75
7	HYVÄN TAPAHTUMAN JÄRJESTÄMINEN.....	77
8	AJANKOHTAISPÄIVÄN TOTEUTUKSEN KUVAUS.....	81
8.1	Ajankohtaispäivän raamit	81
8.2	Suunnitteluvaihe.....	82
8.3	Toteutusvaihe.....	87
9	ARVIOINTI JA POHDINTA	94
9.1	Ajankohtaispäivän arviointi.....	94
9.2	Opinnäytetyöprosessin arviointi ja pohdinta	99
	LÄHTEET	104
	LIITTEET	113

Kuva-, kuvio- ja taulukkoluettelo

Kuva 1. Valkokankaalla etänä luennoinut Marjo Hietikko ja salissa eväspöydälle menossa demokratiatyön käsikirja	90
Kuva 2. Framilla paikan päällä olleet eväspöydän äärellä. Vasemmalta alkaen Salmela, Mustikkamäki, Pulkkinen ja Pirttiniemi	92
Kuva 3. Kuva valmiista eväspöydästä.....	93
Kuvio 1. Yleisten kirjastojen arvot ja niistä johdetut tavoitteet, painotukset ja toimenpiteet. ...	32
Kuvio 2. Demokratia-hankkeiden logo.	38
Kuvio 3. Kirjastolain eri tehtävien saamat maininnat demokratiatyön määrittelyssä (n=67)...	42
Kuvio 4. Kuvaus demokratiatyöstä: Mitä demokratiatyö on ja mitä sillä saavutetaan.	49
Kuvio 5. Kirjastojen oma arvio henkilöstön määrän riittävydestä kirjastolaissa mainittujen tehtävien hoitamisessa 2021.	51
Kuvio 6. Syitä, miksi demokratiatyötä ei tehdä (n=14).	52
Kuvio 7. Millaisia demokratiatyön toteuttamistapoja kirjastoissa käytetään (n=60).	54
Kuvio 8. Demokratiatyön kohderyhmät (n=60).....	56
Kuvio 9. Minkä tason asioita demokratiatyö koskee (n=58).	57
Kuvio 10. Yhteistyökumppanit demokratiatyön toteuttamisessa (n=57).	58
Kuvio 11. Kirjastojen oma arvio henkilöstön osaamisen riittävydestä kirjastolaissa mainittujen tehtävien hoitamisessa 2021.	69
Kuvio 12. Kenen järjestämään tai millaiseen demokratiatyöhön liittyvään koulutukseen henkilökunta on osallistunut (n=36).	74
Kuvio 13. Ajankohtaispäivän tavoitetta kuvaava punainen lanka -esitysdiagrammi.....	86

Kuvio 14. Millä fiiliksillä lähdet tähän päivään? -lämmittelyharjoituksen vastaukset.....	88
Kuvio 15. Kuinka paljon innostusta sinulla olisi olla mukana demokratiatyössä? Osallistujilta saadut vastaukset.....	89
Kuvio 16. Mistä demokratiatyön muodosta sinä innostuit? Osallistujien 80 vastauksesta muodostunut sanapilvi.	91
Taulukko 1. Kyselyn vastaajat kuntakoon mukaan.	14
Taulukko 2. Kyselyn vastaajat AVI-alueen mukaan.	15
Taulukko 3. Demokratiatyön tekeminen kunnan asukasluvun mukaan (n=74).	51
Taulukko 4. Opiskelijoiden käsityksiä demokratiatyöstä. Vastausten keskiarvot ennen ja jälkeen ajankohtaispäivän.....	95
Taulukko 5. Millainen ajankohtaispäivän toteuttamistapa olisi sinulle jatkossa mieleisin?	96

1 JOHDANTO

Suomi on demokratian mallimaa ja sijoittuu yhdessä muiden Pohjoismaiden kanssa kärkipäähän erilaisissa demokratian tasoa mittaavissa kansainvälisissä vertailuissa. Suomi ei kuitenkaan ole erillinen saareke, vaan globaalin maailman laineet ja haasteet lyövät myös tänne. Uutisoinnilta demokratian kriisistä ei ole voinut välttyä. Suomalaisen demokratian haasteita ovat muun muassa kiinnostuksen väheneminen politiikkaan, äänestysaktiivisuuden lasku ja eriarvoistuminen. Sitra on määrittänyt demokratian kamppailun kovenemisen yhdeksi vuoden 2023 megatrendeistä (Dufva & Rekola, 2023, s. 11). Demokratian haasteisiin voidaan vastata uudistamalla sitä sekä vahvistamalla luottamusta ja osallisuutta. Tähän tähtäävät monet valtiotuhallinnon toimet, hallitusohjelmat ja strategiat. Työtä tehdään monella rintamalla ja kirjastot on nostettu mukaan yhdeksi tekijäksi. Jokaisesta kunnasta löytyvä kirjasto onkin luonteva kumppani, koska sen voidaan ajatella jo olemassaolollaan edistävän demokratiaa ja tasa-arvoa.

Vuonna 2017 voimaan tullut uudistettu laki yleisistä kirjastoista (1492/2016) määrittelee yhdeksi lain tavoitteeksi edistää aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja sananvapautta. Tästä uudesta tavoitteesta tuntuu vakiintuneen alalle käsite *kirjastojen demokratiatyö*. Laki ohjaa kirjastojen tekemää työtä määrittelemällä yleisen kirjaston tehtävät, joilla lain tavoitteita edistetään. Näissä tehtävissä ei ole kuitenkaan mainittu demokratiaa. Tämä herätti opinnäytetyön tekijöissä hämmentyneen kysymyksen, mitä se demokratiatyö oikein on. Tästä lähti liikkeelle tarve ottaa selvää, mitä kirjastojen demokratiatyöllä tarkoitetaan ja kuinka sitä käytännössä toteutetaan.

Kiinnostusta asiaan lisäsi syyskuussa 2022 julkaistu aluehallintoviraston (AVI) peruspalvelujen arviointi 2021, jossa selvitettiin muun muassa yleisten kirjastojen henkilöstön riittävyttä ja osaamista (AVI, 2022b). Arvioinnissa asiaa lähestyttiin kirjastolain määräämien tehtävien kautta. Vuonna 2017 kirjastolain uudistuksen yhteydessä yleisten kirjastojen perinteisempien tehtävien joukkoon nostettiin uudeksi tehtäväksi yhteiskunnallisen ja kulttuurisen vuoropuhelun edistäminen. Peruspalvelujen arvioinnin mukaan tämän tehtävän toteuttamiseen riitti kirjastoissa sekä henkilöstöä että osaamista selkeästi vähiten. Vuoropuhelun edistäminen on toki vain yksi tapa toteuttaa kirjastojen demokratiatyötä, mutta ehkä kuitenkin se keskeisin.

Kirjastojen tekemä työ demokratian edistämiseksi on tärkeää ja ajankohtaista. Sitä on tuettu Sitran ja aluehallintoviraston hankerahoituksilla sekä eduskunnan myöntämällä

erillisellä miljoonan euron määrärahalla. Kirjastojen demokratiatyötä ei ole vielä laajemmin tutkittu. Ei ole myöskään selvitetty, kuinka yleisesti sitä tehdään. Tilanne ei kuitenkaan vaikuta yhdenvertaiselta Suomen kunnissa. Joissain kirjastoissa työ on jo hyvässä vauhdissa ja siihen löytyy innostuneita tekijöitä. Toisissa taas demokratiatyö ei ole vielä käynnistynyt ja tekijöistäkin saattaa olla pulaa. Ehkä kaikilla ei ole selkeää kuvaa, mitä se on ja mistä lähteä liikkeelle. Silloin saatetaan kokea epävarmuutta myös omasta osaamisesta. Kirjastojen demokratiatyö kaipaa siis määrittelyä, selvittämistä ja tutkimista. Tässä opinnäytetyössä pureudutaan demokratiatyöhön perehtymällä aihetta koskevaan viranomais tietoon ja muuhun aineistoon, haastattelemalla alan asiantuntijoita sekä toteuttamalla kysely yleisille kirjastoille.

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tarkoituksena on järjestää Seinäjoen ammattikorkeakoulun kirjasto- ja tietopalvelualan opiskelijoiden perinteinen ajankohtaispäivä lokakuussa 2023. Päivän aiheena on yleisissä kirjastoissa tehtävä demokratiatyö. Ajankohtaispäivän tavoitteena on tarjota opiskelijoille tietoa kirjastojen demokratiatyön perusteista, nykytilasta ja siinä tarvittavasta osaamisesta. Päivän järjestämiseksi tarvittava tietoperusta kootaan opinnäytetyön raporttiin. Se tarjoaa eväitä demokratiatyön käytännön suunnitteluun ja toteuttamiseen myös jo alalla työskenteleville. Työelämän tarpeiden selvittämisestä on hyötyä sekä alan tutkinto- että täydennyskoulutuksessa. Seinäjoen ammattikorkeakoulu on merkittävä tulevien kirjasto- ja tietopalvelualan ammattilaisten kouluttaja.

Työn toteuttamista ja menetelmiä avataan tarkemmin luvussa 2. Kirjastojen demokratiatyötä koskevaa tietoperustaa sekä tutkimustuloksia esitellään luvuissa 3–6. Tapahtuman järjestämistä käsitellään luvuissa 7–8. Työn lopuksi arvioidaan ja pohditaan ajankohtaispäivän toteutumista sekä koko opinnäytetyöprosessia.

2 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TOTEUTTAMISTAPA

2.1 Opinnäytetyön tausta ja tarkoitus

Tämä opinnäytetyö toteutetaan toiminnallisena opinnäytetyönä. Vilkan (2021, s. 15) mukaan opinnäytetyöt voidaan jakaa karkeasti tutkimuksiin ja tutkimusperustaisiin kehittämistöihin. Toiminnallinen opinnäytetyö on yksi kehittämistyön toteuttamistapa, jossa olennaista on työn rakentuminen kahdesta elementistä, tuotoksesta ja raportista (Kostamo ym., 2022, s. 11). Tämän työn tuotoksena toteutetaan ajankohtaispäivä Seinäjoen ammattikorkeakoulun kirjasto- ja tietopalvelualan tutkinto-ohjelmalle. Raportissa eli tässä opinnäytetyötekstissä esitellään tietoperustaa vain siinä laajuudessa kuin ajankohtaispäivän toteuttamiseksi on tarpeen. Lisäksi avataan aiheesta tehtyjen asiantuntijahaastattelujen ja kyselyn tuloksia sekä ajankohtaispäivän toteuttamiseen liittyvää prosessia.

Tyypillistä on, että toiminnallinen opinnäytetyö toteutetaan jollekin työelämäkumppanille (Vilka, 2021, s. 34). Tämän työn yhteistyökumppanina toimii Seinäjoen Ammattikorkeakoulu Oy (SeAMK). Se on yksi Manner-Suomessa toimivasta 22 osakeyhtiömuotoisesta, opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) hallinnonalalla toimivasta ammattikorkeakoulusta (OKM, i.a.-a). SeAMKissa on kuusi koulutusala ja noin 5000 opiskelijaa (SeAMK, i.a.-b). Kirjasto- ja tietopalvelualan tutkinto-ohjelma kuuluu liiketalouden alaan, joka kouluttaa tradenomeja. Tradenomitutkinnon suorittaminen kestää opetussuunnitelman mukaan kolme ja puoli vuotta ja on laajuudeltaan 210 opintopistettä (SeAMK, i.a.-d). Kirjasto- ja tietopalvelualan aloituspaikkoja on viime vuosina ollut noin kolmekymmentä. Lisäksi SeAMKin avoimessa ammattikorkeakoulussa voi suorittaa kirjasto- ja tietopalvelualan korkeakouludiplomin, joka on 60 opintopisteen osaamiskokonaisuus (SeAMK, i.a.-c). Yhteistyökumppani on opinnäytetyön tekijöiden oma tutkinto-ohjelma.

Ehdotus kirjasto- ja tietopalvelualan opiskelijoiden ajankohtaispäivän järjestämisestä osana opinnäytetyötä nousi tutkinto-ohjelman opettajistosta. Ajankohtaispäivä kokoaa kaikkien vuosikurssien opiskelijat tietyn teeman ympärille, ja siitä on muodostunut jo perinne. Sitä ei ole kuitenkaan aiemmin toteutettu opiskelijavetoisesti osana opinnäytetyötä. Tällainen toiminnallinen opinnäytetyö sopii hyvin parityönä toteutettavaksi, koska siinä on paljon ideoitavaa, pohdittavaa ja järjesteltävää. Ajankohtaispäivän luennoitsijoina käytetään pääosin koulun ulkopuolisia kirjastoalan asiantuntijoita. Opinnäytetyön tekijätkin osallistuvat päivän

toteuttamiseen juontamalla päivää, alustamalla aihetta sekä esittelemällä opinnäytetyön osana toteutettujen haastattelujen ja kyselyn tuloksia. Ajankohtaispäivä järjestetään nyt ensimmäistä kertaa hybriditapahtumana, jotta osallistuminen on helppoa myös harjoittelu- ja opinnäytetyövaiheessa oleville sekä diplomiopiskelijoille. Lisäksi opettajistosta nousi ehdotus yhteistyöstä Oulun yliopiston informaatiotutkimuksen opiskelijoiden kanssa. Hybriditapahtuma mahdollistaa heidänkin osallistumisensa.

Ajankohtaispäivän aiheeksi valittiin yleisissä kirjastoissa tehtävä demokratiatyö. Demokratiatyötä sivutaan tutkinto-ohjelmassa useammassa opintojaksossa, mutta sille ei ole vielä löytynyt yhtä ja luontevaa omaa paikkaa (S. Salmela, henkilökohtainen tiedonanto, 24.10.2022). Juuri tällainen laaja kokonaisuus, joka ei kuulu minkään yksittäisen opintojakson sisältöön, sopii hyvin ajankohtaispäivän aiheeksi. Demokratiatyö on kirjastoalalla ajankohtainen aihe. Se on alkanut puhuttaa kirjastokenttää vuonna 2017 voimaan tulleen uudistetun kirjastolain myötä. Yksi lain tavoitteista on edistää aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja sananvapautta. Demokratian edistäminen kirjastoissa on nähty valtakunnallisesti tärkeäksi. Sen vauhdittamiseen on suunnattu Suomen itsenäisyyden juhlarahaston (Sitra) ja aluehallintoviraston hankerahoitusta sekä erillinen eduskunnan myöntämä miljoonan euron määräraha vuonna 2021 (AVI, i.a.-c). Hankkeita on parhaillaan käynnissä, joten kirjastojen demokratiatyö hakee muotoaan ja sopivia toteuttamistapoja sekä kehittyy nyt nopeasti. Tätä tuoretta tietoa on mielekästä selvittää ja tarjota alan opiskelijoille.

Ajankohtaispäivän tavoitteena on tarjota opiskelijoille kokonaiskuva kirjastojen demokratiatyön perusteista ja nykytilasta. Asiaa lähestytään seuraavista näkökulmista:

- mitä demokratiatyöllä tarkoitetaan ja miksi sitä tehdään
- miten ja kuinka laajasti sitä käytännössä toteutetaan
- millaista osaamista alalla työskentelevillä tulisi siitä olla.

Ajankohtaispäivän järjestämistyön ohella yllä olevien kysymysten selvittämisestä muodostui toiminnallisen opinnäytetyön kehittämistehtävä. Sen ratkaisemiseksi etsittiin vastauksia monipuolisella tiedonhaulla sekä tulkinnallisella näkökulmalla. Kostamon ym. (2022, s. 47–49) mukaan tulkinnallinen näkökulma koostuu tutkijoiden itsensä kokoamista aineistoista, kuten haastatteluista ja kyselyistä. Vilkkä (2021, s. 31) korostaa, että kaiken tyyppisissä opinnäytetyöissä, myös toiminnallisissa, on tutkimuksellinen perusta. Tässä opinnäytetyössä käytetään sekä laadullista että määrällistä tutkimusotetta. Tarkoitus on luoda kuvaa demokratiatyön

ilmiöstä, eli tarvitaan laadullista tutkimusta (Vilkka, 2021, s. 17), mutta toisaalta selvittää määrää, useutta ja erilaisia tapoja, jolloin tarvitaan myös määrällistä tutkimusta (mts. 23). Useamman menetelmän ja erilaisten aineistojen käyttö eli triangulaatio lisää tutkimuksen luotettavuutta (Kananen, 2015, s. 358–359).

Demokratiasta, sen edistämisestä ja uhista yleisesti on paljon tutkimustietoa. Kun huomioidaan toiminnallisen opinnäytetyön laajuus, tätä luvussa 3 käsiteltävää yleistä tietoperustaa on ollut tarve rajata. Sitä tarkastellaan Suomen näkökulmasta, ja rajausta perustuu pitkälti kirjastoammatillista täydennyskoulutusta tarjoavan Liboppi-verkko-oppimisympäristön kurssiin *Kirjastot ja demokratia*. Kurssi on aluehallintoviraston laatima ja sen luennoitsijoina toimivat asiaan perehtyneet asiantuntijat ja tutkijat (Kirjastot.fi, 2022).

Varsinaista kirjastojen demokratiatyötä ei ole aiemmin tutkittu tämän opinnäytetyön kehittämistehtävän näkökulmista. Aiheeseen joltain osin liittyviä opinnäytetöitä tai tutkimuksia kirjastoalalta löytyy muutamia. Muun muassa Melasuo (2021) on opinnäytteessään tutkinut, miten yleinen kirjasto voisi edistää ja tukea nuorten aktiivista kansalaisuutta ja osallisuutta erilaisten politiikkatapahtumien avulla. Baerin (2019) opinnäytetyö taas pureutuu kirjaston mahdollisuuksiin tukea sekä mahdollistaa aktiivista vapaaehtois- ja kansalaistoimintaa. Hyödynmaan (2016) pro gradu -tutkielma käsittelee Helsingin keskustakirjaston osallistavaa suunnittelua aikana, jolloin sekä julkisen sektorin osallistamisen tavat että demokratian edistämisen keinot olivat muutoksessa.

Aluehallintovirasto (2022b) on selvittänyt peruspalvelujen arvioinnissa 2021 kirjastoammatilaiden osaamista ja henkilökunnan riittävyyttä kirjaston lakisääteisten tehtävien näkökulmasta. Aluehallintovirasto (2021b) on tutkinut asiaa myös asiakasnäkökulmasta *Kirjasto demokratian edistäjänä* väestökyselyssä 2021. Lisäksi Jyväskylän ja Tampereen kaupunginkirjastojen demokratiahanke *Kansanvallan uljas linnake* (sisäinen tietolähde, 2023) on selvittänyt kansalaiskyselyllä ja asiakastyöpajoilla huhti-toukokuussa 2023, miten kirjasto voisi edistää osallisuutta sekä millainen yhteiskunnallinen vuoropuhelu olisi kirjastoihin sopivaa.

2.2 Opinnäytetyön toteuttaminen ja raportin rakenne

Opinnäytetyön tietoperustan ja työn tekijöiden oman ymmärryksen vahvistamiseksi haluttiin haastatella alan asiantuntijoita. Haastattelujen avulla saatu tieto auttoi myös opinnäytetyöhön

liittyvän yleisille kirjastoille lähetettävän kyselyn laadinnassa, ajankohtaispäivän ohjelman suunnittelussa ja sopivien luennoitsijoiden valinnassa. Haastateltavat demokratiatyön asiantuntijat pyrittiin valitsemaan niin, että he edustaisivat koko Suomen kirjastokentän eri tasojen toimijoita ohjauksesta ja kehittämisestä käytännön työn tasolle asti. Haastateltavia oli yhteensä kuusi. Aluehallintovirastoa edustivat ylitarkastajat Mika Mustikkamäki ja Anu Ojaranta, alueellista kehittämistehtävää sisältökoordinaattori Noora Oluikpe, Tampereen ja Jyväskylän kaupunginkirjastojen hanketta hankekoordinaattori Marjo Hietikko sekä Oulun kaupunginkirjastoa alueellinen kirjastopalvelupäällikkö Kirsi Korhonen ja palvelupäällikkö Noora Valkonen. Haastatteluja olisi ollut kiinnostavaa tehdä enemmänkin, mutta opinnäytetyöhön varattu aika rajoitti määrää.

Haastatteluilla kerättiin taustaa tietoperustaan ja tuotokseen puolistrukturoidun teemahaastattelun keinoja käyttäen (Kananen, 2015, s. 144–145, 148). Kyseessä ei ollut varsinainen tutkimushaastattelu, jossa muun muassa haastateltavien lukumäärä määräytyy aineiston kylläytymisen eli saturaation kautta ja kyseessä olevaa ilmiötä ei juurikaan tunneta (mts. 128, 143). Haastatteluissa oli neljä pääteemaa: demokratiatyön käsite, mitä kirjastojen demokratiatyö on tai voisi olla, miksi sitä tehdään ja millaista osaamista siinä tarvitaan. Jokaiseen teemaan oli mietitty tarkentavia alakysymyksiä. Pääteemat kerrottiin haastateltaville etukäteen. Haastattelut toteutettiin Teamsilla huhti-toukokuussa 2023. Ne olivat noin kahden tunnin mittaisia yksilöhaastatteluja, paitsi Oulun kaupunginkirjaston edustajat haastateltiin samalla kertaa. Haastattelut nauhoitettiin ja purettiin tekstimuotoon teemoittain ja tiivistämällä (mts. 163). Pienestä haastateltavien määrästä huolimatta vastauksissa oli havaittavissa yhteneväisyyttä eli saturaatiota. Aineiston tulkinnan luotettavuutta lisää se, että tulkitsijoita on kaksi. Lisäksi haastateltavat saavat lukea tekstin ja voivat vahvistaa tulkinnan (mts. 354). Luotettavuutta lisätään kysymällä osin samoja asioita kyselyssä yleisille kirjastoille. Haastattelujen tuloksia käsitellään luvuissa 5 ja 6.

Kehittämistehtävän kysymyksiin vastaamiseen tarvittiin uuden tiedon hankkimista demokratiatyön käsitteestä, yleisyydestä, toteuttamistavoista ja osaamistarpeista. Näistä näkökulmista kirjastojen demokratiatyötä ei ole aiemmin tutkittu. Siksi opinnäytetyössä päädyttiin selvittämään tilannetta kyselyllä Manner-Suomen yleisille kirjastoille. Kirjastopalveluiden järjestämisvastuu on kunnalla. Siksi kysely haluttiin rajata niin, että jokaisesta kunnasta tulisi vain yksi vastaus. Kyselyn laatimisessa auttoi haastattelujen avulla saatu ymmärrys demokratiatyön ilmiöstä (Kananen, 2015, s. 197–198). Opinnäytetyön alkuvaiheesta saakka oltiin yhteydessä

aluehallintovirastoon, jotta tutkimuksesta saataisiin laajempaa hyötyä. Kysely ja sen tulokset kiinnostivat myös aluehallintovirastoa. Sen kanssa tehtiin yhteistyötä kysymyksenasettelussa sekä kyselyn jakelussa. Kunkin AVI-alueen kirjastotoimen ylitarkastaja välitti kyselyn saatekirjeen ja verkkolinkin sähköpostilla oman alueensa kirjastonjohtajille. Toiveena oli, että tämä lisäisi vastausinnostusta.

Kysely toteutettiin kysely- ja raportointisovellus Webropolilla. Opinnäytetyön tekijät, kolme kirjastoalalla työskentelevää ja yksi alan ulkopuolinen testasivat kyselyä ennen sen julkaisemista. Kysely oli aluksi auki 9.–26.5.2023, jolloin saatiin 50 vastausta. Kyselystä muistutettiin ja vastausaikaa jatkettiin 2.6.2023 asti. Sen jälkeen vastauksia oli tullut 73. Kyselystä ilmoitettiin vielä Kirjastot.fi-sivustolla ja vastausaikaa annettiin 22.6.2023 asti. Lopullinen vastaajamäärä oli 75. Yksi vastauksista oli kuitenkin niin puutteellinen, että se päätettiin jättää pois vastauksien tarkastelusta.

Kyselyn tulosten analysoinnissa käytetty vastaajamäärä on siis 74 kuntaa. Se on 25 % kohdejoukosta eli Manner-Suomen 293 kunnasta. Vastaajamäärä on sen verran pieni, ettei kyselyn perusteella voida tehdä kovin varmoja yleistyksiä ja johtopäätöksiä. Vastaajat edustavat kuitenkin kohdejoukkoa melko hyvin sekä kuntakoon mukaan että alueellisesti tarkasteltuna. Tämä tukee ulkoista validiteettia eli yleistettävyyttä (Kananen, 2015, s. 347–348). Taulukossa 1 on vertailtu kohdejoukon ja vastaajien jakautumista kunnan asukasluvun mukaan. Vastauksia on eniten pienistä, alle 5 000 asukkaan kunnista. Tällaisia on myös suurin osa Manner-Suomen kunnista. Taulukossa 2 on esitetty kunnat ja vastaajat AVI-alueittain. Prosenttiosuudet vastaavat toisiaan osin hyvinkin tarkasti. Pohjois-Suomen ja Lapin kunnista vastauksia saatiin suhteessa kohdejoukkoon hieman vähemmän ja puolestaan Länsi- ja Sisä-Suomesta enemmän.

Taulukko 1. Kyselyn vastaajat kuntakoon mukaan.

Kunnan asukasluku 31.12.2022	Kohdejoukko		Vastaajat	
	n	%	n	%
Alle 5 000	127	43	28	37,8
5 000–9 999	70	24	19	25,7
10 000–29 999	60	21	13	17,6
30 000–99 999	27	9	9	12,2
100 000 tai enemmän	9	3	5	6,8
Kaikki yhteensä	293	100	74	100,0

Taulukko 2. Kyselyn vastaajat AVI-alueen mukaan.

AVI-alue	Kohdejoukko		Vastaajat	
	n	%	n	%
Etelä-Suomi	62	21	16	21,6
Itä-Suomi	44	15	11	14,9
Lappi	21	7	2	2,7
Lounais-Suomi	43	15	11	14,9
Länsi- ja Sisä-Suomi	85	29	28	37,8
Pohjois-Suomi	38	13	6	8,1
Kaikki yhteensä	293	100	74	100,0

Kyselystä oli alun perin tarkoitus tehdä lyhyt ja helppo, mutta kiinnostavia kysymyksiä tuntui olevan paljon. Kyselyyn tuli lopulta 19 kysymystä ja lopuksi mahdollisuus vapaaseen sanaan. Kysely jakaantui kahdessa eri kohdassa tiettyjen ydinkysymysten vastausten perusteella, jolloin kenenkään vastattavaksi eivät tulleet kaikki kysymykset. Vähimmillään kysymyksiä oli yhdeksän. Jos kirjastossa oli demokratiahanke, kysymyksiä oli 18. Jos hanketta ei ollut, kysymyksiä oli 15. Pakollisia kysymyksiä ei ollut, minkä toivottiin madaltavan vastauskynnystä. Eniten käytettiin kyllä/ei-vaihtoehtokysymyksiä sekä monivalintakysymyksiä, joihin voi valita useita vastausvaihtoehtoja. Tarvittaessa tarjottiin myös vaihtoehto ”muu, mikä?”. Taustakysymyksinä kysyttiin kunnan asukaslukua ja aluehallintoviraston toimialuetta. Kysely rakentui kahdeksalle sivulle, osin siirtymien takia ja osin siksi, etteivät jäljempänä olevat kysymykset vastausvaihtoehtoineen ole näkyvissä demokratiatyön määrittelyä koskevaan kysymykseen vastattaessa. Niiden ei haluttu johdattelevan vastaajaa.

Kyselyllä selvitettiin ensimmäiseksi demokratiatyön määritelmää ja tehdäänkö kyseisen kunnan kirjastossa tai kirjastoissa demokratiatyötä. Jos sitä ei tehdä, kysyttiin, miksi ei. Demokratiatyötä tekeviltä kysyttiin, millaista työ on, mille kohderyhmille se on suunnattu, minkä tason asioita se käsittelee ja millaisia yhteistyökumppaneita käytetään. Muutama lisäkysymys esitettiin, jos demokratiatyö liittyi hankkeeseen. Lisäksi kysyttiin kunnan muiden toimialojen ja päättäjien suhtautumista kirjaston demokratiatyöhön sekä kuntalaisten palautetta siitä. Nämä teemat eivät sisällyneet kehittämistehtävän alkuperäisiin kysymyksiin. Ne nousivat esiin aluehallintoviraston toiveina, kun kirjastotoimen ylitarkastajien verkosto kommentoi kyselyä suunnitteluvaiheessa. Opinnäytetyön tekijätkin pitivät niitä mielenkiintoisina, joten ne lisättiin kyselyyn. Kaikilta kysyttiin avovastauksella osaamisen kehittämisen tarpeista ja koulutukseen osallistumisesta. Kysely on opinnäytetyön liitteenä 1.

Kyselyn tuloksista on pyritty saamaan esiin oleellimmat asiat. Analysoinnissa on käytetty pääosin suoria jakaumia ja jonkin verran ristiintaulukointia (Kananen, 2015, s. 288–292).

Avovastaukset siirrettiin taulukkomuotoon ja teemoitettiin. Kvantifioinnin avulla pyrittiin luomaan yleiskäsitystä aiheesta (mts. 296–298). Avovastausten arviointiin sisältyy enemmän epävarmuutta, koska kyseessä on opinnäytetyön tekijöiden tulkinta avovastauksista. Luotettavuutta parantaa kuitenkin se, että tulkitsijoita oli kaksi. Koska kyseessä on toiminnallinen opinnäytetyö, kovin syvällistä sisällönanalyysia ei ollut mahdollista työhön käytettävän aikaresurssin puitteissa tehdä. Tämän vuoksi aineisto luovutettiin aluehallintoviraston sisäiseen käyttöön heidän pyynnöstään. Näin kerätystä aineistosta saadaan laajempaa hyötyä. Kyselyn vastauksia käsitellään luvuissa 5–6.

Yksi tärkeä osa kehittämistehtävää oli itse ajankohtaispäivän toteuttaminen. Se vaati perehtymistä onnistuneen tapahtuman järjestämiseen. Kirjallisten lähteiden lisäksi opinnäytetyön tekijät pystyivät hyödyntämään omaa, opintojen aikana kertynyttä kokemustaan. Erityisesti keväen 2023 aikana havainnoitiin aktiivisesti erilaisia opetustilanteita ja webinaareja sekä kerättiin ja kirjattiin kokemuksia osallistujan näkökulmasta (Kostamo ym., 2022, s. 53). Korona-aika oli tuonut omakohtaista kokemusta myös hybriditilaisuuksista. Tietoperustan kokoamisesta on hyötyä tulevien tapahtumien järjestämisessä tutkinto-ohjelmalle tai seuraaville opiskelijoille, jos ajankohtaispäivä järjestetään taas osana opinnäytetyötä. Ajankohtaispäivän jälkeen toteutettiin palautekysely, jolla selvitettiin tapahtuman onnistumista sekä kehittämistarpeita ja -ideoita tuleviin tapahtumiin. Päivän vaikuttavuuden arvioimiseksi opiskelijoille toistettiin ennako- ja palautekyselyissä samat, aiheen ymmärrystä ja tärkeyttä koskevat kysymykset. Tapahtuman järjestämisen tietoperustaa käsitellään luvussa 7, ja ajankohtaispäivän toteutusta kuvataan luvussa 8.

3 DEMOKRATIA, SEN HAASTEET JA EDISTÄMINEN

3.1 Demokratiasta yleisesti

Demokratian alkujuuret ovat antiikin Kreikassa (Dahl ym., 2023). Demokratia tarkoittaa sananmukaisesti kansanvaltaa. Termi on johdettu kreikankielisistä sanoista demos (kans) ja kratos (valta). Vuosisatojen kuluessa demokratian tila on vaihdellut ja demokratiakäsitys muuttunut. Alun perin demokratia oli suoraa kansanvaltaa, nykypäivänä se on yleisesti välillistä eli edustuksellista. Suomessa demokratian takaa perustuslaki (Oikeusministeriö, i.a.-b). Sen mukaan valtiovalta Suomessa kuuluu kansalle, jota edustaa valtiopäiville kokoontunut, vaaleilla valittu eduskunta. Tärkeä osa suomalaista demokratiaa on vahva kunnallinen itsehallinto (Valtiovarainministeriö, i.a.). Perustuslaki takaa myös kansalaisille mahdollisuuden osallistua ja vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon.

Kirjastot ja demokratia Liboppi-kurssilla demokratiaan yleisesti johdattelee Turun yliopiston Eduskuntatutkimuksen keskuksen johtaja, valtiotieteen tohtori Markku Jokisipilä (2022). Hän toteaa, että kansanvalta on kansan oikeutta käyttää poliittista valtaa ja vaikuttaa asioihin. Puolueet ovat keskeisessä roolissa poliittisen vallan organisoinnissa. Jokisipilä korostaa demokratian olevan erottamattomasti kytköksissä poliittisiin perusoikeuksiin, joita ovat muun muassa äänioikeus, vaalikelpoisuus, vaalisalaisuus, yhdistymis- ja kokoontumisvapaus sekä sananvapaus. Hän pitää eduskuntaa valtionhallinnon tärkeimpänä elimenä, koska sen päätöksenteosta vastaavat kansalaisten keskuudesta nousseet edustajat. Vaalit varmistavat, että poliittinen valta on kansan suostumuksesta riippuvaista ja ajallisesti rajattua. Jokisipilän mukaan parlamentarismi takaa demokratian. Parlamentarismissa parlamentti, eli Suomessa eduskunta, valvoo toimeenpanovaltaa eli hallitusta, jonka tulee nauttia eduskunnan luottamusta.

Demokratia liitetään usein politiikkaan, mutta sitä tarvitaan ja käytetään monessa muussakin yhteydessä. Se on jokaiselle tuttua, koska demokratiaa hyödyntävät muun muassa yhdistykset, järjestöt, työyhteisöt, koulut, perheet, ystävät, liike-elämässä osakeyhtiöt ja osuuskunnat. Demokratian voi nähdä yhdessä yhteisistä asioista päättämisenä. Se on jokaiselle tärkeä keino vaikuttaa itseä koskeviin ja itseä kiinnostaviin asioihin erilaisissa omaan elämänpäiiriin kuuluvissa yhteisöissä. Yksi sivistyssanakirjan määritelmistä demokratialle on ”yhteishenkilöiden vallankäyttömuoto” (Nurmi ym., 2009, s. 95). Alhanen ja Perhoniemi (2017, s. 10–11)

puhuvat demokraattisesta elämäntavasta, johon kuuluu pyrkimys tasa-arvoon ja yhteiseen hyvään. Demokraattinen valtio sekä kaikki yhteiskunnan osa-alueet tarvitsevat toimiakseen kansalaisia, joilla on kyky ja tahto ratkaista asioita yhdessä. Näitä taitoja opitaan demokraattisen elämäntavan puitteissa, arkielämän yhteisöissä toimiessa. Demokraattisessa päätöksenteossa enemmistön kanta voittaa ja vähemmistö tyytyy siihen. Päätöksenteossa kuitenkin huomioidaan, että vähemmistökin saa äänensä kuuluviin eikä sen oikeuksia loukata.

3.2 Demokratian keskeiset edellytykset

Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin dosentti Hanna Wass (2022) esittelee Liboppi-kurssilla kansainvälistä Varieties of Democracy -instituutin (V-Dem) demokratiatason arviointiin kehittämää monialaista mittaristoa. Se tarkastelee demokratiaa viiden, tiiviisti politiikan teoriaan perustuvan ulottuvuuden näkökulmasta, joiden taustalla on yli 600 indikaattoria (V-Dem, i.a.). Kaikkien näiden ulottuvuuksien on toteuduttava toimivassa demokratiassa, eli mittariston kriteerit voidaan nähdä myös demokratian keskeisinä edellytyksinä. V-Dem-indeksien teemat ovat vaalidemokratian ulottuvuus, liberaaliulottuvuus, yhdenvertaisten toimintavalmiuksien ulottuvuus, osallisuusulottuvuus ja deliberaatioulottuvuus (Wass, 2022; V-Dem, i.a.).

Vaalidemokratian ulottuvuuteen kuuluvat paitsi avoimet ja reilut monipuoluevaalit, myös muun muassa yhtäläinen äänioikeus, yhdistymisvapaus sekä sananvapaus, joka mahdollistaa vaihtoehtoisten tiedonlähteiden käytön (Papada ym., 2023, s. 51). Liberaaliulottuvuus liittyy yksilön ja vähemmistöjen oikeuksien suojelemiseen sekä tasa-arvoon (mts. 52). Nämä toteutuvat parhaiten vahvassa oikeusvaltiossa, jossa on perustuslaillisesti suojatut kansalaisvapaudet, riippumaton oikeuslaitos ja vahva parlamentarismi. Yhdenvertaisten toimintavalmiuksien ulottuvuus takaa, että kaikilla yhteiskuntaryhmillä on yhtäläiset mahdollisuudet poliittiseen osallistumiseen ja laajamittaiseen toimijuuteen (mts. 53). Osallisuusulottuvuus kuvaa kansalaisten mahdollisuuksia olla yhteiskunnan aktiivinen jäsen (mts. 54). Indeksi mittaa mahdollisuuksia osallistua kansalaisyhteiskunnan toimintaan, käyttää suoran demokratian mekanismeja sekä osallisuus- ja edustusmahdollisuuksia paikallis- ja aluehallinnon kautta. Deliberaatioulottuvuus mittaa mahdollisuutta käydä tasa-arvoista, puntarivaa ja julkista keskustelua ennen päätöksentekoa, jotta parhaiten yhteistä hyvää edistävät vaihtoehdot tulisivat valituiksi (mts. 55).

Jokisipilä (2022) ja oikeusministeriön demokratia- ja julkisoikeusosaston päällikkö Niklas Wilhelmsson (2022) tuovat Liboppi-kurssilla esiin, että Suomessa toteutuvat toimivan yhteiskunnan kolme tärkeää peruspilaria: demokratia, oikeusvaltioperiaate sekä perus- ja ihmisoikeudet. Wilhelmsson esittelee suomalaisen demokratian vahvuuksia, joissa nämä selkeästi näkyvät. Suomessa on hyvin toimiva hallinto, jonka viranomaistyö perustuu lakiin, tuomioistuimet ovat riippumattomia, jossa korruptiota on vähän ja viranomaisiin luotetaan. Suomalaisessa yhteiskunnassa on matala hierarkia, jolloin kansalaisen on helppo ottaa yhteyttä eri viranomaisiin. Osallistumisoikeudet ja vaikuttamismahdollisuudet ovat hyvät myös kunta- ja aluetasolla, joissa noin kaksi kolmasosaa julkisista palveluista tuotetaan. Suomessa on vapaat vaalit, luotettava lehdistö ja erittäin elinvoimainen kansalaisyhteiskunta. Jokisipilä (2022) nostaa lisäksi esiin päätöksenteon avoimuuden ja läpinäkyvyyden merkityksen. Hänestä demokratiassa oleellista on myös yhteinen keskustelu ja kompromissien tekovalmius.

3.3 Kansalaisyhteiskunnan ja median rooli demokratiassa

Opinnäytetyön aiheeseen keskeisesti liittyvä kirjastolain tavoite on edistää aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja sananvapautta (Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016, 2 §). Aktiivisen kansalaisuuden ja sananvapauden syvällisempi käsittely on rajattu tämän opinnäytetyön ulkopuolelle. On kuitenkin tarkoituksenmukaista tarkastella hieman laajemmin kahta, edellä mainittua keskeistä demokratian edellytystä, koska ne liittyvät läheisesti kirjastolain tavoitteeseen. Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on tärkeä osa toimivaa demokratiaa. Kansalaisyhteiskunta taas vaatii toimiakseen aktiivisia kansalaisia. Uudistettu kirjastolaki antaa kirjastoille roolin tukea käyttäjiensä aktiivisuutta, yhteisöllisyyttä ja toimimista kansalaisyhteiskunnassa. Sananvapaus puolestaan on yksi kirjastojen keskeisistä perusarvoista. Sananvapaus luo pohjan lehdistönvapaudelle ja koko mediakentälle, joilla taas on tärkeä rooli demokratiassa. Liboppi-kurssilla mediakentän ymmärryksen tärkeydestä kertoo, että *Demokratia ja media* on yksi kurssin neljästä pääkokonaisuudesta.

Kansalaisyhteiskunta ja aktiivinen kansalaisuus. Kansalaisyhteiskunnalla tarkoitetaan kansalaisten ja kansalaisryhmien vapaaehtoista toimintaa jonkin yhteisen asian hyväksi (Harju, 2020a). Sen toimintaan liittyy vahvasti yhteisöllisyys ja yleishyödyllisyys, eli toiminnalla ei tavoitella voittoa. Kansalaisyhteiskunnalla on perinteisesti tarkoitettu julkisen ja yksityisen sektorin ulkopuolelle jäävää, niin sanottua kolmatta sektoria. Siihen kuuluvat muun muassa yhdistykset, järjestöt ja säätiöt. Harjun (2020a) mukaan kansalaistoimintaan liittyy

yhä enenevässä määrin myös vapaamuotoinen, verkostomaisesti ja kevyesti toimiva, organisaatioihin sitoutumaton toiminta. Tästä vapaasta kansalaistoiminnasta on alettu puhua neljäntenä sektorina. Sen syntyä ovat edistäneet erityisesti Internet ja sosiaalinen media (Ruuskanen ym., 2020, s. 22). Neljäs sektori saattaa tuoda uusia ihmisiä mukaan kansalaisyhteiskunnan toimintaan, koska itseä kiinnostaviin aiheisiin voi tarttua nopeasti. Lisäksi osallistumisen tasoa ja kestoja on helppo säädellä (Mäenpää & Faehnle, 2021).

Aktiivinen kansalaisuus on vaikuttamista ja toimimista oman yhteisön hyväksi (Opetushallitus, i.a.-a). Yhteisö voi olla lähiympäristö tai kulttuurillinen, poliittinen, taloudellinen tai globaali yhteisö. Aktiivinen kansalaisuus edellyttää tietoa ja ymmärrystä yhteiskunnasta sekä taitoa ja toimintakykyä. Nurmen ja Laitisen (2020) mukaan aktiivinen kansalaisuus on vapaaehtoista ja sitä tehdään oma-aloitteisesti. Aktiivisessa kansalaisuudessa ja kansalaisyhteiskunnassa on paljon samaa, ja ne kietoutuvat selvästi yhteen. Aktiivista kansalaisuutta voi toteuttaa kansalaisyhteiskunnassa, ja toisaalta kansalaisyhteiskunta koostuu kansalaisista, jotka sen parissa aktiivisesti toimivat yhteisten tavoitteiden eteen. Jokisipilä (2022) tuo esiin, että kansalaisyhteiskunta on keskeinen demokraattista asennetta ja osallistumista tuottava resurssi suomalaisessa yhteiskunnassa.

Kansalaisyhteiskunnan merkityksestä suomalaiselle yhteiskunnalle kertoo sen aktiivinen yhteistyö hallinnon kanssa. Oikeusministeriön yhteydessä toimii kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta (KANE). Se edistää kansalaisyhteiskunnan ja viranomaisten välistä yhteistyötä sekä kehittää kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä (Oikeusministeriö, i.a.-a). KANEN toiminta perustuu valtioneuvoston asetukseen vuodelta 2007. Kansalaisyhteiskunnan merkittävyyttä korostaa myös sen näkyminen kansallisessa demokratiaohjelmassa 2025, joka oli yksi pääministeri Marinin hallituksen kärkihankkeista (Kansallinen demokratiaohjelma 2025:n valmistelu- ja koordinoituyöryhmä, 2022, s. 3). Laajan, poikkihallinnollisen selvitystyön perusteella tehtiin *Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratia politiikasta 2020-luvulla*. Yksi sen kuudesta keskeisestä tavoitteesta on, että ”aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokratiaa” (mts. 54).

Sananvapaus ja media. Sananvapaus on yksi demokratian kulmakivistä ja oleellinen osa poliittisia perusoikeuksia. Se on oikeutta sekä ilmaista että vastaanottaa mielipiteitä ja tietoa (Pohjolainen, 2015). Sananvapauteen pohjautuu myös lehdistönvapaus, joka on toimittajien vapautta toimia ilman valtion sensuuria tai painostusta. Lehdistönvapauden tärkeyttä demokratialle korostavat kaikki kolme Liboppi-kurssilla demokratian ja median suhteesta

luennoinutta toimittajaa: Jarno Hartikainen, Olli Seuri ja Heidi Finnilä (2022). Hartikainen ja Seuri nostavat esiin vapaan median tärkeän roolin demokratian seuraajana ja valvojana. Media mainitaan usein neljäntenä valtiomahtina ja vallan vahtikoirona, lisänä valtiovallan kolmijako-opissa tarkoitetuille lainsäädäntö-, toimeenpano- ja tuomiovallalle (Noppari & Niemi, 2017, s. 245–246; Eduskunta, i.a.; Saraviita, 2020). Nopparin ja Niemen mukaan median tehtävänä on tarjota kansalaisille tietoa yhteiskunnallisesta päätöksenteosta ja seurata kriittisesti vallankäyttäjien toimia. Poliitikoille media tarjoaa mahdollisuuden saada näkyvyyttä työlleen ja olla yhteydessä kansalaisiin.

Hartikainen ja Seuri (2022) tuovat esiin informaatioympäristön muutosten aiheuttamia haasteita medialle ja demokratialle. Totuuden jälkeinen aika on jo vakiintunut käsite. Toisaalta ilmaus ei ole heidän mielestään ongelmaton, koska ei voida sanoa, milloin olisimme eläneet totuuden aikaa. Propagandaa, sensuuria ja valheellisuutta on aina ollut. Hartikaisen ja Seurin mukaan informaatioympäristön muutoksen edellytyksiä ovat olleet teknologinen muutos sekä poliittinen polarisaatio. Siihen liittyy myös aikamme ilmiöitä, kuten asiantuntijuuden ja median kriisit. Heidän mukaansa voisi puhua myös luottamuksen jälkeisestä ajasta, sillä perinteinen journalistinen media on menettänyt luottamustaan. Se on saanut rinnalleen monia uusia muotoja ja alustoja, kuten sosiaalisen median. Perinteisen median sekä tieto- ja tiedeinstituutioiden portinvartijuus ei ole enää mahdollista. Tieto leviää somessa niin nopeasti, ettei siihen ehditä puuttumaan. Finnilä (2022) huomauttaa, että somealustoilla ei ole päätoimittajaa. Haasteita luovat valeutiset ja -media, dis- ja misinformaatio, alustat ja algoritmit, vertaiskulttuurin vahvistuminen, kuploutuminen, botit, trollit ja tekoälyn tuoma uhka. Hartikaisen ja Seurin mukaan mediakentän kaaos lisääntyy tulevaisuudessa entisestään.

Hartikainen ja Seuri (2022) sekä Finnilä (2022) korostavat lukutaidon ja erityisesti medialukutaidon merkitystä. Medialukutaito on kykyä lukea ja ymmärtää kirjoitusta, kuvaa ja ääntä (Finnilä, 2022). Se on taitoa erottaa, mihin lähteisiin voi luottaa ja mihin ei (Hartikainen & Seuri, 2022). Finnilä korostaa, että lähdekriittisyys on jokaisen kansalaisen omalla vastuulla. Medialukutaito ei ratkaise informaatioympäristön ongelmia, mutta auttaa elämään ilmiön kanssa, toteavat Hartikainen ja Seuri. Samalla kun kansalaisten tietoisuus valheellisen tiedon olemassaolosta lisääntyy, on riskinä, että luottamus kaikenlaiseen julkiseen tietoon vähenee. Siksi demokratian edistämiseksi tarvittavan luotettavan tiedon tuottaminen ja tarjoaminen sekä medialukutaidon vahvistaminen on entistä tärkeämpää.

3.4 Demokratian haasteet

Kaikki Liboppi-kurssin luennoitsijat nostavat esiin demokratian globaaleja haasteita ja peilaavat niitä Suomessa vallitsevaan tilanteeseen. Jokisipilä (2022) ja Wass (2022) tuovat esiin, että mikä tahansa demokratian keskeisistä edellytyksistä voi heikentyä, jolloin demokratia voi taantua tai jopa romahtaa. Jokisipilän mukaan demokratiaa heikentää muun muassa puolueiden ja poliitikkojen etäännyminen kansasta. Poliittinen eliitti ei enää hahmota, millaista tavallisen kansan elämä tai tahto on, eikä toteuta sen tarpeita. Tämä voi vähentää kiinnostusta politiikkaan ja alentaa äänestysaktiivisuutta sekä toisaalta luoda pohjaa populismille. Wass puhuu luennollaan, kuinka demokratiaan kohdistuu jatkuvasti ulkoisia ja sisäisiä paineita. Demokratian koetaan olevan kriisissä, mutta sen suojelemiseen tähtäävät toimenpiteet saattavat jopa kaventaa sitä. Esimerkiksi kansalaisia pyritään suojelemaan populistisilta tai autoritarmia korostavilta liikkeiltä kieltämällä ne tai rajoittamalla kokoontumisoikeuksia.

Helsingin yliopiston maailmanpolitiikan professori Heikki Patomäki (2022) esittelee Liboppi-kurssilla demokratiaan tiiviisti liittyviä symmetrian ja yhtäpitävyyden oletuksia. Ihannetilanteessa kansalliset päätöksentekijät tekevät päätöksiä, jotka vaikuttavat ainoastaan niihin kansalaisiin, joiden joukosta päätöksentekijät on valittu. Näin päätöksentekijät olisivat tili- ja vastuuvollisia vain valitsijoilleen. Käytännössä nämä oletukset särkyvät, kun kansalliset päätökset vaikuttavat valtion rajoja laajemmalle. Esimerkkeinä hän mainitsee talouspolitiikan, saastuttamisen ja sodat. Yksi demokratian kasvava haaste on Patomäen mukaan päätöksenteon etäännyminen globaalin maailmanjärjestyksen myötä. Itseä koskevista asioista on päätetty toisaalla, ja hallitusten käsiä on sidottu jo etukäteen sitoutumalla kansainvälisiin sopimuksiin. Näin on lukittu tietty poliittinen linja pitkälle tulevaisuuteen, eikä ole merkitystä, mitä kansa äänestää. Patomäki nostaa vallankäyttäjinä esiin voimakkaimpien valtioiden edustajat, mutta myös ylikansalliset yhtiöt, pankit, sijoittajat ja kaupallisen globaalin median. Demokratia väistämättä kaventuu, kun symmetria ja yhtäpitävyys puuttuvat. Tämä aiheuttaa hänen mukaansa vastareaktionä antiglobalisaatiota ja nationalistista populismia.

Suomalaisen demokratian erityiset haasteet on listattu *Valtioneuvoston periaatepäätöksessä suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla*:

- osallistumisen rapautuminen ja eriarvoistumiskehitys;
- äänestysaktiivisuuden lasku;
- poliittisen vastakkainasettelun vahvistuminen;

- eri väestöryhmien väliset erot koetussa luottamuksessa. (Kansallinen demokra-
tiaohjelma 2025:n valmistelu- ja koordinoitintyöryhmä, 2022, s. 17)

Wilhelmsson (2022) pitää eriarvoistumista demokratian keskeisenä huolenaiheena. Hän toteaa iän, tulo- ja koulutustason sekä asuinalueen vaikuttavan hyvin vahvasti äänestys- ja osallistumisaktiivisuuteen. Viime vuosikymmeninä osallistuminen on vähentynyt erityisesti nuorten parissa ja sellaisilla henkilöillä, joilla on matala koulutustaso. Wilhelmsson korostaa, että demokraattisen järjestelmän ulkopuolelle jääneen ääni ei tule kuuluviin yhteiskunnassa. EU:n demokratiatutkimus osoittaa, että kolmasosaa eurooppalaisista ei kiinnosta äänestäminen tai demokraattinen vaikuttaminen (European Commission ym., 2019, s. 19). OECD:n (2021, s. 18) raportin mukaan Suomessa äänestysaktiivisuus on laskenut 1970-luvulta lähtien enemmän kuin muissa Pohjoismaissa. Viimeisimmissä kuntavaaleissa vuonna 2021 äänestysaktiivisuus oli 55,1 %, joka on historiallisen alhainen (Kuntaliitto, 2021). Ajankohta oli toki poikkeuksellista korona-aikaa, mutta aktiivisuus oli edellisissäkin kuntavaaleissa vuonna 2017 vain 58,9 %. Tämä on huolestuttavaa, koska juuri kuntavaaleissa valitut päättäjät tekevät kansalaisten elämään kaikkein läheisimmin liittyviä päätöksiä. Matalalla ovat myös suomalaisten usko omiin kykyihinsä vaikuttaa politiikassa sekä usko siihen, että osallistuminen vaikuttaa päätöksentekoon (OECD, 2021, s. 19–20).

Valtioneuvoston periaatepäätös demokrationpolitiikasta esittelee myös nousevia haasteita (Kansallinen demokraatiohjelma 2025:n valmistelu- ja koordinoitintyöryhmä, 2022, s. 18). Yksi niistä on vihapuhe, jonka Wilhelmsson (2022) toteaa viime aikoina nousseen merkittäväksi ongelmaksi. Se rajoittaa jo halukkuutta osallistua kuntapolitiikkaan sekä vapaata keskustelua. Kansainvälisesti yleistynyt vaaleihin kohdistettu häirintä on vielä ollut vähäistä Suomessa, mutta periaatepäätöksessä mainitut erilaiset kyberuhat, disinformaatio ja informaatiovaikuttaminen ovat Wilhelmssonin mukaan jo kohdanneet meidätkin. Silloin korostuu kansalaisten lukutaidon ja erityisesti hyvän medialukutaidon merkitys.

3.5 Demokratian edistäminen

Maailman ja suomalaisen yhteiskunnan jatkuvan muutoksen vuoksi edellä mainituista demokratian edellytyksistä on pidettävä huolta sekä vastattava demokratian haasteisiin. Jokisipilän (2022) mukaan on kiinnitettävä huomiota poliittisten oikeuksien toteutumiseen, ihmisten vaikutusmahdollisuuksiin sekä kiinnostuneisuuteen. Kiinnostuksen herättämisessä ja ylläpitämisessä medialla on tärkeä rooli. Wilhelmsson (2022) korostaa keskustelevan yhteiskunnan

merkitystä. Hän tuo esiin valtionhallinnon toimenpiteitä, joilla kehitetään kansalaisvaikuttamisen mahdollisuuksia ja vahvistetaan demokratiaa. Näitä ovat muun muassa jo aiemmin mainittu *Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla* sekä *Julkisen hallinnon uudistamisen strategia*, jossa osallisuus ja avoimuus ovat yhtenä tärkeänä teemana (Valtiovarainministeriö, 2020, s. 6, 9). Osallistavassa valmistelutyössä oli mukana niin valtion, kuntien kuin kansalaisyhteiskunnan edustajia (mts. 19).

Liboppi-kurssilla osallisuuden ja kansalaisvaikuttamisen teemat ovat vahvasti esillä. Tämä on ymmärrettävää, koska juuri näihin asioihin kirjastot voivat demokratiatyöllään tarjota tukea, tietoa, tiloja ja tapahtumia. Seuraavana nostetaan esiin keskeisiä käsitteitä yleisemmin, ja tulevissa luvuissa niitä käsitellään enemmän kirjaston näkökulmasta.

Osallisuus. Suomessa kuntalaki (410/2015) takaa kuntalaisille mahdollisuuden osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan. Näitä oikeuksia korostettiin vuoden 2015 kuntalakiuudistuksessa (Valtioneuvosto, 2014). Piipposen ja Kurikan (2020) mukaan kuntalaisten osallisuuden edistäminen edistää myös demokratiaa. Kuntaliitto on laatinut kunnille oppaan, jonka ohjeilla voi arvioida kuntalaisten osallisuutta. Opas määrittelee osallisuuden näin:

Osallisuus tarkoittaa ihmisen kokemaa ja konkreettista kuulumista yhteiskuntaan, paikallisyhteisöihin ja elämistä itselle sopivalla tavalla. Tähän kuuluu voimaantuneisuus ja kyvykkyys olla kulloistenkin voimavarojensa mukainen aktiivinen toimija sekä omassa elämässään että yhteiskunnassa. Osallisuutta kokeva tulee kuuluksi ja nähdyksi toivomallaan tavalla ja edistää itselleen tärkeitä asioita. (Piipponen & Kurikka, 2020, s. 4)

Isolan (2019, s. 29–30) mukaan osallisuus ei edellytä osallistumista, vaan se voi olla myös passiivista. Osallisuuteen riittää itsensä kokeminen merkitykselliseksi, kun jakaa saman kokemuksen toisen ihmisen kanssa yhteisellä maaperällä. Esimerkiksi kirjastossa voi siis vain oleskella ja viettää aikaa osallistumatta toimintaan ja silti kokea osallisuutta. Myös Liboppi-kurssilla luennoinut Helsingin yliopiston vastuullinen tutkija, dosentti Mikko Rask (2022) toteaa ihmisen etsivän paikkaansa muuttuvassa ja digitalisoituvassa maailmassa. Hänen mukaansa osallisuutta voidaan edistää tarjoamalla uudenlaisia kiinnekohtia yhteisöön, mikä tukee hyvää ja aktiivista elämää. Rask pitää uusien osallisuustapojen kehittämistä tärkeänä, jotta demokraattinen järjestelmä elävöityisi ja syrjään jääviä saataisiin aktivoitua. Yhtenä esimerkkinä hän mainitsee suomalaisen innovaation, Erätauco-keskustelun.

Piipponen ja Kurikka (2020, s. 6) esittelevät kuntalaisen osallisuuden eri tasoja. Tieto-osallisuus sisältää tiedonjaon asukkaalle häntä koskevista asioista. Suunnitteluosallisuus toteutuu, kun asukas osallistuu häntä itseään ja ympäristöään koskevien asioiden suunnitteluun. Päätöksenteko-osallisuudessa asukas on jo mukana näiden asioiden päätöksenteossa, esimerkiksi toimimalla luottamushenkilönä kunnanvaltuustossa tai nuorisoneuvostossa. Toimeenpano-osallisuutta on asukkaan osallistuminen palvelujen tuottamiseen. Rask (2022) nimittää edellä mainittua toimintaosallisuudeksi. Siihen kuuluvat muun muassa järjestötoiminta, vapaa kansalaistoiminta, vapaaehtoistoiminta, pop-up-toiminta, kaupunginosatoiminta ja toiminta kyläyhdistyksissä.

Osallistaminen. Yksi demokratian toteutumisen edellytyksistä on kansalaisosallistuminen, jota julkinen hallinto toteuttaa osallistamalla kansalaisia (Meriluoto & Litmanen, 2019, s. 7–8). Sen menetelmiä ovat esimerkiksi osallistuva budjetointi, kansalaisraadit ja erilaiset yhteiskehittämiskeskittämöskostot. Osallistaminen on kuitenkin viranomaislähtöistä ja rajattua, ei perustu kansalaisten omaehtoiseen aktiivisuuteen eikä useinkaan saavuta marginaalissa eläviä kansalaisia (mts. 18–20). Liboppi-kurssilla luennoineen Vaasan yliopiston tutkijatohtori Hanna-Kaisa Pernaan (2022) mukaan osallistaminen nostaa esiin valta-aseman siitä, kuka osallistaa ja miten se tehdään. Valitettavan usein kansalaisille annetaan kuultavaksi vain sellaisia aiheita ja sellaisella tavalla, mikä sopii päätöksentekijän omaan ajatteluun. Raskin (2022) mukaan erilaisiin osallisuusinnovaatioihin on haasteellista löytää sopivia osallistujia, koska heiltä vaaditaan asiaan perehtymistä, aikaa ja sitoutumista.

Osallistuminen. Kuntien tulee tarjota osallistumismahdollisuuksia, jotka osaltaan tukevat kuntalaisten osallisuuden kokemusta omassa elämässään sekä yhteiskunnassa (Piipponen & Kurikka, 2020, s. 4). Pernaan (2022) mukaan osallistuminen on aktiivista toimimista. Silloin ihminen on kiinnostunut itseensä ja ympäristöönsä liittyvistä asioista ja haluaa vaikuttaa niihin. Osallistuminen kiinnostaa niin kauan kuin osallistuja pystyy vaikuttamaan asioihin. Pernaan korostaa oleellista olevan sen, että kansalainen saa äänensä kuuluviin nopeasti ja sillä on vaikutusta. Raskin (2022) ja Pernaan mukaan poliittinen vaikuttaminen kiinnostaa ihmisiä, mutta perinteiset kanavat, kuten puolue-toiminta, eivät enää innosta. Pernaan kannustaa kehittämään uusia, nykypäivän vaatimusten mukaisia osallistavia prosesseja ja liittämään ne kiinteästi päätöksenteon rakenteisiin.

Deliberatiivinen demokratia. Pernaan (2022) nostaa yhdeksi osallisuutta edistäväksi keinoksi deliberatiivisen eli puntaroivan demokratian. Sen tarkoituksena on ennen

päätöksentekoa koota yhteiseen keskusteluun kaikki erilaisten näkemysten edustajat. Keskustelu on tasa-arvoista, vastavuoroista ja erilaisia mielipiteitä kunnioittavaa. Näin muodostuu uudenlaista ymmärrystä ja tietoa yhteiskunnallisen päätöksenteon pohjaksi. Mitä haastavammasta asiasta on kyse, sitä tärkeämpää keskustelu on, Perna korostaa. Hän nostaa esimerkiksi Irlannissa käytettävän The Citizens' Assembly -kansalaiskokouksen, jolla saatiin aborttilain muutoksen yhteydessä esille mahdollisimman monta näkökulmaa aiheeseen. Pernaan mukaan vaikuttamisen mahdollisuus motivoi osallistumaan keskusteluun, mikä taas lisää sitoutumista päätöksiin. Wass (2022) nostaa esiin myös valmiuden omien näkemysten muuttamiseen, jos toisten perustelut ovat vakuuttavia. Tärkeintä on, että parhaat argumentit tulevat valituiksi, ei se, kuka ne on esittänyt. Piipposen ja Kurikan (2022, s. 4) mukaan on tärkeää hyödyntää kuntalaisten ja yhteisöjen asiantuntijaosaamista.

Kansalaisvaikuttaminen. Kansalaisvaikuttamisella tarkoitetaan kaikkia niitä keinoja, joilla yksilö voi vaikuttaa itseensä ja ympäröivään yhteiskuntaan liittyviin asioihin eli toteuttaa demokratiaa (Erkkilä, 2023). Oikeusministeriön ylläpitämältä demokratia.fi-sivustolta löytyvät kaikki vaikuttamiskanavat sekä tietoa paikallisesta, kansallisesta ja Euroopan unionin päätöksenteosta. Lakien valmisteluun ja julkishallinnon toimintaa koskeviin asioihin voi vaikuttaa kansalaisaloite.fi-, kuntalaisaloite.fi-, lausuntopalvelu.fi- ja otakantaa.fi-palveluiden kautta. Myös uusien hyvinvointialueiden toimintaa koskeviin asioihin voi tehdä aloitteita. Keskeinen vaikuttamiskanava on tietysti äänestämisen vaaleissa ja mahdollisissa neuvoa-antavissa kansanäänestyksissä. Muita vaikuttamisen areenoita ovat muun muassa toiminta poliittisissa puolueissa, etu- ja kansalaisjärjestöissä sekä mielenosoitukset, adressit ja boikotit (Erkkilä, 2023).

Valtionhallinnon demokratiapolitiikka. Wilhelmsson (2022) esittelee luennollaan laajasti kansallista demokratiaohjelmaa 2025, joka tuolloin oli vielä valmisteluvaiheessa. Ohjelman tärkeimpänä tuotoksena syntyi jo aiemmin mainittu *Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla*. Siinä on tiivistetty demokratian keskeiset edistämistoimet Suomessa seuraaviin kuuteen linjaukseen:

1. Vaalijärjestelmä on toimiva, turvallinen ja luotettava. Jokaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet ja riittävät valmiudet käyttää vaalioikeuksiaan.
2. Suomessa on käytössä monipuoliset osallistumismahdollisuudet ja yhä useampi käyttää osallistumisoikeuksiaan. Hallinto toimii avoimesti ja vuorovaikutteisesti mikä vahvistaa luottamusta. Päätöksenteko on tietoperusteista.
3. Demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen tukevat osallistumisoikeuksien toteutumista.

4. Mediaympäristö on moniääninen, moninainen ja yhteiskunnallinen keskustelukulttuuri mahdollistaa kaikkien osallistumisen.
5. Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokratiaa.
6. Suomi osallistuu aktiivisesti EU:n demokratiatyöhön ja tukee kansainvälistä demokratiakehitystä. (Kansallinen demokratiaohjelma 2025:n valmistelu- ja koordinoituyöryhmä, 2022, s. 21–22)

Kirjastot mainitaan 3. kohdan toimenpide-ehdotuksissa sekä medialukutaidon vahvistajana että yhteiskunnan eheyttä, tasa-arvoa ja aktiivista kansalaisuutta edistävän koulutuksen tarjoajana erityisesti aikuisväestölle (mts. 42–45). Kirjaston voidaan katsoa kuuluvan kulttuurilaitoksiin, joiden ehdotetaan 5. kohdassa edistävän maahanmuuttajien kotoutumista ja kaikkien osallisuutta kulttuuriin (mts. 59). Muissa kohdissa kirjastoa ei suoraan mainita toimenpide-ehdotuksissa, mutta kirjasto voi kuitenkin auttaa tavoitteiden toteutumisessa esimerkiksi jakamalla luotettavaa tietoa, tarjoamalla tiloja toimintaan sekä tekemällä yhteistyötä eri tahojen kanssa. Näitä asioita tarkastellaan lähemmin seuraavissa luvuissa 4–5.

4 YLEINEN KIRJASTO DEMOKRATIAN EDISTÄJÄNÄ

4.1 Lain ja viranomaisten näkökulma

Suomen yleisten kirjastojen toiminta perustuu lakiin, ja niiden toiminnan järjestämisestä vastaavat kunnat (OKM, i.a.-b). Valtakunnallisesta kirjastopolitiikasta ja alan lainsäädännön valmistelusta vastaa opetus- ja kulttuuriministeriö. Nykyinen kirjastolaki, laki yleisistä kirjastoista (1492/2016), tuli voimaan 1.1.2017. Laki ja sen valmisteluun liittyvä hallituksen esitys (HE) vastaavat ja perustelevat, miksi demokratian edistäminen kuuluu myös kirjastojen työkenttään (Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi yleisistä kirjastoista ja opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain 2 §:n muuttamisesta 238/2016).

Hallituksen esityksen mukaan kirjaston tehtävän, merkityksen ja toimintaympäristön muutokset luovat tarpeen uudistaa aiempaa, vuonna 1999 voimaan tullutta kirjastolakia (HE 238/2016, s. 4, 14). Kirjasto on paljon enemmän kuin paikka hankkia tietoa tai lainata aineistoa. Kirjastoista on muodostunut niin kutsuttu kolmas tila, jossa opitaan, kokoonnutaan ja toimitaan yhdessä. Tapahtumat ja tilaisuudet ovat lisääntyneet, ja niistä on tullut entistä tärkeämpi osa kirjastojen toimintaa. Kirjastot tarjoavat digitaalista välineistöä, ohjaavat ja tukevat niiden käytössä sekä digitaalisessa toimintaympäristössä toimimisessa. Kirjastot tukevat käyttäjiensä aktiivisuutta ja yhteisöllisyyttä. Myös maan sisäinen muuttoliike ja maahanmuutto lisäävät tarvetta aiempaa monimuotoisemmalle toiminnalle.

Kirjastolain uudistus korostaa kirjaston yhteiskunnallista tehtävää ja toimintaa (HE 238/2016, s. 18–19). Uudistuksen keskeisenä tavoitteena on edistää aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa, sananvapautta ja elinikäistä oppimista sekä luoda kirjastosta tila, ”joka sekä tarjoaisi pääsyn monipuoliseen tietoon ja kulttuurisisältöihin että tukisi yksilöiden ja yhteisöjen toimimista kansalaisyhteiskunnassa”. Uudistettu kirjastolaki määrittelee lain tavoitteeksi edistää:

- 1) väestön yhdenvertaisia mahdollisuuksia sivistykseen ja kulttuuriin;
- 2) tiedon saatavuutta ja käyttöä;
- 3) lukemiskulttuuria ja monipuolista lukutaitoa;
- 4) mahdollisuuksia elinikäiseen oppimiseen ja osaamisen kehittämiseen;
- 5) aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja sananvapautta. (Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016, 2 §)

Viides tavoite, aktiivisen kansalaisuuden, demokratian ja sananvapauden edistäminen, on alalle uusi. Pieniä viitteitä kirjaston roolista aktiivisen kansalaisuuden edistäjänä oli kuitenkin jo aiemmassa kirjastolaissa. Siinä yleisten kirjastojen kirjasto- ja tietopalvelulle oli asetettu tavoite edistää väestön mahdollisuuksia ”jatkuvaan tietojen, taitojen ja kansalaisvalmiuksien kehittämiseen” (Kirjastolaki 904/1998, 1 luku 2 §). Uudistetun lain viidennen tavoitteen voi nähdä suurempana, kokoavana tavoitteena. Kun neljää ensimmäistä tavoitetta edistetään, parannetaan käyttäjien valmiuksia ja mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen elämään (HE 238/2016, s. 22–23). Tämä taas edelleen edistää aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja sananvapautta. Hallituksen esitys näkee kirjaston yhteisöllisen osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollistajana, joka tukee paikallisyhteisöjen kehittymistä ja vahvistumista. Tätä näkemystä vahvistavat lain määrittämät lähtökohdat, jotka toimivat arvopohjana lain tavoitteen toteuttamisessa (Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016, 2 § 2 mom.). Näitä ovat yhteisöllisyys, moniarvoisuus ja kulttuurinen moninaisuus.

Yksi keskeinen uudistus vuonna 2017 voimaan tulleessa laissa on säätää yleisen kirjaston tehtävistä. Lain kuudennen pykälän mukaan yleisen kirjaston tehtävänä on:

- 1) tarjota pääsy aineistoihin, tietoon ja kulttuurisisältöihin;
- 2) ylläpitää monipuolista ja uudistuvaa kokoelmaa;
- 3) edistää lukemista ja kirjallisuutta;
- 4) tarjota tietopalvelua, ohjausta ja tukea tiedon hankintaan ja käyttöön sekä monipuoliseen lukutaitoon;
- 5) tarjota tiloja oppimiseen, harrastamiseen, työskentelyyn ja kansalaistoimintaan;
- 6) edistää yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua. (Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016, 6 §)

Tehtävät kulkevat pitkälti käsikkäin lain tavoitteiden kanssa. Esimerkiksi tarjoamalla pääsyn tietoon ja ylläpitämällä kokoelmaa kirjasto edistää väestön mahdollisuuksia sivistykseen ja kulttuuriin. Tarjoamalla tietopalvelua ja tukea tiedon hankintaan edistetään tiedon saatavuutta ja käyttöä. Hallituksen esitys nostaa monipuolisen lukutaidon yhdeksi keskeiseksi edellytykseksi aktiivisen kansalaisuuden toteutumiselle (HE 238/2016, s. 30). Tiloja tarjoamalla kirjasto toimii paitsi kaikille avoimena ja monipuolisena työ- ja oppimisympäristönä myös yhteisöllisenä kohtaamispaikkana.

Yhteiskunnallisen ja kulttuurisen vuoropuhelun edistäminen kirjaston tehtävänä on uusi. Se tuo esiin lainmuutoksen tavoitetta vahvistaa kirjaston yhteiskunnallista tehtävää. Hallituksen esityksen mukaan kirjasto toteuttaisi tätä tehtävää monipuolisella kokoelmalla, jonka voi

nähdä liittyvän läheisesti sananvapauden edistämiseen (HE 238/2016, s. 27, 30). Lisäksi vuoropuhelutehtävää toteutettaisiin edistämällä eri kieli- ja kulttuuriryhmien vuorovaikutusta, kohtaamista ja hyvää keskusteluilmapiiriä. Lain tavoitteena oleva demokratian edistäminen ei yksiselitteisesti näy tehtävissä. Tämä vahvistaa näkemystä sen kokoavasta luonteesta, joka mainittiin jo tavoitteiden yhteydessä. Näin sen myös monet kirjastolaiset kokevat. Opinnäyte-työssä jäljempänä esiteltävien haastattelujen ja kyselyn perusteella kirjaston nähdään jo ole-massaolollaan, perustehtäviään toteuttamalla edistävän demokratiaa.

Hallituksen esityksessä uudeksi kirjastolaiksi tuodaan esiin muiden Pohjoismaiden sekä Alankomaiden kirjastolainsäädäntöä (HE 238/2016, s. 11–13). Niiden kaikkien tehtävistä löy-tyy demokratian edistämiseen liittyviä kirjauksia. Ruotsissa vuonna 2014 voimaan tulleen kir-jastolain 2 §:ssä todetaan, että yleisten kirjastojen tavoitteena on tukea demokraattisen yh-teiskunnan kehitystä edistämällä tiedonjakoa ja mielipiteenvapautta (Bibliotekslag 2013:801). Norjassa samoin vuonna 2014 voimaan tulleen kirjastolain 1 §:ssä mainitaan yleisten kirjas-tojen yhdeksi tavoitteeksi olla riippumaton kohtaamispaikka ja julkisen keskustelun areena (Lov om folkebibliotek 2013). Tanskan kirjastolaki on vuodelta 2013, ja sen 1 §:ssä määritel-lään, että yleisten kirjastojen tarkoituksena on välittää kunnallista ja valtiollista tietoa sekä tie-toa yhteiskunnasta yleisesti (Lov om biblioteksvirksomhed 2013). Suomen lakimuutos nostaa kirjastojen yhteiskunnallisen merkittävyyden samalle viivalle toisten Pohjoismaiden kanssa.

Lain lisäksi suuntaviivoja kirjastojen toiminnalle ja perusteluja demokratiaa edistävälle toimin-nalle linjaa *Opetus- ja kulttuuriministeriön strategia 2030*. Kirjastot ovat yksi opetus- ja kult-tuuriministeriön toimialoista (OKM, i.a.-c). Strategia on viranhaltijoiden näkemys, kuinka mi-nisteriö toimialoineen vastaa yhteiskunnan sivistysperustasta pidemmällä ajalla, vaihtuvista hallitusohjelmista riippumatta (OKM, 2019). Strategiassa mainittuja toimintalupauksia ovat muun muassa edellytysten rakentaminen osallisuuden vahvistumiselle yhteiskunnassa, de-mokratian ja ilmaisunvapauden turvaaminen sekä tasa-arvon, yhdenvertaisuuden ja keskinäi-sen kunnioituksen lujittaminen (mts. 6). Strategian vaikuttavuustavoitteista vahvimmin kirjas-ton toiminnassa näkyy merkityksellisen elämän edellytysten turvaaminen yhdenvertaisesti (mts. 10). Tavoitteena on, että aktiivinen kansalaisuus ja elämäntapa vahvistuvat, lasten ja nuorten ääni vaikuttaa yhteiskunnassa sekä yhteinen vastuu, osallisuus, avoimuus ja yhtei-söllisyys lisääntyvät. Teemat ovat hyvin yhteneväisiä kirjastolain hengen kanssa.

4.2 Kirjastoalan sisäinen näkökulma

Demokratian edistämisen ja kirjastojen välinen yhteys näkyy myös kirjastojen kansainvälisen kattojärjestön International Federation of Library Associations and Institutionsin (IFLA) linjauksissa. IFLA ja UNESCO päivittivät Yleisten kirjastojen manifestin vuonna 2022. Se kannustaa niin valtiollisen kuin kunnallisen tason päättäjiä tukemaan yleisten kirjastojen kehittämistä yhdessä kirjastojen kanssa (IFLA, 2022, s. 1). Manifestissa todetaan, että vapaa pääsy tietoon on edellytys kansalaisten mahdollisuudelle käyttää demokraattisia oikeuksiaan ja kokea yhteiskunnallista osallisuutta. Ne ovat ihmisten perusoikeuksia ja luovat hyvinvointia yhteiskuntaan. Manifesti nimeää kirjaston avaintehtäviksi muun muassa demokraattisen yhteiskuntakehityksen edistämisen lukutaitoa tukemalla sekä kansalaisten vaikutusmahdollisuuksien parantamisen yhteiskuntaa koskevaa tietoa jakamalla (mts. 2).

Suomessa yleisten kirjastojen yhteistyötä koordinoi Yleisten kirjastojen neuvosto (YKN). Se laatii muun muassa yhteisiä kannanottoja ja lausuntoja alaa koskevista ajankohtaisista asioista. Yksi merkittävä YKN:n laatima asiakirja on *Yleisten kirjastojen suunta*. Se toimii ohjaavana strategiana ja yhteisenä näkemyksenä siitä, mihin suuntaan yleisten kirjastojen toimintaa tulisi kehittää. Asiakirja auttaa myös yksittäisiä kirjastoja omien strategioiden suunnittelussa. On hyvä huomata, että suunta-asiakirjassa kirjastolaiset itse määrittelevät kirjastojen toimintaa alan sisältä päin, verrattuna esimerkiksi lakiin, joka tulee ulkoapäin annettuna.

Yleisten kirjastojen suunta 2016–2020 on nimeltään *Kansalaisen kirjasto: Olennainen osa suomalaista osaamista* (YKN, i.a.-a). Asiakirja kiteyttää, millainen merkitys kirjastolla on yhteiskunnassa, millaisia mahdollisuuksia se tarjoaa sekä millaisten haasteiden edessä ala on. Yhteistyötä ja kirjastojen verkottuvaa toimintaa pidetään tärkeänä vastauksena haasteisiin (mts. 6). Tämä näkyy hyvin kirjastoalalla, jossa ideat, mallit ja toimintatavat laitetaan avoimesti saataville ja jakoon. Suunta-asiakirja listaa myös kirjastotoiminnan arvot (mts. 9). Niitä ovat tasavertaisuus (nykyisin yhdenvertaisuus), vastuullisuus, yhteisöllisyys, rohkeus ja sananvapaus. Kuvio 1 havainnollistaa, kuinka suunta-asiakirjassa jokaiselle arvolle on määritetty tavoitteita, niiden painopisteitä ja konkreettisia toimenpiteitä tavoitteiden saavuttamiseksi.

Kuvio 1. Yleisten kirjastojen arvot ja niistä johdetut tavoitteet, painotukset ja toimenpiteet (Yleisten kirjastojen neuvosto, i.a., s. 9).

Asiakirjan valmistuessa kirjastolain uudistus oli vielä meneillään. Uuden lain henki ja uudet tehtävät demokratian edistämiseksi ovat silti jo hyvin nähtävillä. Esimerkiksi tasavertaisuuden arvoon (YKN, i.a.-a, s. 10–11) liittyy kaikkien oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskuntaan ja elinympäristöönsä. Kirjaston tehtävänä nähdään kansalaisten valmiuksien tukeminen, aktiivinen opastaminen ja tapahtumatoiminta. Yhteisöllisyyteen liittyy kansalaisten osallistaminen kirjaston palvelujen suunnitteluun ja tuottamiseen sekä tilojen hyödyntäminen monipuolisesti yhteisölliseen käyttöön (mts. 14–15). Sananvapauteen liittyy sekä kansalaisten oman äänen kuulluksi saamisen tukeminen että kirjaston äänen kuuluminen (mts. 18–19). Painotuksissa ja toimenpiteissä näkyy selvästi lakiin uudistuksen myötä kirjattu tehtävä edistää yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua.

YKN on päivittänyt yleisten kirjastojen suunta -asiakirjan, mutta korostaa että aiempi on edelleen ajankohtainen. Suunta 2021–2025, *Onneksi on kirjasto!*, nostaa erityisesti esiin ratkaisuja kirjastojen toimintaympäristön muutoksen tuomiin haasteisiin (YKN, i.a.-b). Lukutaidon ja sivistyksen rapautuminen sekä eriarvoistuminen heikentävät kansalaisten mahdollisuuksia toimia aktiivisina kansalaisina (mts. 5, 8–10). Suunta 2021–2025 esittää monia keinoja, joilla kirjasto voi olla mukana kääntämässä tätä kehityskulkua. Osa keinoista on perinteisiä, kuten lukemaan innostaminen sekä ajantasaisen ja monimuotoisen kokoelman ylläpito. Osa taas vaatii uusien palvelumuotojen ja henkilöstön osaamisen kehittämistä. Mediakasvatuksella

sekä tukemalla monilukutaitoa ja tiedonhakutaitoja tuetaan kansalaisten mahdollisuuksia jatkuvaan oppimiseen. Hakeutuvat ja liikkuvat palvelut auttavat tavoittamaan kaikki väestöryhmittä. YKN pitää tärkeänä myös kirjaston yhteiskunnallisen roolin vahvistamista. Kirjastotyöhön kuuluu osallisuuden ja lähidemokratian tukeminen yhteistyössä muiden kuntatoimijoiden kanssa. Päivitetty suunta pohjautuu vahvasti alan arvoihin sekä kirjastolain määräämiin tehtäviin.

4.3 Demokratiatyön suunnannäyttäjät

Suomen itsenäisyyden juhlarahasto (Sitra) on vuonna 1967 perustettu puolueeton ja taloudellisesti riippumaton rahasto, jonka tehtävänä on huolehtia Suomen menestymisestä tulevaisuudessa (Sitra, i.a,-d). Sitran vuonna 2021 päivitettyt painopisteet ovat kestävyysratkaisut, reilu datatalous sekä demokratia ja osallisuus. Sitra ennakoii tulevaisuutta tutkimalla, kouluttamalla sekä rahoittamalla erilaisia hankkeita ja kokeiluja. Sitra verkostoituu ja tekee yhteistyötä eri tahojen kanssa tulevaisuuden haasteiden tunnistamiseksi ja ratkaisemiseksi. Sitra on julkaissut trendikatsauksia vuodesta 2011 lähtien (Sitra, i.a.-c). Nämä megatrendit koostaan useiden lähteiden perusteella, ja niitä pohtivat monet asiantuntijat. Ne kuvaavat laajempia tulevaisuuden kehityskaaria tuoden esiin tämän hetken ilmiöitä, ja niitä voi käyttää tukena päätöksentekoon liittyvässä keskustelussa. Yksi vuoden 2023 megatrendeistä on demokratian kamppailun koveneminen (Dufva & Rekola, 2023, s. 11).

Vuonna 2017 Sitra pyysi vanhempia neuvonantajiaan Liisa Hyssälää ja Jouni Backmania selvittämään Suomen päätöksentekojärjestelmää kansanvallan näkökulmasta (Hyssälä & Backman, 2018, s. 3). He haastattelivat yli sataa vaikuttajaa hallinnon, puolueiden ja elinkeinoelämän aloilta sekä tutustuivat aihepiiriin liittyvään aineistoon. Yksi selvityksen taustatekijöistä oli Sitran megatrendeissä 2017 mainittu edustuksellisen demokratian kriisi (mts. 7, 67). Kansalaisten luottamus instituutioihin oli vähentynyt globaalisti, ja äänestysaktiivisuuden vähene-
misen myötä poliittinen osallistuminen oli eriytynyt hyvä- ja huono-osaisten välillä. Teknologia voisi vastata tähän haasteeseen lisäämällä kansalaisten yhteisöllisyyttä ja suoria vaikutusmahdollisuuksia. Hyssälä ja Backman (2018, s. 33) totesivat, että eduskunnan ja kansanedustajien pitäisi paremmin edustaa keskustelevaa demokratiaa. Heidän (s. 38–39) parannusehdotuksenaan oli etätyön mahdollistaminen kansanedustajien valiokuntatyössä. Se voisi tapahtua vaikkapa kirjastoista käsin, jolloin kansanedustaja pystyisi samalla kertomaan kansalaisille, mistä asiasta seuraavassa käsittelyssä tai äänestyksessä on kyse. Tällöin kirjasto

voisi toimia poliittisen keskustelun areenana. Hyssälä ja Backman (2018, s. 60) ehdottivat erillistä määrärahaa, jonka avulla kirjastoista tehdään kansanedustajavetoisen keskusteleavan demokratian kohtaamispaikkoja.

Sitra toteutti vuosina 2018–2021 yhteistyössä eduskunnan, valtioneuvoston, puolueiden ja monien kuntien kanssa *Kansanvallan peruskorjaus* -projektin (Sitra, i.a.-a). Sen aikana etsittiin keinoja, joiden avulla Suomi voisi kehittyä ja vahvistua demokratian mallimaana jatkossakin. Tavoitteena oli parantaa julkisen päätöksenteon toteutumista valtiollisella, maakunnallisella ja kunnallisella tasolla nimenomaan edustuksellisen demokratian lähtökohdista. Kansalaisten mahdollisuuksia osallisuuteen ja vaikuttamiseen haluttiin kehittää ottaen huomioon kaikki nykYTEknologian ja digitalisaation tarjoamat apukeinot. Myös puolueiden asemaa kansalaisdialogin kävijänä haluttiin vahvistaa.

Kansanvallan peruskorjaus -projekti toteutti hankkeita, joissa kokeiltiin erilaisia demokraatiatyömuotoja ja tuotettiin oppaita työn tueksi. Yhtenä osana oli *Kirjastoista kansanvallan foorumeita* -hanke (Sitra, i.a.-b). Siinä kuusi eri kokoista kuntaa (Oulu, Turku, Pietarsaari, Imatra, Inari ja Mäntyharju) kokeili erilaisia vuorovaikutteisia keskustelumuotoja, joilla voisi parantaa kansalaisten vaikuttamis- ja osallistumismahdollisuuksia yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Hyväksi koetut menetelmät koottiin käsikirjaan *Miten kirjastoista tehdään kansanvallan foorumeita?* (Ojajärvi ym., 2021). Malleissa on huomioitu niiden sovellettavuus eri kokoisiin kirjastoihin. Nämä toimintamallit vahvistavat kirjaston asemaa demokratian edistäjinä ja tukevat kansalaisten osallisuutta sekä tarjoavat turvallisen paikan päättäjien ja kansalaisten vuoropuhelulle. Lisäksi kirjastojen demokraatiakokeiluista tehtiin esittelyvideot, jotka ovat nähtävissä Kirjastokaistalla (AVI ym., 2021).

Eduskunta myönsi valtion vuoden 2021 budjettiin erillisen miljoonan euron määrärahan levittämään Sitran hankkeessa syntyneitä toimintamalleja ja juurruttamaan niitä osaksi kirjastojen jokapäiväistä työtä (AVI, i.a.-c). Tämä *Erytysavustus yleisten kirjastojen toiminnan kehittämiseen kansalaisten ja päättäjien vuoropuhelun foorumeina*, lyhemmin demokraatia-avustus, kohdennettiin vuosille 2021–2023. Avustuksen tavoitteena oli kehittää kirjastoja fyysisinä ja virtuaalisina matalan kynnyksen kohtaamispaikkoina vuorovaikutukselle sekä parantaa ”tiedonsaantia ja vaikuttamismahdollisuuksia paikallisen, alueellisen, valtakunnallisen ja EU-tason päätöksenteossa”. Lisäksi hakuilmoituksessa tuotiin esiin edellä mainitun OKM:n strategian 2030 tavoitteita (AVI, 2021a, s. 1). Demokraatia-avustusta koordinoivat aluehallintovirastot. Aluehallintovirasto (AVI) hoitaa alueellaan muun muassa opetus- ja kulttuuriministeriön

toimialaan liittyviä tehtäviä (AVI, i.a.-e). Aluehallintoviraston kirjastotoimen tehtävänä on edistää yleisten kirjastojen toimintaa esimerkiksi järjestämällä täydennyskoulutusta, myöntämällä avustuksia sekä tuottamalla tietoa ja arviointeja (AVI, i.a.-d).

Aluehallintovirasto rahoitti demokratia-avustuksella 38 kirjastojen demokratiahanketta vuosille 2021–2023 sekä järjesti koulutusta (AVI, i.a.-c, 2021c). Se toteutti luentosarjan, jonka pohjalta luotiin Liboppi-kurssi *Kirjastot ja demokratia*. Kyseisiä hankkeita on esitelty useissa AVIn ja AKEn tilaisuuksissa, joista osaan opinnäytetyön tekijätkin ovat osallistuneet. Aluehallintoviraston Avustukset-sivuston avustusvisualisoinnissa on tiivistetyt tiedot kaikista hankkeista, joille aluehallintovirasto on myöntänyt avustusta (AVI, i.a.-a). Osaan toteutuneista hankkeista voi tutustua tarkemmin samaisella sivustolla olevissa avustustarinoissa. Monien kirjastojen verkkosivuilla esitellään hankkeissa tehtyä työtä. Esimerkiksi demokratiatyön yhtenä pioneerina toimineen Oulun kaupunginkirjaston sivuilta kaikki hankeraportit löytyvät kootusti (Oulun kaupunki, i.a.-a). Siellä voi tutustua muun muassa jo heti kirjastolain muutoksen jälkeen vuonna 2017 aloitettuun hankkeeseen, *Demokratia tapahtuu kirjastossa – kirjasto kansalaiskeskustelun ympäristönä ja tukijana*, sekä Sitran ja demokratia-avustuksen rahoituksella toteutettuihin hankkeisiin. Toisena esimerkkinä voi mainita Imatran kaupunginkirjaston verkkosivut, joissa demokratiatyö on nostettu omaksi otsikokseen päävalikkoon (Imatran kaupunginkirjasto, i.a.).

AVIn rahoittamissa 38 hankkeessa on toteutettu muutamia sähköisiä oppaita demokratiatyön tueksi kaikkien kirjastojen käyttöön. Lahden kaupunginkirjaston *Minun kuntani* -hanke työsti oppaan Erätauko-keskustelun järjestämisestä (Lahden AKE, 2023). Jyväskylän ja Tampereen kaupunginkirjastojen *Kansanvallan uljas linnake* -hanke kokosi kattavan käsikirjan *Tiedossa on demokratiaa!* (Kansanvallan uljas linnake -tiimi & Kolmas Persoona, 2023). Siihen on kerätty hankkeen aikana kertyneitä kokemuksia sekä vinkkejä ja valmiita mallipohjia, joita voi hyödyntää kirjaston demokratiatyön suunnittelussa ja toteuttamisessa. Osa hankkeista vielä jatkuu ja avointa materiaalia on mahdollisesti tulossa lisää.

Jyväskylän ja Tampereen kaupunginkirjastojen hankkeessa (sisäinen tietolähde, 2023) selvitettiin lisäksi kansalaiskyselyllä ja asiakastyöpajoilla, miten kirjasto voisi edistää osallisuutta sekä millainen yhteiskunnallinen vuoropuhelu olisi kirjastoihin sopivaa. Siinä selvisi, että kirjastoa pidetään puolueettomana, sitoutumattomana, tasapuolisena ja avoimena paikkana kansalaiskeskustelulle. Kuntalaisten mielestä kirjastolle sopii sellainen toiminta, jolla tuetaan kuntalaisten osallistumista ja vaikuttamista päätöksentekoon. Kuntalaiset eivät nähneet

kirjastoa ensisijaisesti kansalaisaktiivisuuden paikkana eivätkä poliittisten ja aatteellisten tilaisuuksien järjestäjänä. Kyselyn perusteella kirjastosta kannattaa viestiä kansalaisille kansalaistoiminnan tilana sekä kehittää ja kokeilla uudenlaisia osallistumisen ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen toimintamuotoja.

Myös aluehallintovirasto on selvittänyt kansalaisten mielipiteitä kirjastoista demokratian edistäjinä. Väestökyselyssä 2021 *Kirjasto demokratian edistäjänä* arvioitiin asiakasnäkökulmasta, miten kirjastot ovat hoitaneet niitä lakisääteisiä tehtäviään, jotka liittyvät aktiiviseen kansalaisuuteen, demokratiaan ja sananvapauteen (AVI, 2021b, s. 3). Lisäksi selvitettiin näiden palveluiden tärkeyttä. Vastaajien enemmistö (83 %) piti vähintään melko tärkeänä sitä, että kirjasto edistää yhteiskunnallista aktiivisuutta (mts. 6). Sellaiseksi koettiin muun muassa kirjastojen mahdollistama uusien asioiden oppiminen. Lähes puolet vastaajista piti yhteiskunnallisen vuoropuhelun edistämiseksi tärkeänä kirjastojen järjestämiä päätöksentekoon liittyviä keskustelutilaisuuksia (49 %) sekä kirjaston mahdollistamia eri kulttuurien välisiä kohtaamisia (47 %) (mts. 38). Vastaajien enemmistön mielestä kirjasto oli onnistunut vähintään melko hyvin edistämään esimerkiksi tasavertaista pääsyä informaatioon (80 %), kulttuurista moninaisuutta (68 %) ja demokratiaa (67 %) (mts. 45). Kyselyssä kirjastolain tavoite edistää aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja sananvapautta sekä tehtävä edistää yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua on konkretisoitu käytännön tekemisen tasolle asti. Näin kansalaisten on ollut helpompi ymmärtää tavoite ja tehtävät sekä niitä edistävä toiminta – ja todeta kirjastojen onnistuneen toimessaan erittäin tai melko hyvin.

Aluehallintovirasto tukee kirjastojen demokratian edistämiseksi tekemää työtä myös vuosittain jaettavalla valtionavustuksella kirjastojen alueelliseen ja paikalliseen kokeilu- ja kehittämistoimintaan (AVI, i.a.-d). Demokratia on yksi AVIn kirjastotoimen neljästä painopistealueesta joihin avustusta myönnetään – lukutaidon, jatkuvan oppimisen ja kestävä kehityksen ohella (M. Mustikkamäki, henkilökohtainen tiedonanto, 8.3.2023). Demokratian edistämiseen liittyvän kokonaisuuden sanamuoto on vuosien varrella hieman vaihdellut, mutta se on ollut mukana kirjastolain uudistumisesta eli vuodesta 2017 alkaen (M. Mustikkamäki, henkilökohtainen tiedonanto, 9.10.2023). Hakuohjeessa vuodelle 2024 kokonaisuus on nimeltään ”aktiivinen kansalaisuus, osallisuus, demokratia ja sananvapaus” (Valtiokonttori, 2023b). Kirjastoissa tehtävää demokratiatyötä on siis edelleen mahdollista käynnistää tai kehittää hankerahoituksen avulla.

5 KIRJASTOJEN DEMOKRATIATYÖ

5.1 Demokratiatyön määrittelyä

5.1.1 Taustaa selvitystyölle

Laissa yleisistä kirjastoista (1492/2016) on määritelty lain tavoitteet sekä yleisen kirjaston tehtävät, joilla tavoitteita edistetään. Yksi lain tavoitteista on edistää aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja sananvapautta. Opinnäytetyöprosessia aloitettaessa vaikutti, että tästä tavoitteesta on vakiintunut alalle käyttöön käsite *kirjastojen demokratiatyö*. Välillä törmää myös puheeseen kirjastojen lakisääteisestä demokratiatyöstä tai lakisääteisestä tehtävästä edistää demokratiaa. Demokratian edistäminen ei näy kuitenkaan suoraan kirjastolain määrittämissä tehtävissä. Lain tavoitteet ja kirjastojen tehtävät tuntuvat sekoittuneen, ja tämä hämmensi opinnäytetyön tekijöitä. Demokratiatyötä ei ole missään yksiselitteisesti määritelty. Tästä syntyi tarve ottaa selvää, mitä demokratiatyöllä oikein tarkoitetaan.

Demokratiatyön käsite on yksi opinnäytetyön kehittämistehtävän kysymyksistä. Opinnäytetyössä haluttiin selventää itse käsitettä ja selvittää, käytetäänkö sitä yleisesti sekä kuinka se on kirjastoissa ymmärretty. Työssä pohdittiin myös, milloin kirjastolain tavoite edistää demokratiaa muuttuu konkreettiseksi demokratiatyöksi. Asiaa lähestyttiin neljästä eri näkökulmasta:

- Selvitettiin, miten alan keskeiset toimijat tuovat viestinnässään esiin demokratiatyöhön liittyviä asioita.
- Keskusteltiin demokratiatyön käsitteestä asiantuntijoiden kanssa.
- Selvitettiin yleisten kirjastojen näkemyksiä kyselyllä.
- Pohdittiin asiaa kirjaston asiakkaan näkökulmasta.

Eri lähestymistavoilla pyrittiin luomaan monipuolinen ja kattava näkemys demokratiatyöstä. Asiantuntijoilta ja kirjastoilta kysyttiin samoja asioita, jotta voitaisiin vertailla, onko käsityksissä eroa.

5.1.2 Keskeisten toimijoiden näkökulmia

Puhe kirjastojen demokratiatyöstä lienee lähtöisin Sitran viestinnästä. Kesäkuussa 2021 Sitra julkaisi käsikirjan *Miten kirjastoista tehdään kansanvallan foorumeita?*. Sekä käsikirjan julkaisusta kertovassa verkkokirjoituksessa että itse käsikirjassa puhutaan kirjastojen tekemästä lakisääteisestä demokratiatyöstä. Demokratiatyötä myös määritellään käsikirjassa seuraavasti:

Kirjastojen demokratiatyö tukee kansalaisten osallisuutta rakentamalla kansalaisdialogia ja luomalla lisää vaikuttamisen mahdollisuuksia. (Ojajärvi ym., 2021, s. 3)

Aluehallintoviraston vuonna 2021 myöntämä *Erityisavustus yleisten kirjastojen toiminnan kehittämiseen kansalaisten ja päättäjien vuoropuhelun foorumeina* on lyhentynyt arkikäytössä demokratia-avustukseksi tai demokratiamiljoonaksi. Sillä rahoitetuista hankkeista viestitään virallisesti ja visuaalisesti yhtenäisesti (kuvio 2) demokratiahankkeina (AVI, i.a.-c). On siis luontevaa, että myös hankkeissa tehtyä työtä on ryhdytty kutsumaan lyhyesti ja ytimekkäästi demokratiatyöksi. Käsite on ilmaantunut hiljalleen myös aluehallintoviraston viestintään. Esimerkiksi marraskuussa 2023 pidetystä demokratiahankkeiden päätösseminaarista kertovassa kirjastotoimen ylitarkastajien blogikirjoituksessa puhutaan jo yleisesti kirjastojen demokratiatyöstä (Ojala ym., 2023).

Kuvio 2. Demokratia-hankkeiden logo (AVI, i.a.-c).

Aluehallintoviraston virallisemmassa viestinnässä, kuten esimerkiksi avustusten hakuilmoituksissa demokratiatyö-käsite ei esiinny. Ne antavat kuitenkin hyvän kuvan, millaisin keinoin aluehallintoviraston mielestä demokratiaa edistetään. Yllä mainitun demokratia-avustuksen hakuilmoituksen mukaan myöntöperusteena on, että hankkeen tulee parantaa kansalaisten vaikuttamis- ja osallistumismahdollisuuksia päätöksentekoon tai edistää kansalaisten ja päättäjien välistä tai yhteiskunnallista vuoropuhelua ja tuoda sitä kirjaston tiloihin (AVI, 2021a, s. 3). Vuosittaisen kirjastotoiminnan kehittämisavustuksen hakuohjeessa aktiivisen kansalaisuuden, osallisuuden, demokratian ja sananvapauden kokonaisuus on vielä laajempi. Siinä

nostetaan esiin edellisten lisäksi vuoropuhelun vahvistaminen eri kieli- ja kulttuuriryhmien välillä, tilojen tarjoaminen kansalaistoimintaan, avoimen ja luotettavan tiedonsaannin edistäminen sekä lähdekriittisyyden vahvistaminen (Valtiokonttori, 2023b). Tavoitteena on myös luottamuksen ja hyvän keskusteluilmapiiirin kehittäminen sekä Sitrankin määritelmässä mainittu osallisuuden vahvistaminen. Mukana on siis selvästi laajemmin kirjastolain eri tehtäviin ja arvoihin perustuvia teemoja kuin pelkkä lain määrittämä tehtävä edistää yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua. Kaikkea tätä voi ajatella demokratiatyön olevan.

Jo aiemmin mainitusta aluehallintoviraston tekemästä väestökyselystä voidaan myös johtaa AVIn näkemyksiä demokratian edistämisestä. Kyselyssä kysyttiin, millä tavoin kirjasto voi vastaajan mielestä edistää yhteiskunnallista vuoropuhelua (AVI, 2021b, s. 38). Aluehallintoviraston määrittelemissä vastausvaihtoehdoissa nousevat esiin keskustelutilaisuudet yhteiskunnallisista asioista ja päätöksenteosta, mahdollisuus tutustua eri kulttuureihin ja tavata eri kulttuureista tulevia henkilöitä, mahdollisuus osallistua rakentavan keskustelutaidon ohjaukseen sekä kotouttava toiminta maahanmuuttajille. Yhteiskunnallista vuoropuhelua kuvaavat konkreettisesti myös kyselyssä tarjotut vaihtoehdot, kun pyydetään arvioimaan erilaisten kirjastossa järjestettävien tilaisuuksien tärkeyttä (mts. 41). Näitä käytännön toteuttamistapoja käsitellään tarkemmin luvussa 5.4.3.

Jyväskylän ja Tampereen kaupunginkirjastojen hankkeen tuottamassa käsikirjassa kirjastojen demokratiatyötä kuvataan portaina (Kansanvallan uljas linnake -tiimi & Kolmas Persoona, 2023, s. 7). Alimmat portaavat kuvaavat kirjastojen tekemää perustyötä, jota tarvitaan luomaan pohjaa tasa-arvolle, osallisuudelle ja demokratialle. Tätä on esimerkiksi tasavertainen mahdollisuus päästä tiedon äärelle sekä digitaitojen tukeminen. Ylemmät portaavat kuvaavat sitä varsinaista demokratiatyötä, joka kasvattaa kuntalaisten osallisuutta ja vaikuttamisen mahdollisuuksia. Kuntalaisen näkökulmasta sitä ovat ne kirjaston toiminnot, joilla edistetään kansalaistaitoja ja aktiivista kansalaisuutta. Kirjasto voi tukea kansalaistaitoja tarjoamalla tietoa yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta, tukemalla medialukutaitoa sekä kriittisen ajattelun ja keskustelun taitoja. Aktiivisen kansalaisuuden toteuttamisessa kirjasto on alusta tai paikka, jossa kuntalainen voi edistää, tutustua, osallistua ja vaikuttaa itselleen tärkeisiin asioihin. Näissä portaissa tiivistyvät sekä Sitran näkemys osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuuksista että AVIn laajempi näkökulma, jossa yhdistyvät useat kirjaston lakisääteiset tehtävät.

5.1.3 Haastateltujen asiantuntijoiden näkemyksiä

Opinnäytetyössä haastateltiin kirjastoalan asiantuntijoita, jotka edustavat eri näkökulmia demokration työhön. Aluehallintovirastosta haastateltaviksi valikoituivat hankerahoituksen parissa työskentelevät kirjastotoimen ylitarkastajat Mika Mustikkamäki (Länsi- ja Sisä-Suomen avi) ja Anu Ojaranta (Lounais-Suomen avi). Alueellista kehittämistehtävää (AKE) hoitavaa kirjastoa edusti sisältökoordinaattori Noora Oluikpe Lahden kaupunginkirjastosta. Hän on myös toiminut aikaisemmin projektityöntekijänä Louna-kirjastojen demokration hankkeessa. Tampereen ja Jyväskylän kaupunginkirjastojen hankkeesta ja demokration työstä keskusteltiin hankekoordinaattori Marjo Hietikon kanssa. Oulun kaupunginkirjastosta haastateltaviksi saatiin Sitran demokration hankkeen parissa työskennellyt alueellinen kirjastopalvelupäällikkö Kirsi Korhonen ja jo vuodesta 2017 demokration edistäviä hankkeita vetänyt palvelupäällikkö Noora Valkonen.

Haastateltavien kanssa keskusteltiin aluksi, onko demokration työn käsite heidän mielestään kuvaava, käyttökelpoinen ja riittävän tunnettu, jotta sanaa voi käyttää yleisille kirjastoille lähetettävässä kyselyssä. Käsitteenä demokration työ oli tuttu ja jossain määrin käytössä kaikilla haastatelluilla. Sen käytön todettiin yleistyneen aluehallintoviraston demokration avustuksella rahoitettujen hankkeiden myötä. Demokration työtä pidettiin hyvänä kattokäsitteenä, koska sen alle on mahdollista sisällyttää niin monenlaista. Siitä huolimatta se ei saanut kaikilta täyttä hyväksyntää. Sekä kirjaston henkilöstö että asiakkaat voivat kokea sen liian vaikeaksi, yleväksi, jopa pelottavaksi. Toisaalta käyttökelpoisempaan käsitteeseen ei osattu ehdottaa. Mustikkamäki (2023) piti kuitenkin tärkeänä demokration sanan näkymistä kirjaston viestinnässä, koska näin kirjaston roolia demokration edistäjänä tehdään tutuksi ja pidetään esillä asiakkaiden, kunnan hallinnon ja päättäjien mielissä.

Demokration työn määrittelyä lähestyttiin kysymällä, mitä demokration työ on ja mitä kaikkea siihen voi katsoa kuuluvaksi. Haastateltavat toivat selkeästi esiin, että demokration työ perustuu kirjastolain määrittämiin tehtäviin. Kaikki tehtävät edistävät jollain tasolla demokration. Moni nosti esimerkiksi lukutaidon tukemisen, sillä lukutaito mahdollistaa yhteiskunnassa toimimisen. Demokration työtä tehdään jo, se pitää vain huomata ja ehkä vähän terävöittää sen sisältöjä. Hietikko (2023) toisti tanskalaisen kollegan ajatuksen siitä, että demokration työ on kirjastoissa samanlaista kuin kokoelmien työ. Se on jokapäiväistä työtä, joka on kaikessa mukana ja jota tehdään koko ajan. Demokration työ ei ole irrallinen osa, vaan se on läpileikkaavaa meidän työssämme, Hietikko tiivistä.

Toisaalta haastateltavat totesivat, että pelkkää perustehtävien hoitamista ei voida pitää varsinaisena demokratiatyönä. Siihen tarvitaan tietoisempaa tekemistä, suunnitelmallisuutta ja tavoitteellisuutta. Ojaranta (2023a) kehotti työyhteisössä pohtimaan ja keskustelemaan, mitä demokratiatyö kullekin tarkoittaa ja mitä se erityisesti omassa kirjastossa voisi olla. Hietikko (2023) nosti tähän työkaluksi demokratiaskannauksen, jota esitellään hankkeen tuottamassa käsikirjassa. Skannauksessa henkilökunta tarkastelee kirjaston tiloja, aineistoa ja toimintaa ikään kuin demokratiasilmälasien läpi ja pohtii, miten niiden yhteydessä voisi arjessa edistää demokratiaa. Skannaus voi auttaa oivaltamaan, miten paljon demokratiatyötä jo tehdään. Se voi myös antaa ideoita siitä, miten pieniä asioita jalostamalla työhön voi lisätä demokratianäkökulman.

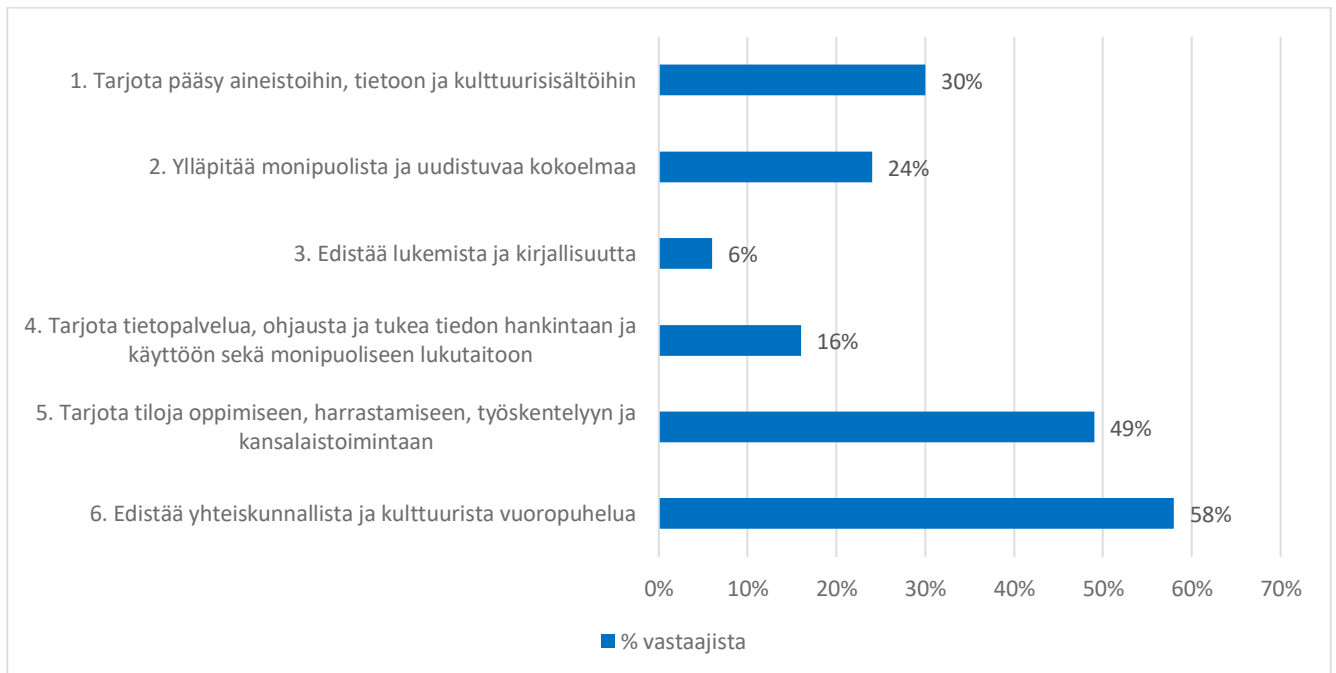
Kaikkien haastateltavien puheissa nousi esiin paljon samoja asioita. Kukin kiteytti ajatuksiinsa kuitenkin hieman eri sanoin. Mustikkamäki (2023) määritteli demokratiatyön kansanvallan lisäämiseksi ja kehittämiseksi. Hän toi esiin myös luottamuksen merkityksen demokratiatyön mahdollistajana. Kirjaston tulee nauttia kansalaisten ja päättäjien luottamusta voidakseen edistää demokratiaa. Korhonen (2023) korosti osallistamisen ja osallistumisen näkökulmaa. Hän pohti, että voitaisiin puhua myös osallisuustyöstä. Ojaranta (2023a) lähestyi asiaa tasa-arvon kautta. Jokaiselle taataan yhtäläiset toimintamahdollisuudet ja -valmiudet yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen sekä tasa-arvoinen pääsy tietoon. Myös Oluikpe (2023) nosti esiin tiedon saatavuuden merkityksen todetessaan, että tietopalvelu on demokratian ytimessä ja kokoelma on yksi demokratian kulmakivistä. Hietikko (2023) korosti yhteisöllisyyttä. Hän pitää yhteisöä ja asiakkaita voimavarana, joita osallistamalla voidaan luoda sellainen kirjasto, jossa yhteisö näkyy ja saa toimia. Myös Valkonen (2023) kannusti keräämään kaiken asiakkailta saadun palautteen ja käyttämään sitä kirjaston toiminnan kehittämisen ja päätöksenteon tueksi. Hän sanoi demokratiatyön käytännössä tiivistyvän suurelta osin tapahtumien ja keskustelujen järjestämiseen. Haastatteluissa toistuivat monet edellisessä alaluvussa mainitut näkemykset demokratiatyöstä.

5.1.4 Tuloksia kyselystä yleisille kirjastoille

Yleisten kirjastojen näkemyksiä demokratiatyöstä selvitettiin kuntakohtaisella kyselyllä. Aluksi pyydettiin kuvaamaan tai määrittelemään lyhyesti avovastauksella, mitä kirjastojen demokratiatyö on. Tarkoituksena oli nimenomaan kartoittaa, kuinka demokratiatyön käsitettä ja kirjastolakia on kirjastoissa tulkittu. Kysymystä laadittaessa pohdittiin, että avovastauksen

antaminen voi olla haastavaa. Siksi vastaamisen tueksi ehdotettiin, että asiaa voi lähestyä esimerkiksi lain määrittämien tehtävien näkökulmasta tai kirjastojen konkreettisen tekemisen kautta. Lisäksi kannustettiin, ettei kysymykseen ole olemassa yhtä eikä oikeaa tai väärää vastausta. Seuraavaksi kysyttiin, tehdäänkö kirjastossanne demokratiatyötä, jolloin vastaaminen perustui vastaajan omaan tulkintaan demokratiatyöstä.

Kyselyyn saatiin vastaus 74 kunnasta, joista 67 antoi oman määritelmänsä demokratiatyölle. Avovastauksia tarkastelemalla pyrittiin löytämään keskeisiä tekijöitä, joilla kirjastot demokratiatyötä määrittivät. Lähes kaikissa (93 %) vastauksissa demokratiatyö määriteltiin yhden tai useamman kirjaston lakisääteisen tehtävän kautta. Mikäli vastauksessa kuvattiin demokratiatyötä konkreettisella tekemisellä, vastauksia teemoitettaessa tulkittiin, mihin lain tehtävään tekeminen liittyy. Demokratiatyötä tekevien kirjastojen vastauksissa mainittiin lakisääteisiä tehtäviä keskimäärin hieman enemmän kuin niiden kirjastojen, joissa ei tehdä demokratiatyötä. Tästä voisi päätellä, että ne, jotka kokevat tekevänsä demokratiatyötä, näkevät sen laajempänä ja monipuolisempänä toimintana. Tämä voi johtua myös siitä, että näissä kirjastoissa asiaa on jo ehkä pohdittu enemmän. Vastaajamäärä on kuitenkin niin pieni, ettei varmoja yleistyksiä voida tehdä. Kuvio 3 näkyy, miten usein kukin kirjastolain tehtävä mainittiin.

Kuvio 3. Kirjastolain eri tehtävien saamat maininnat demokratiatyön määrittelyssä (n=67).

Vuoropuhelun edistäminen ja tilojen tarjoaminen nousivat kirjastojen vastauksissa selvimmiksi esiin (kuvio 3). Tehtävä edistää yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua sai odotetusti

eniten mainintoja. Toisaalta vain reilu puolet (58 %) mainitsi sen, vaikka demokratiatyön ajattelisi selvimmin kiteytyvän juuri tähän tehtävään. Jos vastauksessa oli mainittu vain yksi lakisääteinen tehtävä, se liittyi yleisimmin vuoropuhelun edistämiseen. Käytännössä vuoropuhelutehtävää toteutettiin pääosin erilaisilla tapahtumilla ja keskustelutilaisuuksilla. Tilojen tarjoaminen mainittiin myös lähes puolessa (49 %) vastauksista. Demokratiatyöhön sen liittyy erityisesti laissa oleva maininta tilojen tarjoamisesta kansalaistoimintaan, mitä tuotiin myös vastauksissa esiin. Lisäksi muutamassa vastauksessa korostettiin kirjaston maksutonta, kaikille avointa olohuonemaista tilaa. Seuraavissa poiminnoissa vastauksista nämä lainkohdat ja asiat näkyvät sekä yleisemmin että käytännön tasolla.

Demokratiatyö on kaikkea sitä, mikä edistää ihmisten tasa-arvoista ja tasavertaista kanssakäymistä yhteiskunnan eri aloilla lähtien yksilöstä ja paikallistasosta ja laajentuen valtakunnan ja koko maailman mittakaavaan. Käytännössä demokratia on sitä, että kohtaat toisen ihmisen ja hyväksyt hänet sekä itsesi sellaisena kuin jokainen on.

Kirjaston tulee aktiivisesti lisätä vuorovaikutusta eri ihmisten ja ryhmien välillä esim. järjestämällä matalan kynnyksen osallistumisen tapahtumia kiinnostavilla yhteiskunnallisillakin aiheilla. Kirjaston tulee mahdollistaa ja lisätä vuoropuhelua esim. päättäjien ja kuntalaisten välillä esim. niin että kirjastoissa järjestetään (tai jopa kirjastot järjestävät) tilaisuuksia jossa esim. esitellään valmistelussa olevia asioita. – –

Kirjastot tukevat demokratiaa olemalla avoimia sivistyksen olohuoneita ja monipuolisia oppimis- ja työskentely-ympäristöjä sekä paikallisia kulttuurikeskuksia. Ne tarjoavat tilaa myös harrastamiseen ja kansalaistoimintaan aktiivoiden näin ihmisiä yhteisön ja yhteiskunnan jäsenenä. – –

Tietoon pääsy ja kokoelma sen mahdollistajana näkyi alle kolmasosassa kirjastojen demokratiatyön määritelmiä (kuvio 3). Avoimen ja luotettavan tiedonsaannin edistäminen sekä tasa-arvoinen pääsy tietoon tulivat ehkä vahvemmin esille haastatteluissa ja aluehallintoviraston kehittämisavustuksen hakuohjeessa (Valtiokonttori, 2023b). Eräässä vastauksessa demokratiatyöksi määriteltiin itsessään jo se, että kirjasto on kaikille avoin paikka, jossa on pääsy tiedonlähteisiin. Seuraavat esimerkit perustelevat ja kuvaavat näkemystä tarkemmin.

Kirjastossani demokratiatyö on käytännössä sitä, että kuntalaisilla on pääsy monipuoliseen aineistoon. Hankimme resurssien puitteissa kirjallisuutta, jotka käsittelevät jotain asiaa useammasta näkökulmasta. Lisäksi mahdollisuus päästä internetiin kirjaston laitteilla on tärkeää ja tukee lain tavoitetta. – –

Tärkein demokratiatyön väline on kirjaston kokoelma, jonka kautta edistetään yhteiskunnallista vuoropuhelua ja tietämystä asioista ja mahdollistetaan osallistuminen yhteiskunnalliseen keskusteluun. Myös tasa-arvon näkökulma on keskeinen.

--

Vähiten (6 %) demokratiatyön määritelmiin liitettiin lukemisen ja kirjallisuuden edistäminen (kuvio 3). Eräs vastanneista totesi, että lukemiseen innostaminen on yksi tärkeimmistä demokratiaa tukevista asioista. Sitä kautta voi hankkia tietoa, mikä ehkäisee syrjäytymistä parhaiten. Vastausten tulkinnassa lukemisen edistämiseksi katsottiin muun muassa aineistonäytteilyt ja kirjavinkkaukset. Vastaajat liittivät ne demokratiatyöhön esimerkiksi aineistonostoilla yhteiskunnallisista ja ajankohtaisista aiheista tai demokratia- ja sananvapausteemoista. Tämä on helppo, matalan kynnyksen tapa tehdä demokratiatyötä. Jäljempänä esitellään kyselyn tuloksia demokratiatyön käytännön toteuttamistavoista (kuvio 7). Niissä aineistonostot nousivat yhdeksi suosituimmista vaihtoehdoista.

Kirjastojen määritelmässä nousi lisäksi esiin asiakokonaisuuksia, joiden ei voitu tulkita kuuluvan yksiselitteisesti minkään kirjastolain yksittäisen tehtävän sisältöön. Noin viidesosassa mainittiin tiedon jakaminen demokratiaan ja vaikuttamiseen liittyvistä asioista. Vastauksista sai kuvan, että tiedonjako on enemmän yksisuuntaista ja siksi sen ei tulkittu liittyvän vuoropuhelutehtävään. Sen ei tulkittu olevan myöskään lain tarkoittamaa pääsyä aineistoihin ja tietoon, vaan kirjastoilla koettiin olevan aktiivisempi tiedonvälittäjän rooli. Esimerkkeinä mainittiin luennot, vierailut, koulutukset, infopisteet, demokratia-aiheiset somepäivitykset ja lapsille järjestettävät leluvaalit. Toimintaa voisi pitää osin jopa demokratiakasvatuksena.

Osallisuuden vahvistaminen osana demokratiatyötä korostui keskeisten toimijoiden ja haastateltujen asiantuntijoiden näkemyksissä. Osallisuus ja kansalaisvaikuttaminen olivat tärkeitä teemoja myös Liboppi-kurssilla, jossa demokratian edistämisestä puhuttiin yleisemmin. Kyseilyssä osallisuus tai osallistaminen nousivat esiin yhteensä noin viidesosassa vastauksia. Osallistaminen mainittiin usein samoissa vastauksissa, joissa demokratiatyötä määriteltiin vuoropuhelutehtävän kautta. Osallistamista tuotiin esiin sekä yleisemmin että erityisesti kohdistettuna kirjaston toiminnan kehittämiseen. Yhdessä vastauksessa kirjasto nähtiin myös kansalaisvaikuttamisen mahdollistajana. Osallisuus nousee tärkeään osaan demokratiatyön määrittelyä seuraavissa vastauksissa.

Mielestäni demokratiatyöhön keskeisin tavoite on kuntalaisten osallisuuden kokemuksen vahvistaminen.

Mielestäni kirjastojen demokratiatyö sisältää kuntalaisten osallisuuteen ja vaikutusmahdollisuuksien edistämiseen liittyvän toiminnan ja tapahtumat. Pyrkimyksenä on parantaa kuntalaisten (yksityiset sekä yhdistykset) mahdollisuuksia ja aktiivisuutta tapahtumien ja toiminnan järjestämiseen kirjastossa.

Kyselyn vastauksia tulkitessa vahvistui haastattelujen perusteella syntynyt näkemys, että kirjasto jo pelkällä olemassaolollaan ja perustehtäviään hoitamalla edistää demokratiaa. Osa vastaajista koki jo tämän demokratiatyöksi. Muutama taas näki, ettei tätä voi kutsua varsinaiseksi demokratiatyöksi. Osa kirjastolain mukaisista perinteisemmistä tehtävistä ei mainittu määritelmässä kovinkaan usein. Tämä voi kertoa siitä, että niiden koetaan ehkä edistävän demokratiaa, mutta niiden ei koeta olevan kysymyksenasettelussa tarkoitettua varsinaista demokratiatyötä. Erilaisia näkökantoja kuvaavat seuraavat sitaattit.

– – Kaikki mitä kirjasto tekee edistää demokratiaa, ja se on hyvin syvällä kirjaston perusolemuksessa ja arvoissa.

Kaikki tekemämme lukutaito- ja mediakasvatustyö on pohjimmiltaan demokratiatyötä, samoin vapaa pääsy tietoon, eli oikeastaan maksuttomien kirjastopalveluiden tarjoaminen (ja sitä kautta kaikki yleisten kirjastojen toiminta) on itsessään demokratiatyötä. Lisäksi esim. kuntalaisten ja päättäjien törmäyttäminen, erilaisten vaikuttamiseen, digiosaamiseen, medialukutaitoon liittyvien koulutusten ja tapahtumien järjestäminen, eri toimijoiden tapahtumien järjestämisen mahdollistaminen, vaalipaneelien tai kuulemistilaisuuksien järjestäminen jne. ovat demokratiatyötä.

– – Pelkkä kokoelma ja tietokoneiden tarjoaminen eivät ole demokratiatyötä, jota laissa tarkoitetaan.

Yksi vastaajista, joka ei kokenut tekevänsä demokratiatyötä totesi, että ”kirjastomme edistää aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja sananvapautta tarjoamalla kaikille asiakkailleen pääsyn monenlaisiin aineistoihin ja myös mahdollisuuden käyttää monenlaisia aineistoja ja palveluja kirjaston tiloissa”. Tämä tukee opinnäytetyön tekijöiden ajatusta siitä, että demokratian edistäminen ei ole täsmälleen sama asia kuin demokratiatyön tekeminen. Seuraava vastaus kuvaa, kuinka demokratian edistäminen muuttuu demokratiatyöksi konkreettisilla teoilla.

Demokratian edistämistä tapahtuu jo sillä, että kirjasto on kaikille avoin ja maksuton palvelu. KAIKKI ovat tervetulleita kirjastoon. Demokratiatyön nimissä kirjastossa voisi järjestää mm. keskustelutilaisuuksia, näyttelyitä, osallistavia projekteja ja yhteiskunnallista taidetta esiin tuovia tempauksia, tässä vain mielikuvitus on rajana. Monissa kunnissa esim. kirjastoauto toimii kiertävänä äänestyspaikkana.

Monipuoliset vastaukset toivat esiin, että demokratiatyölle ei tosiaankaan ole yhtä ainuttä määritelmää. Erilaiset vastaukset ja näkökulmat luovat kuitenkin kuvan, että kirjastoissa on pohdittu demokratiatyötä. Muutama vastaaja totesi myös tämän kyselyn edesauttaneen sitä. Seuraavista vastauksista käy ilmi, että lain tulkinta on haasteellista ja pohdittavaa riittää edelleen. Viimeisessä sitaatissa kuvataan ja pohditaan monipuolisesti demokratiatyön luonnetta.

– – Haastavampaa on määrittää, miten yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua edistetään ja missä määrin demokratiatyötä tehdään. Laissa on määritetty, että lain tavoitteena on demokratian edistäminen, mutta laissa mainituissa yleisen kirjaston tehtävissä ei demokratian edistämistä ole mainittu. Näin ollen on vaikea tarkalleen sanoa, mitä kirjaston tulisi tehdä ja mitä ei. – – Tulkinnanvaraisen lain puitteissa voidaan tarjota hyvinkin eri tasoista toimintaa, joka voi myös esiintyä alueellisena epätasa-arvona. – –

– – Uusimmat ja vaikeimmat demokratiatyön osa-alueet ovat varmasti aktiivisen kansalaisuuden ja yhteiskunnallisen vuoropuhelun edistäminen: miten kirjastoissa keskustellaan yhteiskunnallisista asioista, miten päättäjät saadaan kirjastoihin, keitä tänne voi ottaa, kenelle kaikille tiloja voidaan luovuttaa, ja miten kannustamme ihmisiä osallistumaan?

Miellän demokratiatyön enemmän läpäisyperiaatteeksi kuin erillisinä demokratiatapatumina tms. Ajatus demokratiasta toteutuu siis eri tavoin lähes kaikessa kirjaston toiminnassa. Kirjaston kaikille avoimet, maksuttomat tapahtumat ovat tärkeä osa demokratian toteutumista, samoin tapahtumien striimaaminen, joka antaa mahdollisuuden osallistua tapahtumiin etäisyydestä ja ajankohdasta riippumatta. Kaikkien vapaa pääsy kirjastoissa kaikenlaisen aineiston (myös sähköisten) äärelle on huikea osoitus demokratia toteutumisesta! Kirjaston yhteistyö sidosryhmien kanssa sekä kirjaston kaikille avoimet, maksuttomat tilat toteuttavat omalta osaltaan demokratiaa. Samoin se, että useissa kunnissa - niin myös meillä - kirjastot toimivat äänestyspaikkoina. Mielestäni on siis mahdoton ajatus, etteikö kirjastoissa tehtäisi demokratiatyötä. Jos käsite sen sijaan rajataan yksittäisiin tapahtumiin tms. ja ajatellaan, että vain niillä edistetään demokratiaa ("koska ne on siinä tarkoituksessa järjestetty ja sillä tavalla nimetty"), moni kirjasto joutuu vastaamaan, ettei demokratiatyötä ehkä tehdä kovin paljon.

5.1.5 Asiakasnäkökulma

Neljäs lähestymistapa demokratiatyön määrittelyyn oli asiakasnäkökulman pohtiminen. Kirjastolaiset voivat keskenään puhua ylevästä demokratiatyöstä, mutta opinnäytetyössä mietittiin, kuinka kirjasto viestii siitä asiakkaille. Kirjaston viestinnässä esiintyvät sanat *osallistu*, *vaikuta*, *keskustele*, *kerro mielipiteesi*. Ennen kaikkea pohdittiin, mitä demokratiatyöhön osallistuva asiakas, kuntalainen, kokee ja ajattelee. Hän voi todeta: tulen kuulluksi, ajatuksillani

on merkitystä, voin vaikuttaa, saan tärkeää tietoa, voin oppia uusia asioita, saan kohdata muita.

Asiakkaan näkökulma sai oivaltamaan, että kirjastojen demokratiatyössä tuetaan ja edistetään ennen kaikkea yhteisöllisyyttä, osallisuutta ja aktiivista kansalaisuutta. Yhteisöllisyys on yksi kirjastolain tavoitteen toteuttamisen lähtökohdista sekä YKN:n määrittämistä yleisten kirjastojen arvoista (Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016, 2 § 2 mom.; YKN, i.a.-a, s. 14–15). Osallisuuden ja osallistumisen kautta kuntalaisen polku kulkee kohti aktiivista kansalaisuutta, joka on tiivistetysti sanottuna osallistumista yhteiskunnan toimintaan, kuulumista johonkin yhteisöön ja toimimista sen hyväksi. Kun edistetään aktiivista kansalaisuutta, edistyy myös demokratia siinä samalla. Näiden osatekijöiden kautta on ehkä vähän helpompi ymmärtää suurta ja ylevää tavoitetta edistää demokratiaa.

Myös Jyväskylän ja Tampereen kaupunginkirjastojen hankkeen tuottamassa käsikirjassa kirjastojen demokratiatyötä kuvataan kuntalaisen näkökulmasta (Kansanvallan uljas linnake - tiimi & Kolmas Persoona, 2023, s. 7). Kuntalainen etenee demokratiaportailta kirjaston peruspalvelujen löytämisen ja käyttämisen kautta kohti niitä ylempiä portaita ja palveluita, jotka tukevat hänen kansalaistaitojaan ja aktiivista kansalaisuutta. Käsikirjassa aktiivista kansalaisuutta kuvataan samojen, edellä mainittujen kokemusten kautta: kirjasto on paikka, jossa kuntalaiset voivat osallistua sekä tutustua ja vaikuttaa itselleen tärkeisiin asioihin.

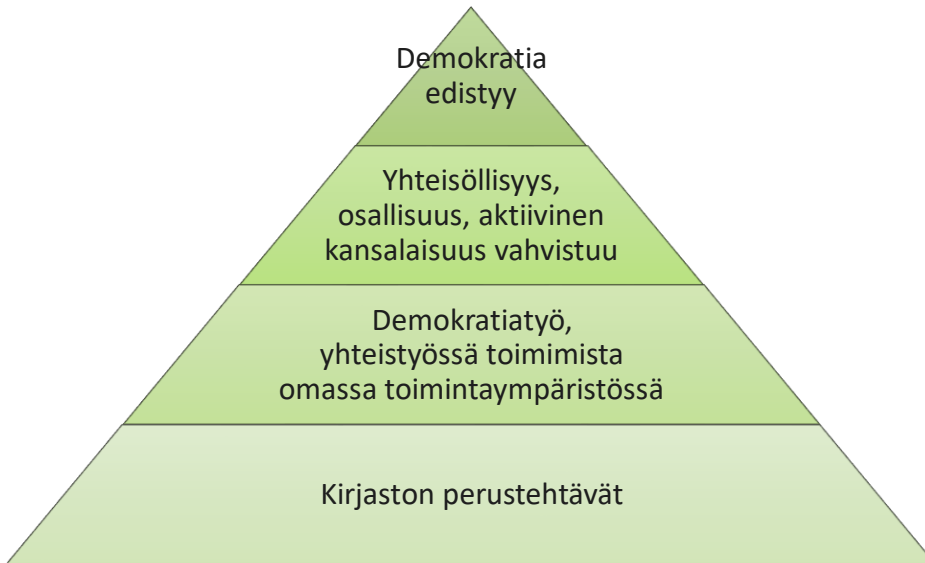
5.1.6 Yhteenveto

Demokratiatyön määrittely lähtee kirjastolaista. Kirjastolain tavoitteet antavat raamit kaikelle kirjastossa tehtävälle työlle. Tavoitteen ”edistää aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja sananvapautta” voi nähdä kaikkia tavoitteita yhteen kokoavana (Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016, 2 §). Samalla tavalla demokratiatyö voi toimia kattokäsitteenä, jonka alle voi laittaa kaikkiin kirjastolain tehtäviin liittyviä työmuotoja. Rajana on vain kirjastolaisten laaja mielikuvitus. Niitä yhdistää tavoite vahvistaa kuntalaisten osallisuutta, antaa mahdollisuuksia ja valmiuksia toimia aktiivisena kansalaisena osana omaa yhteisöään ja näin edistää demokratiaa. Kirjaston voi nähdä edistävän demokratiaa jo olemassaolollaan ja perustehtäviään toteuttamalla. Osaksi jo tätä pidettiin demokratiatyönä. Toisaalta demokratiatyö vaikuttaisi askeleelta pidemmälle, joka kuvaa tietoisesti demokratian edistämiseksi tehtävää työtä. Sekä demokratian edistämistä että demokratiatyötä käytetään rinnakkain alan puheessa.

Demokratiatyö vaikuttaa kirjastoalalle tutulta ja käyttökelpoiselta käsitteeltä, ylevyydestään huolimatta. Alalla puhutaan jo ennestään erilaisista työmuodoista, kuten kokoelmatyö, lasten- ja nuorten kirjastotyö, lukutaitotyö. Ne ovat laajempia kokonaisuuksia, joihin liittyy useita kirjastolain tehtäviä. Näin demokratiatyökin solahtaa luontevasti toisten työmuotojen joukkoon. Demokratian edistämistä voisi verrata lukemisen edistämiseen. Kirjasto edistää lukemista jo olemassaolollaan, mutta lisäksi tehdään ja tarvitaan tietoisempia tekoja. Nämä konkreettiset keinot jakautuvat useamman lakisääteisen tehtävän alle: tarjotaan pääsy monipuoliseen kokoelmaan, järjestetään kirjavinkkausta, lukupiirejä, tiedonhaun opetusta, tarjotaan viihtyisiä lukunurkkaus. Toisaalta tämä kaikki on arkipäiväistä ja jokapäiväistä työtä, kuten Hietikon (2023) mainitsema vertaus kokoelmatyöhön, ja sellaiseen demokratiatyössäkkin tulisi pyrkiä.

Jyväskylän ja Tampereen kaupunginkirjastot kuvasivat käsikirjassaan demokratiatyötä portaina (Kansanvallan uljas linnake -tiimi & Kolmas Persoona, 2023, s. 7). Opinnäytetyön tekijät hahmottivat demokratiatyön kokonaisuutta kolmiona, joka kuvaa, mitä demokratiatyö on ja mitä sillä saavutetaan sekä työn ja tulosten suhdetta myös määrällisesti (kuvio 4). Kirjaston perustehtävät ovat demokratiatyön vahva kivijalka. Sen päälle on hyvä rakentaa tietoista ja tavoitteellista työtä demokratian edistämiseksi. Tätä demokratiatyötä tehdään kirjaston omassa toimintaympäristössä, usein sopivien yhteistyökumppaneiden kanssa (yhteistyökumppaneita tarkastellaan lähemmin luvussa 5.4). Kahden ensimmäisen kerroksen työllä vahvistetaan yhteisöllisyyden ja osallisuuden kautta aktiivista kansalaisuutta. Kolmion huippu kuvaa, kuinka kirjaston työllä ja toiminnalla edistetään demokratiaa kirjastolain tavoitteen mukaisesti.

Kuvio 4. Kuvaus demokratiatyöstä: Mitä demokratiatyö on ja mitä sillä saavutetaan.

5.2 Perusteluja demokratiatyön tekemiselle

Yksi kehittämistehtävän kysymyksistä oli selvittää, miksi demokratiatyötä tehdään. Tärkeimmät perustelut löytyvät tietysti kirjastolaista, jota käsiteltiin jo laajasti luvussa 4.1. Kysymys oli myös yhtenä teemana asiantuntijoiden haastatteluissa. Heidän kanssaan keskusteltiin demokratiatyöstä kuitenkin enemmän tärkeyden ja vaikuttavuuden näkökulmasta sekä siitä, miten motivoida kirjaston henkilöstöä demokratiatyön tekemiseen.

Haastateltavat lähtivät liikkeelle luonnollisesti laista demokratiatyön tärkeimpänä perusteena ja motivaattorina. Laki sekä tukee että velvoittaa, Mustikkamäki (2023) tiivisti. Ojaranta (2023a) muistutti myös kirjastolain lähtökohdista ”yhteisöllisyys, moniarvoisuus, kulttuurinen moninaisuus”, joihin kirjaston toiminnan tulee perustua. Hietikko (2023) nosti lisäksi esiin YKN:n arvot. Demokratiatyön sopivuus kirjastoille perustuu näihin molempiin.

Hietikko (2023) peilasi demokratiatyötä kirjaston historiaan ja toi esiin, kuinka jo kirjastoalan merkittävä vaikuttaja Helle Kannila näki kirjaston kansalaiskasvattajana ja yhteiskuntarauhan ylläpitäjänä. Nykypäivän demokratiatyö on tavallaan paluuta juurille. Kirjasto nähtiin hyvänä ja luontevana paikkana, jossa erilaiset, eri taustoista tulevat ihmiset voisivat kohdata ja keskustella rakentavasti. Ojaranta (2023a) pohti, että kirjasto on ilmainen tila, johon voi vapaasti tulla omana itsenään, ja kaikilla on tasapuolinen mahdollisuus osallistua tai olla osallistumatta. Se on myös paikka kuntalaisten ja päättäjien kohtaamiselle, Ojaranta lisäsi. Hietikko toi esiin, kuinka kirjasto voi tarjota tilan yhteisöjen kokoontumiselle. Mustikkamäki (2023)

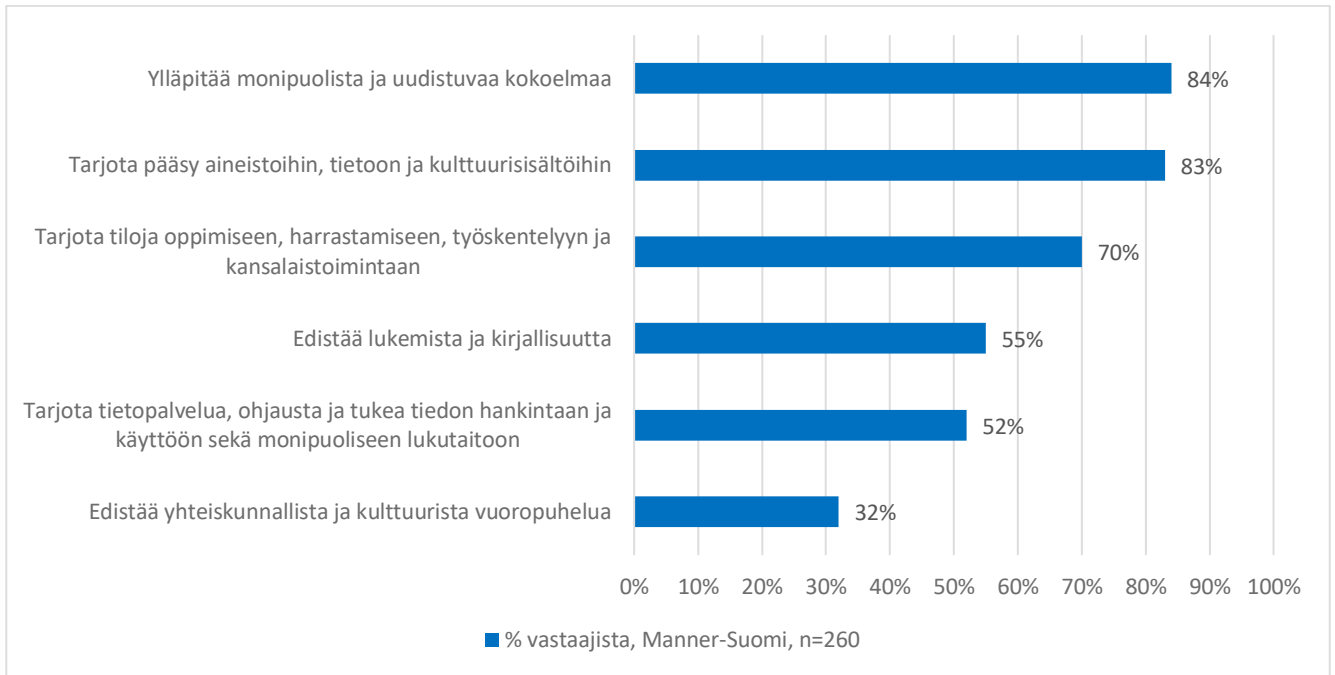
totesi demokratiatyön sopivan hyvin kirjastoihin, koska silloin voidaan hyödyntää olemassa olevaa luottamusta ja myös vahvistaa sitä edelleen.

Haastateltavat pohtivat, kuinka kirjastojen demokratiatyöllä voidaan saada aikaiseksi sekä pieniä, konkreettisia asioita että suurempia muutoksia, joilla pystytään pureutumaan demokratian haasteisiin. Palveluiden digitalisoituessa kirjastosta saa opastusta, jotta kansalaiset voivat pysyä mukana muuttuvassa yhteiskunnassa. Keskustelut ja kohtaamiset voivat lisätä ymmärrystä ja empatiaa, mikä taas voi vähentää polarisaatiota. Kirjasto voi demokratiatyöllään lisätä kuntalaisten ymmärrystä omista osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksistaan, jolloin kansalaispystyvyyden ja aktiivisen kansalaisuuden kokemus voi kasvaa.

Useampi haastateltava toi esiin, että kirjaston henkilöstön motivointi demokratiatyöhön vaatii paljon keskustelua. Johtajalla on tässä suuri merkitys, totesi Mustikkamäki (2023). Oluikpe (2023) huomautti, että kirjastoissa on hyvin erilaista henkilökuntaa ja siksi pitää käyttää sellaisia sanoja, joita kaikki ymmärtävät. Keskustellaan siitä, mitä demokratiatyö on, miksi sitä tehdään ja miksi sen tekeminen on tärkeää. Näin lisätään henkilöstön ymmärrystä ja autetaan huomaamaan, että demokratiatyötä tehdään jo. Tämä voi madaltaa kynnystä ja motivoida työhön. Oluikpen mukaan demokratiatyössä tarvitaan monenlaisia tekijöitä: toisilla on veto-vastuu, toiset lähtevät mukaan toteuttamiseen. Jokaiselle pitäisi löytää oma ja sopiva rooli. Ylipäänsä demokratiatyö voidaan aloittaa pienesti, vaikka satuolentovaaleilla, eikä heti tarvitse lähteä vetämään paneelikeskustelua, Valkonen (2023) nosti esimerkiksi.

5.3 Demokratiatyön yleisyys

Demokratiatyön yleisyyden selvittämiseen kiinnostusta lisäsi syyskuussa 2022 julkaistu aluehallintoviraston peruspalvelujen arviointi 2021 (AVI, 2022b). Siinä arvioitiin muun muassa yleisten kirjastojen henkilöstön riittävyttä ja osaamista kirjastolain tehtävittäin. Yhteiskunnallisen ja kulttuurisen vuoropuhelun edistämiseen riitti selkeästi vähiten henkilöstöä (kuvio 5). Vuoropuhelun edistäminen on toki vain yksi tapa toteuttaa kirjastojen demokratiatyötä, mutta juuri tämän tehtävän kautta sitä määriteltiin eniten opinnäytetyön kyselyssä.

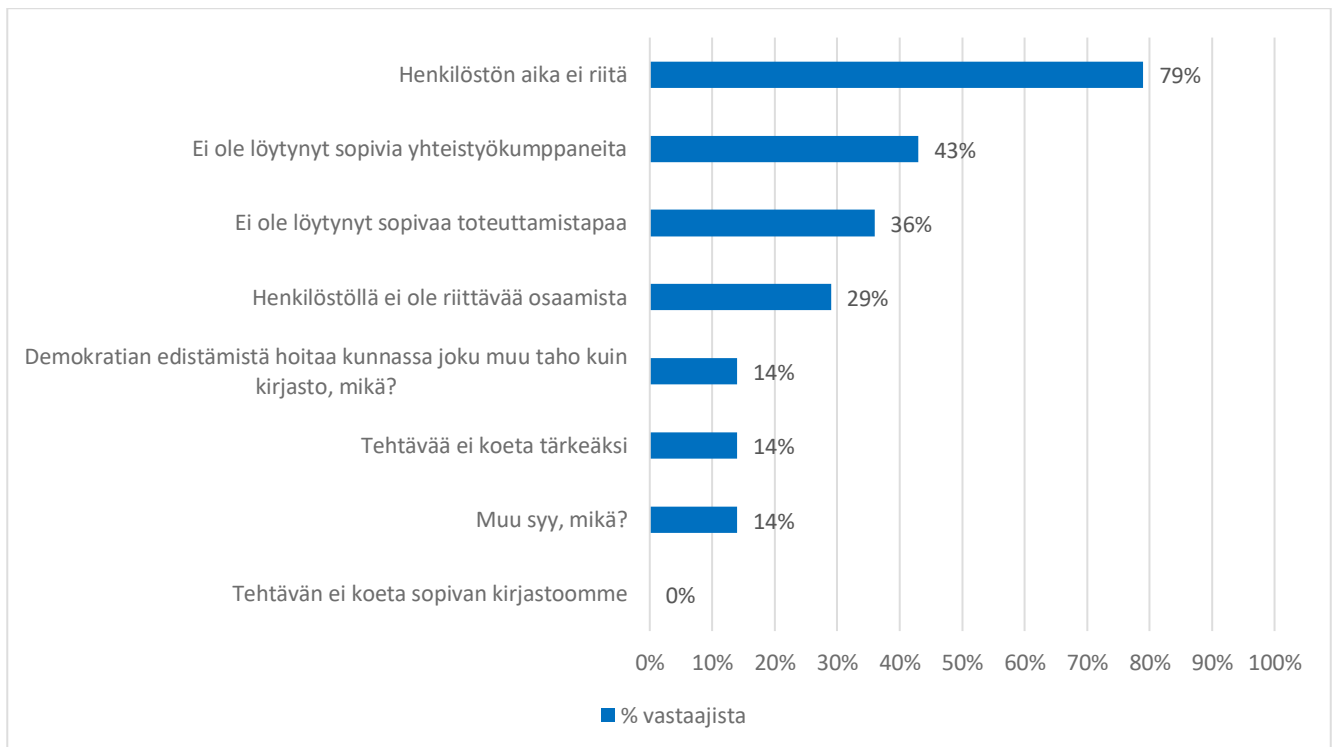
Kuvio 5. Kirjastojen oma arvio henkilöstön määrän riittävyydestä kirjastolaissa mainittujen tehtävien hoitamisessa 2021 (AVI, 2022a, s. 24).

Opinnäytetyössä haluttiin selvittää, onko tilanne muuttunut, erityisesti kun AVIn erityisavustuksella rahoitetut demokratiahankkeet olivat parhaillaan käynnissä. Kyselyyn vastasi 74 kuntaa, mikä on 25 % kohdejoukosta. Vastaajista 81 % ilmoitti, että kunnan kirjastossa tehdään demokratiatyötä (taulukko 3). Kysyttäessä ei määritelty demokratiatyön käsitettä, vaan vastaaminen perustui vastaajan omaan tulkintaan. Vaikka kysymysmuoto ei ole täsmälleen sama kuin aluehallintoviraston peruspalvelujen arvioinnissa, antaa tämä huomattavasti valoisamman kuvan tilanteesta. Taulukossa 3 vastaukset on eritelty kuntakoon mukaan. Vastauksen perusteella vaikuttaa, että suuremmissa kunnissa demokratiatyö on jo paremmin käynnissä. Toisaalta vastausmäärä on sen verran pieni, ettei varmoja yleistyksiä ja johtopäätöksiä voida tehdä. Lisäksi on mahdollista, että kyselyyn ovat suhteessa vastanneet enemmän sellaiset kirjastot, joissa demokratiatyötä tehdään.

Taulukko 3. Demokratiatyön tekeminen kunnan asukasluvun mukaan (n=74).

Kuntakoko	n	Kyllä, %	Ei, %
Alle 5 000	28	64	36
5 000–9 999	19	84	16
10 000–29 999	13	100	0
30 000–99 999	9	89	11
100 000 tai enemmän	5	100	0
Kaikki yhteensä	74	81	19

Vastaajista viidesosa (19 %) ilmoitti, että kunnan kirjastossa ei tehdä demokratiatyötä (taulukko 3). Ei-vastauksia tuli erityisesti pienistä, alle 5 000 asukkaan kunnista. Jatkokysymyksenä esitettiin, miksei demokratiatyötä tehdä, ja annettiin valmiita vaihtoehtoja, joista sai valita useita. Selkeästi suurimmaksi (79 %) syyksi nousi, ettei henkilöstön aika riitä (kuvio 6). Lähes puolet (43 %) vastasi, ettei ole löytynyt sopivia yhteistyökumppaneita. Näyttää siltä, että kirjastot olisivat halukkaita toteuttamaan demokratiatyötä yhteistyössä. Se voisi tuoda apua myös ajan riittämiseen. Yhtenä syynä mainittiin sopivan toteuttamistavan puute. Tätä helpottanevat jatkossa hankkeiden tuottamat mallit ja käsikirjat. Kukaan ei valinnut vaihtoehtoa ”tehtävän ei koeta sopivan kirjastoomme”. Vastaajan oli mahdollista mainita myös muu syy. Niitä olivat ”demokratia-määrittelyn epäselvyys” ja ”emme saaneet rahoitusta”. Tässä opinnäytetyössä tehtävälle demokratiatyön määrittelylle on siis tarvetta.

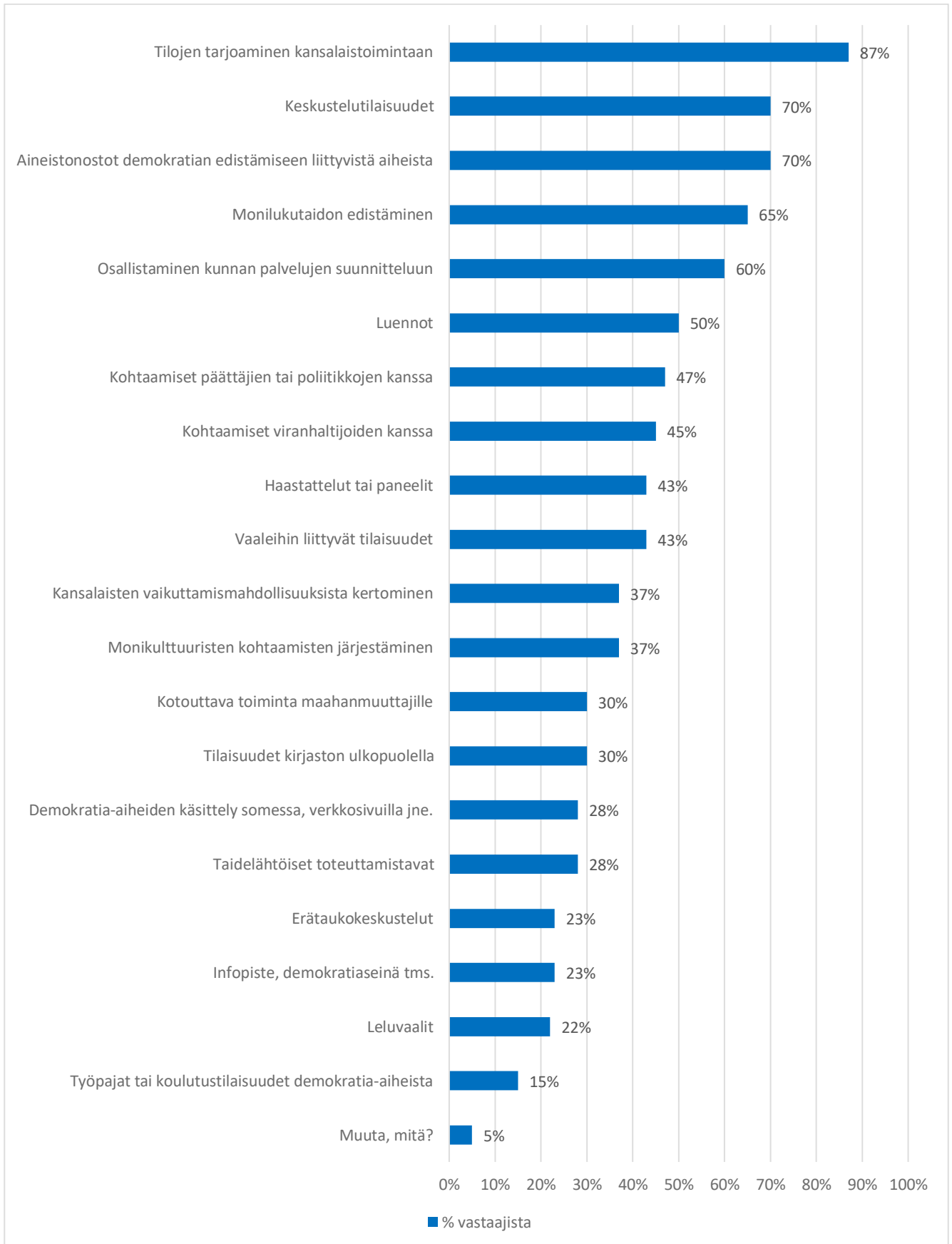
Kuvio 6. Syitä, miksi demokratiatyötä ei tehdä (n=14).

5.4 Demokratiatyön toteuttamistavat

5.4.1 Kyselyn tuloksia toteuttamistavoista

Demokratiatyön toteuttamistavat. Ne vastaajat, jotka ilmoittivat kyselyssä tekevänsä demokratiatyötä, ohjattiin työn toteuttamista koskeviin tarkentaviin kysymyksiin. Demokratiatyön

toteuttamistavoista kysyttiin valmiilla vastausvaihtoehdoilla (kuvio 7). Tämän ajateltiin sekä helpottavan vastaamista että tulosten analysointia ja tulkintaa. Lisäksi valmiit vaihtoehdot tarjoavat ehkä ideoita, mitä kaikkea demokratiatyö voisi olla. Vaihtoehtoina olevat toiminnot olivat suurimmaksi osaksi löytyneet eri kirjastojen ja demokratiahankkeiden tiedotuskanavista kevään aikana, kun opinnäytetyön tietoperustaa kerättiin. Tukena olivat myös AVIn avustusvisualisointi ja haastatteluista saadut vinkit. Vaihtoehdoiksi ei haluttu laittaa suoraan kirjastolain tehtäviä eikä esimerkiksi kokoelmaa, koska ajateltiin näiden olevan niin ilmiselviä asioita, jotka kaikki vastaajat olisivat valinneet. Vastaajien oli mahdollista valita useita vaihtoehtoja, ja tarjolla oli myös vaihtoehto ”muuta, mitä?”. Kysymykseen vastaajia oli 60, ja valintoja tehtiin yhteensä 515. Yhtä lukuun ottamatta kaikki muut vastaajat valitsivat useampia vaihtoehtoja. Keskimäärin valittiin 8,6 toteuttamistapaa, mikä kertoo, että työlle on löydetty monenlaisia muotoja.

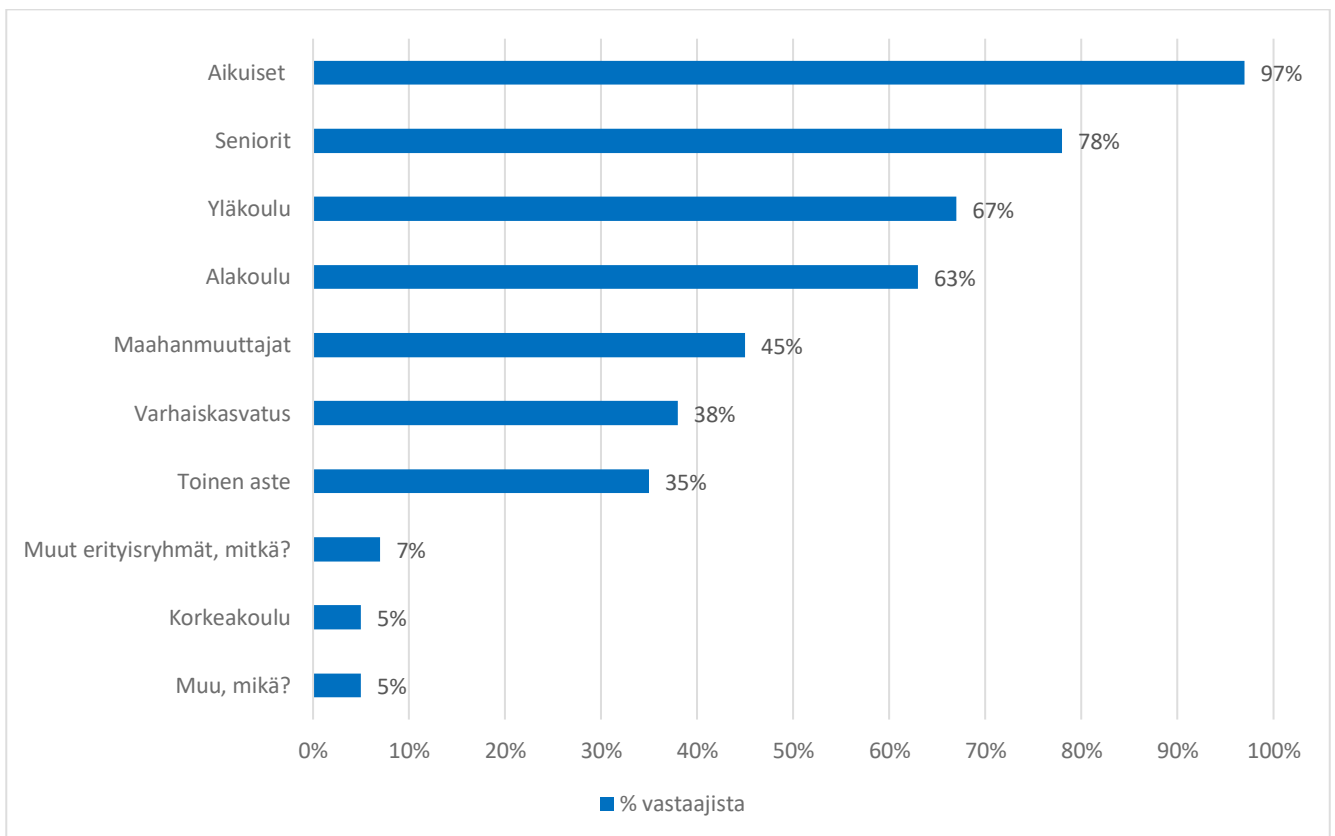
Kuvio 7. Millaisia demokratiatyön toteuttamistapoja kirjastoissa käytetään (n=60).

Tilojen tarjoaminen kansalaistoimintaan oli selvästi suosituin tapa, ja sen ilmoitti 87 % vastanneista (kuvio 7). Seuraavaksi suosituimpia olivat keskustelutilaisuudet, aineistonostot demokratian edistämiseen liittyvistä aiheista, monilukutaidon edistäminen ja osallistaminen kunnan palvelujen suunnitteluun. Tilojen tarjoaminen ja vuoropuhelutehtävään yhdistettävät keskustelutilaisuudet nousivat kyselyssä esiin myös yleisimpinä tapoina määritellä demokratiatyötä (vrt. luku 5.1.4). Määritelmässä ei sen sijaan näkynyt kovinkaan vahvasti monilukutaidon edistäminen, osallistaminen tai aineistonostot, jotka voidaan liittää lukemisen edistämisen tehtävään. Osallistaminen, joka nousi esiin tärkeänä demokratian edistämisen keinona sekä tietoperustassa että haastatteluissa, näkyy vahvasti myös kirjastojen vastauksissa toteuttamistavoista.

Vähiten käytettyjä tapoja olivat työpajat tai koulutustilaisuudet demokratia-aiheista, leluvaalit, Erätauko-keskustelut sekä infopiste, demokratiaseinä tai muu vastaava. Tuloksista käy ilmi, että kirjastoissa käytetään runsaasti helppoa, matalan kynnyksen demokratiatyömuotoa eli aineistonostoja aiheesta, mutta esimerkiksi helposti toteutettavaa infopistettä ei ole vielä laajemmin otettu käyttöön. Leluvaalitkaan eivät vielä ole kovin yleiset, vaikka ne esiteltiin jo Sitran käsikirjassa *Miten kirjastoista tehdään kansanvallan foorumeita?* (Ojajärvi ym., 2021, s. 28).

Jyväskylän ja Tampereen kaupunginkirjastojen hankkeessa (sisäinen tietolähde, 2023) selvitettiin kuntalaisilta, miten he haluaisivat kirjastojen edistävän demokratiaa. Niitä tuloksia olisi mielenkiintoista laajemminkin peilata opinnäytetyössä saatuihin kirjastojen vastauksiin siitä, millaista demokratiatyötä tehdään. Vertailussa löytyy sekä yhdistäviä että poikkeavia tuloksia. Tulee myös huomata, että kysymisen tavat ja vastausvaihtoehdot ovat hieman erilaisia. Suosituimmiksi demokratian edistämistavoiksi hankkeen kyselyssä nousivat asiantuntijoiden haastattelut ja luennot sekä keskustelutilaisuudet yhteiskunnallisista asioista. Opinnäytetyön kyselyn perusteella näitä kirjastot jo paljon toteuttavat. Kansalaisten vaikuttamismahdollisuuksista kertomista pidettiin hankkeen kyselyssä tärkeimpänä keinona, jolla kirjasto voi auttaa olemaan aktiivinen ja vaikuttamaan asioihin. Kirjastojen vastauksissa reilu kolmannes valitsi vaikuttamismahdollisuuksista kertomisen demokratiatyönsä toteuttamistavaksi. Kuntalaiset pitivät parhaimpana tapana yhteiskunnallisen tiedon esillä pitämiseen infopistettä, johon voi tutustua omassa rauhassa. Infopisteen toteuttamista kannattaisi siis enemmän hyödyntää demokratiatyömuotona.

Kohderyhmät. Yksi näkökulma demokratiatyön toteuttamistapoihin oli selvittää, mille kohderyhmille työtä on kirjastoissa suunnattu. Aluehallintovirastokin kehottaa hankehakuilmoituksessaan kehittämään kaikenikäisten kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia (Valtiokonttori, 2023b). Kyselyssä tarjotut vaihtoehdot saattavat saada vastaajan huomaamaan, jos jokin kohderyhmä on jäänyt vähemmälle huomiolle. Vaihtoehdoista sai valita useita tai nimetä jonkin muun kohderyhmän. Vastaajia oli 60 ja vastauksia 264, eli keskimäärin oli valittu neljä kohderyhmää vastaajaa kohti (kuvio 8).

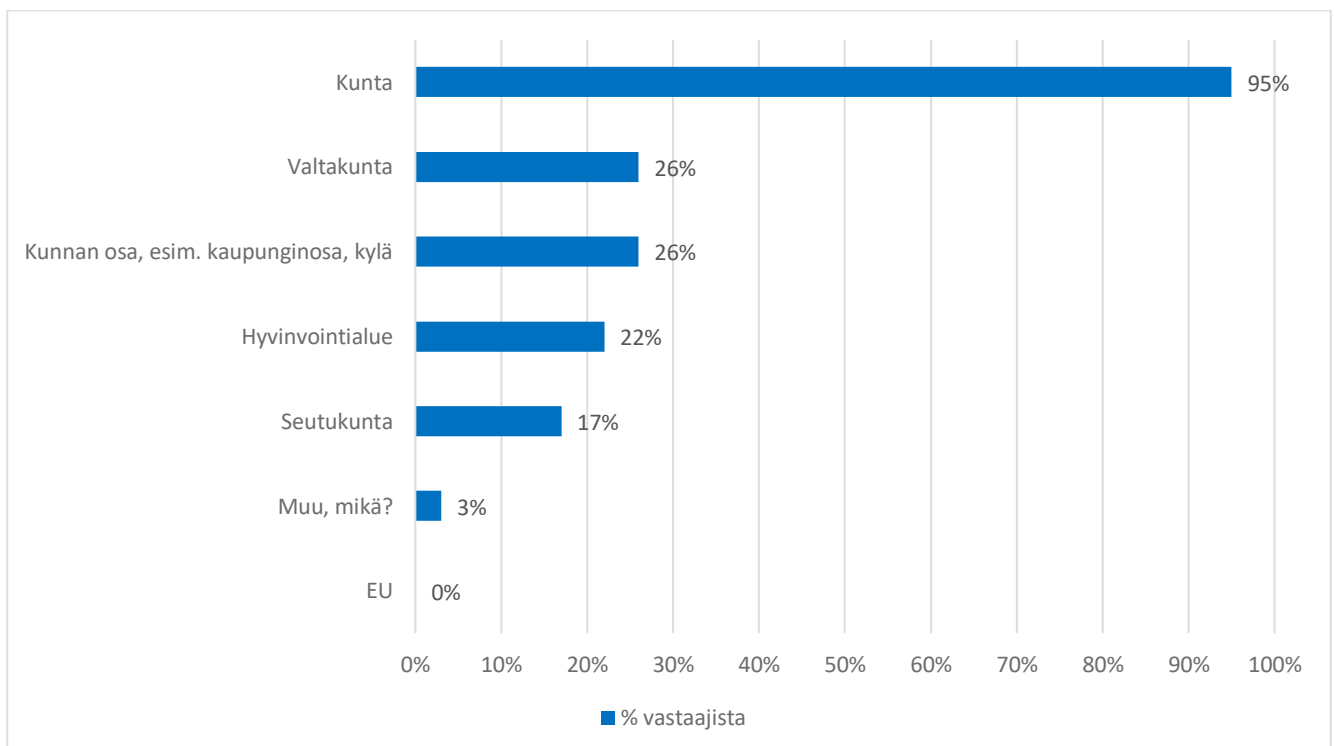
Kuvio 8. Demokratiatyön kohderyhmät (n=60).

Lähes kaikki (97 %) kirjastot toteuttivat demokratiatyötä aikuisille. Senioreihin kohdistuvaa demokratiatyötä tehtiin hieman enemmän kuin perusopetuksen oppilaisiin kohdistuvaa. Vastaukset toivat esiin demokratiatyön monipuoliset mahdollisuudet, koska sitä kohdistetaan kaikille ikäryhmille. Korkeakoulut ja toinen aste näkyvät kohderyhminä vähemmän. Tämä voi johtua siitä, että vastaajina oli paljon pieniä kuntia, joissa näitä oppilaitoksia ei ole. Erityisryhmistä esimerkkinä oli maahanmuuttajat, ja sen mainitsi kohderyhmänä noin puolet vastaajista (45 %). Muina erityisryhminä mainittiin pitkäaikaistyöttömät, syrjäytyneet nuoret, vammaiset ja vammaisneuvosto. Muuna kohderyhmänä mainittiin muun muassa paikalliset asukkaat mitenkään heitä rajaamatta.

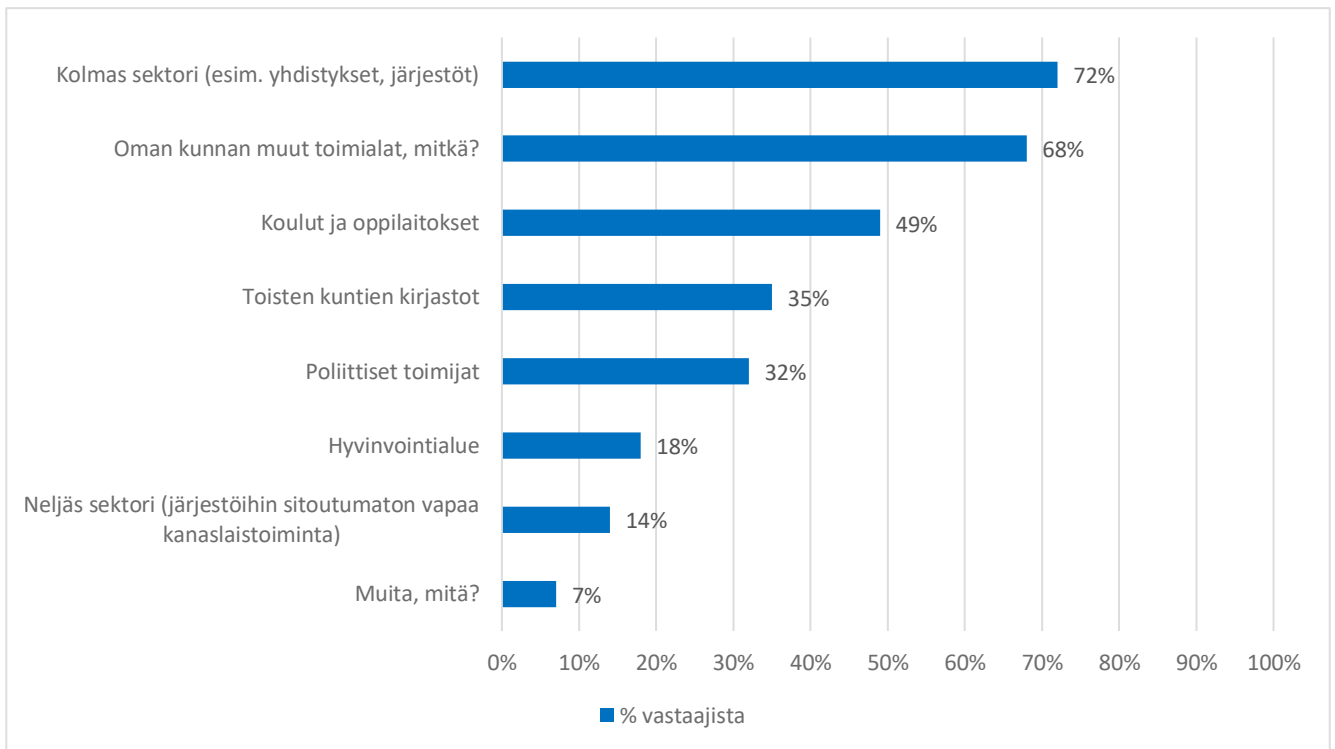
Minkä tason asioita demokratiatyö koskee. Kirjastojen demokratiatyön suunnannäyttäjät, Sitra ja AVI, ovat omassa viestinnässään tuoneet esille, että demokratian edistämistyössä tulisi huomioida paikallinen, alueellinen, valtakunnallinen ja EU-taso (Ojajärvi ym., 2021, s. 4; AVI, 2021a, s. 1). Siksi opinnäytetyössä haluttiin selvittää, kuinka tämä toteutuu. Alueellisen tason vaihtoehdoiksi määriteltiin seutukunta sekä uutena toimijana aloittaneet hyvinvointialueet. Lisäksi haluttiin tarjota myös koko kuntaa pienempi alue, kuten kaupunginosa tai kylä. Tämä ajatus heräsi Jyväskylän ja Tampereen hankkeen kuntalaiskyselyn myötä, jossa kaupunginosatoiminta lähikirjastoissa oli yhtenä vaihtoehtona kysyttäessä, miten kirjasto voisi edistää yhteenkuuluvuutta ja yhteisöllisyyttä (sisäinen tietolähde, 2023).

Kyselyssä oli jälleen mahdollisuus valita useita vaihtoehtoja. Vastausten mukaan lähes kaikissa (95 %) kunnissa toiminta kohdistui ainakin kuntatasolle, kuten kuviosta 9 näkyy. Tämä on luontevaa, koska kirjasto itse on kunnallinen toimija. Tuloksessa voi näkyä myös se, että paikalliset toimijat hyödyntävät kirjaston tiloja omassa toiminnassaan. Kaikkia muitakin vaihtoehtoja valittiin, lukuun ottamatta EU-tason asioita. Muu, mikä -vaihtoehdossa oli kuitenkin vastaus ”aineistoa kaikilta tasoilta”. Aineistonostot tai valmiit esitteet ovatkin helppo tapa tuoda EU-asioita esille.

Kuvio 9. Minkä tason asioita demokratiatyö koskee (n=58).

Yhteistyökumppanit. Kirjasto ei edistä demokratiaa yksin, vaan se kuuluu myös monille muille tahoille jo yksin kuntatasolla. Siksi kirjastojen demokratiatyössä kannattaa hyödyntää yhteistyökumppaneita. Kyselyllä haluttiin selvittää, millaisten tahojen kanssa kirjastot demokratiatyötä toteuttavat. Vastaajille tarjottiin valmiit vaihtoehdot, joista sai valita useita. Keskimäärin valittiin kolme eri yhteistyökumppania. Yleisimpiä kumppaneita olivat kolmas sektori ja oman kunnan muut toimialat (kuvio 10).

Kuvio 10. Yhteistyökumppanit demokratiatyön toteuttamisessa (n=57).

Kyselyssä pyydettiin nimeämään, mitkä toimialat yhteistyökumppaneina olivat. Vastauksissa näkyi hyvin, kuinka kunnat voivat määrittellä organisaatorakenteensa haluamallaan tavalla. Eniten mainittiin hyvinvointi- tai sivistystoimialoja sekä erikseen niihin liittyviä osa-alueita, kuten nuorisotoimi tai kulttuuripalvelut. Hallinto- ja tekniset palvelut saivat muutamia mainintoja. Kaksi vastasi tekevänsä yhteistyötä kaikkien toimialojen kanssa. Kuntien erilaisuus näkyi myös maininnoissa yhteistyökumppaneista. Lähidemokratiatoimikunta, kansalaistoiminnan palvelut, osallisuustyön yksikkö, osallisuuskoordinaattori, pitäjäraati ja asukastoiminta ovat luontevia yhteistyökumppaneita, mutta niitä ei välttämättä kaikissa kunnissa ole. Muu, mikä -vaihtoehdossa nostettiin esiin mm. media, erilaiset hankkeet, maahanmuuttajayhteistyöhenkilö, ukrainalaiset. Yhteistyötä tuotiin esiin myös muutamassa demokratiatyön määrittelyyn liittyvässä avovastauksessa.

5.4.2 Haastattelujen näkökulma toteuttamistapoihin

Asiantuntijoiden haastatteluissa demokratiatyön käytännön toteuttamista lähestyttiin useista näkökulmista. Yksi niistä oli pohdinta siitä, mikä on vähintään, mitä kirjastojen pitäisi tehdä demokratian edistämiseksi. Ajatus ”riittävän hyvästä” demokratiatyöstä nousi esiin esitapaamisessa Oluikpen kanssa jo ennen varsinaista haastattelua. Haastatteluissa Ojaranta (2023a) ja Mustikkamäki (2023) eivät halunneet määritellä demokratiatyölle minimitasoa tai tiettyä toimintamallia, koska kirjastojen toimintaympäristöt ovat niin erilaisia. Lisäksi kunnat saavat itsenäisesti päättää kirjastoille suunnatusta rahoituksesta, mikä vaikuttaa suoraan esimerkiksi henkilökunnan määrään. Käytännön demokratiatyön parissa työskentelevät olivat valmiimpia määrittelemään jonkinlaista vähimmäismäärää. Hietikko (2023) totesi, että pienikin kirjasto voisi tehdä kolme helposti toteutettavaa asiaa vuodessa. Näitä voisivat olla esimerkiksi demokratiateemaan liittyvät aineistonostot demokratiapäivänä, päiväkotiryhmän toteuttama kirjanäyttely lapsille tärkeästä aiheesta tai koululuokan järjestämä minimielenosoitus legohahmoilla. Oluikpe (2023) muistutti valmiista keskustelumalleista, kansallisista dialogeista, joita voi toteuttaa yhteistyökumppanin kanssa kirjaston tarjoamissa tiloissa.

Haasteina demokratiatyön aloittamiselle tai tekemiselle haastateltavat pitivät muun muassa riittämätöntä henkilöstöresurssia, valmiiden mallien puuttumista ja ylipäänsä demokratiatyön epämääräisyyttä. Samat syyt nousivat esiin kyselyssä yleisille kirjastoille. Haastatteluissa tuotiin myös esiin, että poliittisten keskustelujen järjestämistä saatetaan epäröidä tai pelätä. Omilla kasvoillaan toimiessa voi joutua maalittamisen tai epämieluisan mediahuomion kohteeksi. Kaikki asiakkaatkaan eivät koe politiikkaan liittyvien asioiden sopivan kirjastoon. Myös yhteiskunnallisten teemojen, kuten esimerkiksi sateenkaariväestön asioiden käsittely, voi saada asiakkailta ristiriitaisen vastaanoton. Kaikki palaute ei ole kiittävää, Valkonen (2023) totesi. Lisäksi hänen mukaansa haasteita saattavat tuoda alalle hakeutuvien odotukset kirjastotyön luonteesta. Demokratiatyö voi olla toisenlaista kuin perinteinen kirjallisuuteen ja lukijoiden palvelemiseen liittyvä työ.

Demokratiatyön tekemistä tukevat haastateltavien mukaan ennen kaikkea sen huomioiminen tehtäväkuvissa ja kirjaaminen toimintasuunnitelmaan. Ojaranta (2023a) palasi jälleen siihen, että on tärkeää keskustella työyhteisössä, mistä demokratiatyössä on kyse ja mitä sen puitteissa voidaan tehdä. Työtyytyväisyyttä edistää se, että tietää mitä tekee ja että työ on merkityksellistä, Ojaranta muistutti. Mustikkamäki (2023) toi esiin johtajan roolia rohkaisijana ja mahdollisuuksien antajana. Demokratiatyöstä vähänkään kiinnostuneille tulisi antaa

mahdollisuus kokeilla uusia ja erilaisia työmuotoja. Kokeiluissa pitäisi aina olla tilaa myös epäonnistumisille ja niistä oppimiselle, tähdensi Mustikkamäki. Haastateltavat nostivat lisäksi esiin hankerahoituksen merkityksen demokratiatyön mahdollistajana. Se tuo resurssia tekemiseen sekä tietoa koko kirjastokentän käyttöön hankeraporttien ja toimintamallien myötä. Toisaalta liian hienot mallit voivat Oluikpen (2023) mukaan myös hirvittää. Verkostoituminen muiden demokratiatyötä tekevien kirjastojen kanssa auttaa, hän kannusti.

Haastatteluissa nousi esiin mahdollisuus tarttua valmiisiin malleihin. Useampi mainitsi monissa hankkeissa käytetyn Erätauko-menetelmän. Se on Sitran kehittämä keskustelumalli, jonka tarkoituksena on ohjaajan johdolla käydä tasavertaista ja rakentavaa keskustelua yhteiskunnallisista asioista (Erätauko-säätiö, i.a.). Mallia voi soveltaa monentyyppiseen demokratiatyöhön liittyvään keskusteluun. Se toimii vaikkapa kunnallisen päätöksenteon valmisteluun osallistamisessa tai paikkakuntaa puhuttavan ajankohtaisen aiheen käsittelyssä. Toinen esille tullut keskustelun järjestämisen apukeino oli Kansalliset dialogit. Niitä koordinoi ydinryhmä, johon kuuluvat DialogiAkademia, Lastensuojelun Keskusliitto, Sitra, Tuusulan kunta, valtiovarainministeriö ja valtioneuvoston kanslia (Kansalliset dialogit, i.a.-a). Kansallisissa dialogeissa keskustellaan ennalta valituista, kansalaisia laajasti koskettavista aiheista (Kansalliset dialogit, i.a.-b). Keskusteluita järjestävät monet eri tahot ympäri Suomen kaksi kertaa vuodessa. Erilaisten ihmisten kokemukset luovat yhteistä ymmärrystä avoimen ja rakentavan keskustelun kautta sekä lisäävät dialogiin osallistuvien osallisuutta. Keskustelujen pohjalta laaditaan valtakunnallinen yhteenveto, joka tuo julkishallinnolle ymmärrystä yhteiskunnallisista ilmiöistä.

Haastatteluissa keskusteltiin demokratiatyön käytännön toteuttamisesta myös yhteistyön näkökulmasta. Yhteistyökumppanit helpottavat eri ikäisten ja erilaisten kohderyhmien tavoittamista. Kirjastojen demokratiatyötä ei kuitenkaan välttämättä tunneta mahdollisten yhteistyötoimien keskuudessa, ei edes kunnan muilla toimialoilla. Kirjaston pitää aktiivisesti hakea yhteistyökumppaneita ja tehdä niitä tietoisiksi kirjastojen lakisääteisistä tehtävistä. Sopivien kumppaneiden ja yhteisen tekemisen kautta tehtävä ja toiminta tulevat näkyviksi myös kuntalaisille. Toiminnasta kannattaa kertoa mediassa, jolloin tietoisuus hiljalleen lisääntyy. Demokratiatyössä voidaan hyödyntää perinteisiä, vakiintuneita kumppaneita, kuten koulu-yhteistyötä, mutta niiden lisäksi kannattaa ennakkoluulottomasti etsiä uusia kumppaneita. Esimerkiksi seurakunnan diakoniatyön kautta voisi tavoittaa syrjäytyneitä ja maahanmuuttajia. Myös poliittiset toimijat olisivat luontevia yhteistyökumppaneita, koska ne liittyvät vahvasti

kunnalliseen päätöksentekoon. Kirjaston tulee kuitenkin pysytellä tasapuolisena ja puolueetomana.-Kirjaston osuus yhteistyössä voi rajoittua pelkkään tilan tarjoamiseen yhteistyökumppaneiden järjestämälle toiminnalle.

5.4.3 Käytännön esimerkkejä demokratiatyön toteuttamistavoista

Tämän alaluvun tarkoitus on tehdä vielä nostoja demokratiatyön käytännön toteuttamistavoista sekä osoittaa yhteyttä opinnäytetyössä esitettyyn tietoperustaan. Näiden esimerkkien tavoite on toimia inspiraationa, eikä kyseessä ole millään tapaa tyhjentävä luettelo. Tässä luvussa mainitaan esimerkinomaisesti useiden kuntien kirjastoja ilman erillisiä lähdeviitteitä. Nämä esimerkit on poimittu etupäässä AVIn avustusvisualisoinnista, jossa on tiivistetyt kuvaukset demokratiahankkeista (AVI, i.a.-b). Opinnäytetyössä kerätyn tiedon perusteella vaikuttaa, että yleisimmät tavat toteuttaa demokratiatyötä liittyvät joko erilaisten tilaisuuksien järjestämiseen, tiedon jakamiseen tai tilojen tarjoamiseen. Myös kirjastojen tuttuja perustehtäviä, kuten kokoelmatyötä sekä lukemisen ja kirjallisuuden edistämistä, voidaan tarkastella demokratiatyön näkökulmasta. Seuraavaksi esitellään toteuttamistapoja edellä kerrotun jaotteen mukaisesti.

Kokoelma. Kirjastolain mukaan yleisen kirjaston tehtävänä on ylläpitää monipuolista ja uudistuvaa kokoelmaa sekä tarjota pääsy siihen (Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016, 6 §). Kokoelmaa voi tarkastella demokratiaskannauksella, joka esitellään Jyväskylän ja Tampereen kirjastojen hankkeen tuottamassa käsikirjassa (Kansanvallan uljas linnake -tiimi & Kolmas Persoonaa, 2023, s. 23). Kokoelmatyössä tulisi huomioida, että kokoelmassa näkyvät erilaiset poliittiset, uskonnolliset ja aatteelliset näkemykset sekä kirjastolain tavoitteen toteuttamisen lähtökohdat: yhteisöllisyys, moniarvoisuus ja kulttuurinen moninaisuus (1492/2016, 2 §). Demokratiatyön näkökulmasta kokoelman tulisi tarjota aktiivisen kansalaisuuden edellyttämää tietoa ja ymmärrystä (Harju, 2020b).

Lukemisen ja kirjallisuuden edistäminen. Lukemisen ja kirjallisuuden edistämässä käytettyjä tuttuja keinoja ovat muun muassa aineistonäyttelyt, kirjavinkkaukset, lukupiirit, lukuhaasteet ja kirjailijavierailut. Kaikkiin näihin voidaan lisätä demokratianäkökulma ottamalla aiheeksi esimerkiksi kansalaisvaikuttaminen, sananvapaus tai ihmisoikeudet. Kannattaa hyödyntää myös erilaisia teemapäiviä, kuten 19.3. tasa-arvon päivä, 15.9. kansainvälinen demokratiapäivä, 1.10. kansalaisvaikuttamisen päivä, 24.10. Yhdistyneiden kansakuntien päivä.

Kirjailijavieraaksi kannattaisi kutsua päivänpolttavasta aiheesta kirjoittanut tietokirjailija. Tämä vaihtoehto sai eniten suosiota, kun Jyväskylän ja Tampereen kirjastojen hankkeen kuntalaiskyselyssä (sisäinen tietolähde, 2023) kysyttiin, millainen esiintyjä saisi tulemaan kirjaston yhteiskunnalliseen tapahtumaan.

Tilaisuudet, tieto ja tilat. Tilaisuuksien järjestäminen, tiedon jakaminen ja tilojen tarjoaminen demokratiatyön muotoina nivoutuvat usein yhteen. Kirjastolla voi olla omien resurssiensa mukaan joko suurempi tai pienempi rooli tilaisuuden suunnittelussa, markkinoinnissa ja toteutuksessa. Kirjasto voi olla tilaisuuden järjestäjä, ja kirjaston työntekijä voi esimerkiksi toimia tilaisuuden juontajana tai keskustelun ohjaajana. Järjestämisvastuuta voidaan myös jakaa yhteistyökumppanin kanssa tai tarjota ainoastaan tila muun tahon järjestämälle toiminnalle. Tilaisuudet voivat olla vuorovaikutteisia, osallistavia tai yksisuuntaisempia, enemmän tiedonjakkoon keskittyviä. Näillä kirjastojen demokratiatyön tavoilla voidaan tarjota kuntalaisille mahdollisuuksia osallisuuden eri tasoihin, kuten tieto-, suunnittelu- ja toimeenpano-osallisuuteen (Piipponen & Kurikka, 2020, s. 6).

Vaalit tarjoavat hyvän esimerkin, kuinka demokratiatyön toteuttamiseen voidaan käyttää erilaisia tapoja, vaikka teema on sama. Kirjasto voi järjestää itse tai yhteistyökumppanin kanssa vaaleihin liittyvän tilaisuuden. Niitä kannattaa järjestää eri kohderyhmille, joilta voisi selvittää etukäteen kysymyksiä tai keskustelun aiheita. Puolueiden kutsumisessa tulee muistaa tasapuolisuus. Wilhelmsson (2022) kannustaa kirjastoja jakamaan tietoa, mistä asioista eri vaaleissa päätetään ja miksi kannattaa äänestää. Hyvä väline tähän on oikeusministeriön ylläpitämä vaalit.fi-sivusto, joka tarjoaa neutraalia viranomaistietoa vaaleista. Kirjasto voisi kertoa omissa kanavissaan laadukkaista vaalikoneista sekä kannustaa ottamaan selvää, mitä ehdokkaat ajattelevat ja äänestämään. Kirjastoon voidaan myös kutsua asiantuntija luennoimaan vaaleihin liittyvästä keskeisestä teemasta. Lisäksi kirjasto ja kirjastoauto voivat tarjota tilan ennakoäänestykselle tai muun tahon järjestämälle tasapuoliselle vaalitalaisuudelle.

Tilaisuuksien järjestäminen. Demokratiatyötä toteutetaan usein tilaisuuksina, joissa keskiössä on kuntalaisten kohtaaminen päättäjien tai viranhaltijoiden kanssa. Tämä edistää yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua (Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016, 6 §). Tilaisuudet voivat olla joko oman kunnan ajankohtaisten asioiden esittely- ja keskustelutilaisuuksia tai käsitellä seutukunnan, hyvinvointialueen, valtakunnan tai kansainvälisen tason asioita. Sitran selvityksen mukaan kirjastoissa järjestettävissä avoimissa tilaisuuksissa haluttaisiin selvästi eniten kuulla ja keskustella paikallisista asioista (Ojajarvi ym., 2021, s. 11). Eniten kiinnostaisi

tavata kansanedustajia, kunnanjohtajaa, ministereitä ja kunnanvaltuutettuja (mts. 10). Kiinnostavimmat aihepiirit liittyivät sosiaali- ja terveyspalveluihin, turvallisuuteen sekä kulttuuri- ja vapaa-aikapalveluihin (mts. 11–12). Opinnäytetyön kyselyn perusteella lähes kaikkien (95 %) vastanneiden kirjastojen demokratiatyö koski kuntatason asioita, mutta vain viidesosassa (22 %) hyvinvointialueen asioita (kuvio 9). Edellisen perusteella kirjastojen kannattaisi kutsua ennistä enemmän uusien hyvinvointialueiden päättäjiä tai viranhaltijoita kohtaamaan kuntalaisia, koska niiden toiminta kiinnostaa ja koskettaa kuntalaisia laajasti.

Demokratiahankkeista ja kirjastojen viestinnästä löytyy jo monia esimerkkejä siitä, kuinka toteuttaa demokratiatyötä ja samalla vuoropuhelutehtävää. Porvoossa etsittiin Facebookista kaupunkilaisia puhuttavia aiheita kaksikielisen keskustelutarjan pohjaksi. Muhoksella keskusteltiin yhteiskunnallisesta aiheesta etukäteen katsotun tai kuunnellun podcastin, dokumentin tai puheenvuoron pohjalta. Kangasniemellä keskustelua varten tarjottiin mahdollisuus kysymysten jättämiseen etukäteen. Käsiteltäviä aiheita voisi kysyä myös kuntalaisilta ja keskusteluista tehdä muistion, joka julkaistaan kirjaston verkkokanavilla. Keskustelun järjestämisessä apuna voi käyttää valmiita malleja, kuten Erätauko-keskustelua tai Kansallisia dialogeja. Dialogien raportit löytyvät verkosta, ja niistäkin voi etsiä aiheita keskusteluihin. Hybriditilaisuuksien järjestäminen, tilaisuuksien striimaaminen ja mahdollinen tallentaminen edistäisivät tilaisuuksien saavutettavuutta.

Usein suomalaisia houkutellaan tapahtumiin kahvilla ja tätä on hyödynnetty myös kirjastoissa. Kirjastokahveilla kunnan eri toimialat voivat tulla kirjastoon kohtaamaan kuntalaisia tai kirjaston työntekijä voi vetää keskustelua erilaisista aiheista. Kuntapäättäjäkin voisi kutsua kahvittelemaan ja saamaan tietoa kirjastopalveluista, kuten Turun AKE:n alueella on tehty (Turun AKE, 2023). Tämän jälkeen heitä olisi ehkä helpompi saada osallistumaan kirjastojen demokratiatyöhön liittyviin tilaisuuksiin. Kirjaston demokratiatyö voi myös jalkautua ulos kirjastosta. Iissä kuntalaiskahvit ja päättäjät vietiin paikallisille huoltoasemille, Ranualla päättäjiä pääsi tapaamaan kirjastoautossa ja Muhoksella kirjasto järjesti kansalaisvaikuttamisesta viisailun pubissa.

Tilaisuudet voivat olla myös osallistavia, jolloin kuntalaiset pääsevät vaikuttamaan kirjaston tai kunnan palvelujen suunnitteluun ja kehittämiseen kirjasto- ja kuntalaissa määritellyillä tavoilla (Kirjastolaki 1492/2016, 5 §; Kuntalaki 410/2015, 22 §). Kirjaston osalta tätä voivat olla esimerkiksi osallistava budjetointi, aineiston hankintaehdotukset, asiakaspalautteen kerääminen ja asiakasraatitoiminta. Kirjasto voi myös aina tarjota tilan kunnan muiden toimijoiden

osallistaville tilaisuuksille ja asukas- tai kuntalaisraatien kokoontumiselle. AVIn väestökyselyn vastaajista yli 70 % piti vähintään melko tärkeänä, että kirjastojen tilaisuuksissa voi palvelujen kehittämiseen osallistumisen lisäksi myös ottaa kantaa itselleen tärkeisiin asioihin ja saada äänensä kuuluviin omassa kunnassaan (AVI, 2021b, s. 41).

Kulttuurista vuoropuhelua voi toteuttaa monin tavoin ja samalla edistää kotoutumista. Kirjastossa maahanmuuttajille voi tarjota tietoa Suomesta ja toisaalta suomalaiset voivat tutustua vieraisiin kulttuureihin sekä niistä tuleviin ihmisiin. Ymmärrys ja ehkä empatiakin lisääntyvät, kun saa tietoa toisen kulttuurin tavoista. Monikulttuurisen tapahtuman voikin järjestää esimerkiksi musiikin, ruuan tai kulttuurisen juhlan ympärille. Lisäksi monien kirjastojen tiloissa koontuu kielikahvila. Yhteistyökumppanit tuovat apua kohderyhmän tavoittamiseen.

Tiedon jakaminen. Opinnäytetyön kyselyssä tiedonjako nousi esiin yhtenä kirjastojen demokratiatyömuotona. Tietoa jakamalla voidaan tukea kansalaistaitoja, joita tarvitaan aktiivisena kansalaisena toimimiseen. Jokisipilä (2022) pitää kansalaisten riittävän poliittisen lukutaidon ja kiinnostuksen ylläpitämistä tärkeänä demokratian toimimisen edellytyksenä. Tässä kirjasto voi olla mukana jakamalla monipuolista ja luotettavaa tietoa muun muassa demokraattisesta yhteiskunnasta ja elämäntavasta, poliittisesta päätöksenteosta, erilaisista vaikuttamisen mahdollisuuksista, kansalaisyhteiskunnassa toimimisesta ja mediakentän roolista. Nämä teemat on poimittu Liboppi-kurssin sisällöistä.

Tietoa voidaan jakaa luennoilla esimerkiksi siitä, miten EU-tason päätöksenteko vaikuttaa kansalaisten arkeen, tai valtakunnallisista ajankohtaisista asioista kuten verotuksesta, työttömyysturvasta ja kestävän kehityksen ratkaisuksista (Ojajärvi ym., 2021, s. 3; AVI, 2021b, s. 41). Erilaisilla aihevalinnoilla demokratiatyöhön saadaan Sitran ja AVIn peräänkuuluttamia eri tasoja (Ojajärvi ym., 2021, s. 4; AVI, 2021a, s. 1). Demokratia-aiheita voi käsitellä kirjaston eri tiedotuskanavissa, kuten verkkosivuilla, sosiaalisessa mediassa, blogissa, podcastissa tai uutiskirjeessä. Esimerkiksi Porin kirjaston *Kuinka minusta tuli vaikuttaja* -podcast esittelee vaikuttajia yhteiskunnan eri osa-alueilta. Iin kirjaston *Kysy mitä vaan!* -keskustelut löytyvät kunnan YouTube-kanavalta. Kannattaa muistaa myös opinnäytetyössä aiemmin mainittu demokratiaseinä tai infopiste.

Wilhelmsson (2022) muistuttaa kirjaston perinteisestä asemasta sivistyslaitoksena. Hän pitää kirjastoa myös demokratiakasvattajana koulujen rinnalla. Hietikon (2023) mukaan demokratiakasvatuksella annetaan eväitä kriittiseen kansalaisuuteen, autetaan huomaamaan

epäkohtia ja kerrotaan, miten niihin voi vaikuttaa. Esimerkiksi Naantalissa yläkoululaisille järjestettiin työpajoja vaikuttamisesta ja disinformaatiosta. Tampereella taas opetettiin 5.–9.-luokkalaisille kriittisen ajattelun ja medialukutaidon merkitystä demokratiassa pakopelin keinoin ja Jyväskylässä yläkouluikäisille valeutiskilpailun avulla. Erilaisia opintokokonaisuuksia yhteistyössä oppilaitosten kanssa ovat toteuttaneet esimerkiksi Mäntyharjun, Turun ja Raahen kirjastot. Monessa kirjastossa lapsille on järjestetty leluvaalit, joiden avulla voi opettaa vaalikäytäntöjä (Ojajärvi ym., 2021, s. 28). Kirjastot voisivat myös kehittää helppoja toimintamalleja varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen tekemän demokratiakasvatuksen tueksi sekä ottaa ne osaksi yhteistyösuunnitelmiaan.

Tilojen tarjoaminen. Tilojen tarjoaminen muun muassa oppimiseen ja kansalaistoimintaan on yksi kirjaston lakisääteisistä tehtävistä (Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016, 6 §). Kirjaston arvot ohjaavat sitä, millaiset toimijat ja tilaisuudet ovat sopivia kirjaston tiloihin. Kirjastoissa onkin syytä pohtia tähän säännöt. Esimerkiksi Oulun kaupunginkirjasto on laatinut ohjeistuksen tapahtuman järjestämisestä kirjastossa ja miten tilat voi saada yhteisölliseen käyttöön myös omatoimiaikana (Oulun kaupunki, i.a.-b). Kirjasto voi myös aktiivisesti tarjota tiloja lähidemokratiaa edistävälle toimijalle tai tapahtumalle, kuten Jyväskylän ja Tampereen kirjastojen hankkeessa kokeiltiin (Kansanvallan uljas linnake -tiimi & Kolmas Persoona, 2023, s. 55–56). Näin kirjasto voi omalta osaltaan mahdollistaa kansalaistoimintaa kunnassa.

Kirjastojen tilojen tulisi olla turvalliset ja syrjinnästä vapaat. Oluikpe (2023) korosti haastattelussa, että tämä on tärkeä edellytys onnistuneelle keskustelulle. Joissain kirjastoissa on laadittu tähän tarpeeseen turvallisemman tilan periaatteet. Niiden tavoitteena on yhdessä tilan käyttäjien kanssa luoda fyysisesti, henkisesti ja sosiaalisesti kannustava ja uhkaamaton ympäristö, jossa kaikki voivat turvallisesti olla omana itsenään sekä ilmaista itseään pelkäämättä häirintää tai syrjintää (Rajala, 2022, s. 6).

Valmiita malleja. Erilaisia demokratiatyön valmiita malleja voi jalostaa oman kirjaston toimintaympäristöön sopiviksi toimintatavoiksi. Kannattaa kokeilla, minkä tyyppiset tilaisuudet kuntalaisia eniten kiinnostavat. Ideoita löytyy jo aiemmin mainituista käsikirjoista *Miten kirjastoista tehdään kansanvallan foorumeita?* ja *Tiedossa on demokratiaa!*. Kirjastot.fi-sivustolle on koottu syksyllä 2023 tietopaketti otsikolla *Aktiivisen kansalaisuuden tukeminen* (Kirjastot.fi, 2023). Sieltä löytyy muun muassa linkki pienten kirjastojen Lamppu-hankkeen materiaaleihin. Sivustolla on myös tapahtuma- ja ideapankki, jonka yksi kategoria on vaikuttaminen ja demokratia. Siellä ei kuitenkaan vielä ole sisältöä. Lisää vinkkejä voi etsiä demokratiatyötä

tekevien kirjastojen viestintäkanavista. Kirjastoalalla jaetut kokemukset ja vertaistuki ovat voimavara. Alalla saa varastaa ja ”parastaa”.

5.5 Hankkeisiin liittyvät kysymykset

Demokratiatyön tekemistä kirjastoissa on edistetty sekä Sitran että aluehallintoviraston jakamalla hankerahoituksella. Opinnäytetyössä haluttiin selvittää, kuinka pitkälti toiminta perustuu hankerahoitukseen. Lisäksi haluttiin selvittää muutamia muitakin hanketoimintaan liittyviä asioita. Niistä 60 kirjastosta, jotka vastasivat tekevänsä demokratiatyötä, 33:ssa oli ollut tai oli parhaillaan menossa Sitran, aluehallintoviraston tai muun tahon rahoittama demokratiatyöhön suunnattu hanke. AVIn demokratia-avustuksella rahoitettiin 38 hanketta, joista osa koskee useampaa kuntaa. Läheskään kaikki hankerahoitusta saaneet kirjastot eivät siis vastanneet kyselyyn.

Kyselyssä selvisi, että edellä mainituista 33:sta hanketyötä tekevästä kirjastosta 64 prosentissa oli tehty demokratiatyötä jo ennen hanketta. Toiminta ei siis yksin lepää hankkeiden varassa. Hankkeet kuitenkin näyttävät edistävän demokratiatyötä jatkossa, sillä neljä viidestä (82 %) vastasi hankkeesta jäävän kirjaston käyttöön sopivia demokratiatyön tapoja. Viidesosa (18 %) ei vielä osannut arvioida jatkuvuutta. Tämä on luonnollista, jos hanke oli vielä käynnissä. Yksikään kirjasto ei vastannut, että toimintatapoja ei jää. Hankkeissa on siis onnistuttu toteuttamaan aluehallintoviraston tavoitetta synnyttää vakiintuneita käytäntöjä tai rakenteellisia uudistuksia (Valtiokonttori, 2023a). Toiminnan jatkumisen kannalta on varmasti merkitystä sillä, että suurimmassa osassa (88 %) kirjastoja oma henkilökunta toimi hankkeessa edes osittain. Jos hanketyöntekijä palkataan kirjaston ulkopuolelta, on riskinä, ettei omaa henkilöstöä saada sitoutettua ja uutta kehitettyä toimintaa juurrutettua.

5.6 Kunnan muiden toimialojen, päättäjien ja kuntalaisten suhtautuminen

Yleisille kirjastoille suunnatun kyselyn valmisteluvaiheessa tehtiin yhteistyötä aluehallintoviraston kanssa. Sieltä nousi toive selvittää kunnan muiden toimialojen ja päättäjien suhtautumista kirjastojen demokratiatyöhön sekä millaista palautetta työstä on saatu kuntalaisilta. Näiden asioiden ajateltiin olevan mielenkiintoinen lisänäkökulma demokratiatyön tutkimiseen ja ne päätettiin ottaa mukaan kyselyyn. Nämä suhtautumiseen ja palautteeseen liittyvät asiat

eivät kuulu opinnäytetyössä varsinaisesti selvitettäviin kysymyksiin, joten ne esitellään vain pääpiirteittäin.

Kirjastoja pyydettiin avovastauksella arvioimaan kunnan muiden toimialojen ja/tai poliittisten päättäjien suhtautumista kirjastojen demokratiatyöhön. Suurin osa 59 vastaajasta arvioi suhtautumisen myönteiseksi. Näissä vastauksissa tuotiin muun muassa esiin, että muut toimijat pitivät kirjastojen demokratiatyötä tärkeänä, kiinnostavana ja siihen kannustettiin. Lisäksi toimintaan osallistuttiin mielellään ja oltiin valmiita yhteistyöhön kirjaston kanssa. Erään vastaajan mukaan kirjaston tekemä demokratiatyö nähdään jopa ”osana kunnan veto- ja pitovoimaa sekä osana kuntalaisten hyvinvointia”. Toisaalta osa vastaajista totesi, että on haastavaa saada muita kunnan toimijoita mukaan tilaisuuksiin tai ettei kirjaston toiminta niitä juurikaan kiinnosta.

Teoriassa kiinnostuneesti, käytännössä passiivisesti. Eli puheen tasolla pidetään hyvänä asiana, mutta ei tulla tapahtumiin keskustelemaan vaikka kuinka kutsutaan.

Vain muutama vastaaja piti muiden toimijoiden suhtautumista kielteisenä. Syyksi arveltiin, että varsinkaan vaikeita päätöksiä ei haluta tuoda julkiseen keskusteluun. Lähes kolmannes vastaajista nosti tämän kysymyksen yhteydessä esiin, että kunnan muut toimialat tai poliittiset päättäjät eivät ole kovinkaan tietoisia kirjastojen demokratiatyöstä. Tämä näkökulma tuli esiin myös haastatteluissa. Kirjastojen on siis itse tärkeää tuoda demokratiatyötään kuntatoimijoiden tietoisuuteen.

Kuntalaisilta saadusta, demokratiatyötä koskevasta palautteesta kysyttiin myös avovastauksella. Suurin osa 53 vastaajasta piti palautetta myönteisenä. Erityisesti keskustelutilaisuuksista oli saatu kiitosta. Muutamassa vastauksessa todettiin, että vaalipaneelit on koettu tarpeellisiksi. Toisaalta on ihmetelty, kuuluuko sellaisten järjestäminen kirjastoille.

Positiivista palautetta siitä, että esim. virkamiehet ovat osallistuneet kirjastokierroksille. Kiitosta myös siitä, että kuntalaisilta halutaan kysyä kuntaa koskevista asioista.

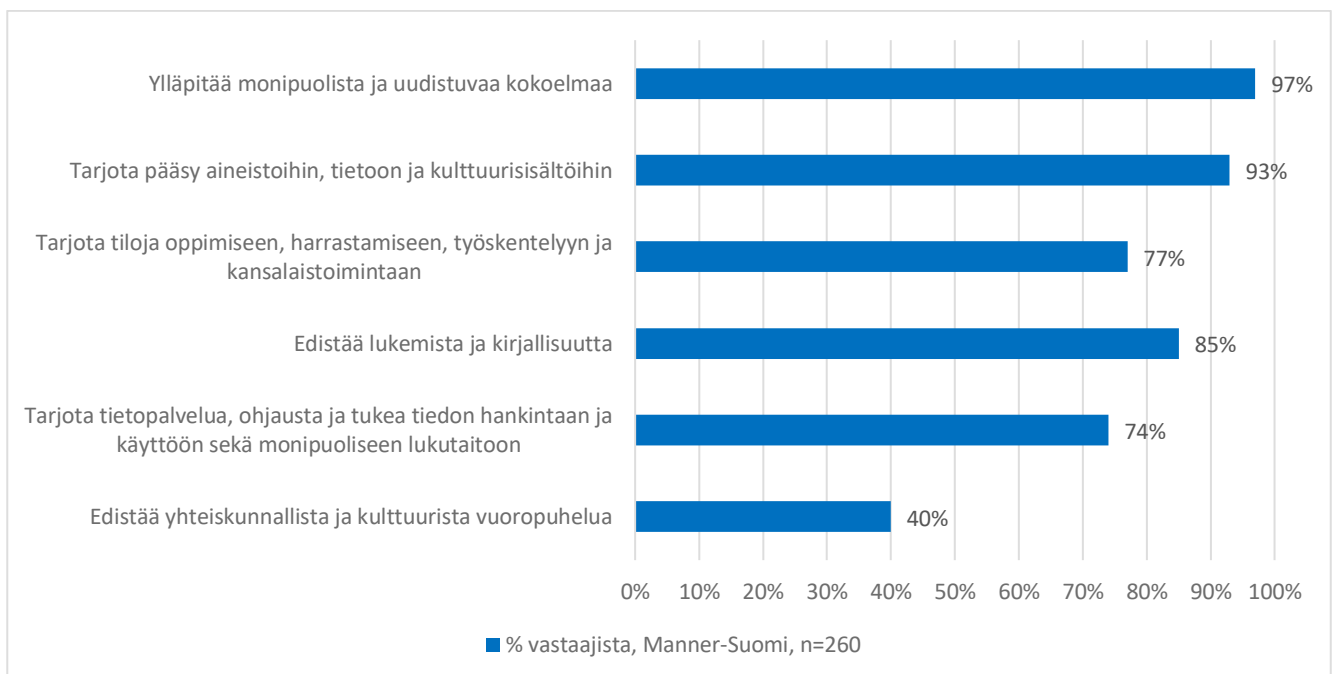
– – Poliitikkojen ja kuntalaisten keskustelutilaisuuksista on tullut hyvää palautetta ja niitä on toivottu lisää. Muu demokratiatyö (aineiston esille nosto, luennot ym.) ei ehkä asiakkaiden näkökulmasta erotu kirjaston muusta työstä.

Viidesosa vastanneista ei ollut saanut kuntalaisilta mitään palautetta demokratiatyöstään. Syyksi mainittiin demokratiatyön vähäisyys, näkymättömyys tai se, että työtä vasta aloitellaan. Vain kaksi vastaajaa oli saanut kielteistä palautetta.

6 DEMOKRATIATYÖN VAATIMA OSAAMINEN

6.1 Taustaa osaamisen selvittelylle

Aluehallintoviraston peruspalvelujen arviointi 2021 herätti kiinnostuksen selvittää demokratiatyössä tarvittavaa osaamista. Arvioinnista kävi ilmi, että vain 40 prosentissa kyselyyn vastanneista kirjastoista arvioitiin olevan riittävästi osaamista kirjastolain uuteen tehtävään, yhteiskunnallisen ja kulttuurisen vuoropuhelun edistämiseen (kuvio 11). Tämä on selkeästi vähemmän kuin muiden tehtävien osalta. Jälleen tulee huomata, ettei osaaminen vuoropuhelun edistämässä tarkoita ja kata kaikkea demokratiatyössä tarvittavaa osaamista.

Kuvio 11. Kirjastojen oma arvio henkilöstön osaamisen riittävydestä kirjastolaissa mainittujen tehtävien hoitamisessa 2021 (AVI, 2022a, s. 33).

Yleisten kirjastojen tilaston mukaan vuonna 2022 kirjaston palkkaamasta henkilökunnasta 87 % oli kirjastoalan koulutuksen saaneita (OKM, i.a.-d). Heistä yli puolet oli korkeakoulutettuja. Toisaalta lakimuutoksesta on niin vähän aikaa, että vain pieni osa henkilökunnasta on suorittanut alan opinnot nykyisen lain voimaantulon jälkeen, jolloin koulutuksessa on voitu kiinnittää huomiota lakimuutoksen tuomaan osaamistarpeen muutokseen. Demokratiatyössä tarvittava mahdollinen erityisosaaminen on siis pitkälti täydennyskoulutuksen varassa.

Täydennyskoulutusta on tarjolla alalla runsaasti. Merkittävimpiä koulutuksen tarjoajia ovat alueelliset kehittämiskirjastot, aluehallintovirasto ja Liboppi-verkko-oppimisympäristö.

Peruspalvelujen arvioinnista käy ilmi, että kirjastot hyödyntävät runsaasti myös vertaistukea ja -vierailuja osaamisen kehittämiseen (AVI, 2022a, s. 35). Kirjaston henkilökunnan ajatuksia osaamisen kehittämisestä tutkineen Laineen (2021, s. 14) mukaan suurimmaksi kouluttautumista estäväksi asiaksi koettiin resurssivaje, kuten ajan puute. Demokratiatyön tekemiselle tuottaa haasteita siis paitsi henkilöstön määrän riittävyys myös ajan riittäminen uuden osaamisen hankkimiseen. Yleisten kirjastojen tilaston mukaan vuonna 2022 koko maan kirjastoissa toteutui keskimäärin 2,97 täydennyskoulutuspäivää henkilötyövuotta kohti (OKM, i.a.-d). Tämä ei ole kovin paljon laajaan tehtäväkenttään nähden.

Ympäröivän yhteiskunnan muutos luo jatkuvan tarpeen kehittää kirjastojen toimintaa ja henkilökunnan osaamista. IFLAn trendiraportissa 2021 tuodaan esiin, kuinka kirjastojen toimintaan vaikuttavat erilaiset politiikan, talouden, yhteiskunnan, kulttuurin ja tekniikan trendit (IFLA, 2021, s. 1). Myös kirjastolain uudistusta perusteltiin kirjaston tehtävän, merkityksen ja toimintaympäristön muutoksella (HE 238/2016, s. 4, 14). Yleisten kirjastojen suunta 2021–2025 -asiakirjassa kiinnitetään huomiota tähän muutokseen ja muistutetaan varautumaan kirjastoammattien sisältöjen muuttumiseen (YKN, i.a.-b, s. 6–7). Kirjastotyöntekijöiden moninaisia rooleja ja niiden vaatimaa osaamista käsitellään esimerkiksi Laineen (2022, s. 3) tutkimuksessa *Bloggari, vloggari, vinkkari, tapahtumanikkari ja nuorisotyöntekijä*. Edellä mainituissa ei kuitenkaan tuoda erikseen esiin demokratiatyössä tarvittavaa osaamista.

Opinnäytetyössä haluttiin selvittää, millaista osaamista demokratiatyö alalla työskenteleviltä vaatii. Tarvitaanko esimerkiksi vuoropuhelutehtävän toteuttamiseen jotain erityistaitoja? Myös näitä asioita kysyttiin sekä asiantuntijoiden haastatteluissa että kyselyssä yleisille kirjastoille. Tämän selvityksen tuloksista on hyötyä sekä opiskelijoille tulevassa työelämässä että alan tutkinto- ja täydennyskoulutusta järjestäville tahoille. Opintokokonaisuuksia olisi tärkeää uudistaa kulloistenkin osaamistarpeiden mukaan. YKN (i.a.-b, s. 7) kannustaa kirjastoalaa yhteistyöhön alan koulutusorganisaatioiden kanssa.

6.2 Haastattelujen näkökulma osaamiseen

Demokratiatyössä tarvittava osaaminen oli yksi neljästä pääteemasta asiantuntijoiden haastatteluissa. Keskustelua alustettiin pohtimalla, olisiko peruspalvelujen arvioinnissa esiin tullessa vuoropuhelutehtävän osaamisvajeessa osin kyse siitä, ettei ole selkeää kuvaa tehtävän sisällöstä. Silloin on hankalampi hahmottaa työssä tarvittavaa osaamista ja koetaan ehkä

herkemmin, ettei osata. Suoranaisen osaamisvajeen sijaan olisikin siis kyse osittain siitä, ettei osaamista tunnisteta. Ojaranta (2023a) piti tätä hyvinkin mahdollisena. Hänestä kirjastolaisten osaaminen on huippuluokkaa, mutta hän pohti, mihin se on suunnattu. Ojarannan mielestä suurin ongelma on se, ettei ole määritelty, mitä demokratiatyö on, eikä ole päästy keskustelemaan, mitä taitoja se vaatii. Moni haastateltava nosti tässäkin yhteydessä esiin resurssipulan, mikä vaikuttaa sekä demokratiatyön tekemiseen että siinä tarvittavan osaamisen kehittämiseen.

Haastateltavien mukaan kirjastoissa on jo paljon demokratiatyössä tarvittavaa osaamista, jota pitää vain soveltaa uudessa asiayhteydessä tai toimintaympäristössä. Esimerkkeinä mainittiin ryhmänohjaus- ja esiintymistaidot sekä innostamisen kyky. Näitä käytetään jo muun muassa kirjavinkkauksessa ja lukupiireissä – nyt taidot voi suunnata keskustelutilaisuuksien järjestämiseen ja aktiiviseen kansalaisuuteen innostamiseen. Mustikkamäki (2023) muistutti myös perinteisistä asiakaspalvelutaidoista, kuten asiakkaan kohtaamisesta ja empatiakyvystä. Hänen mukaansa paikallistuntemus on hyödyksi. On tärkeää, että tuntee asiakaskuntaa ja yhteisöä, jossa toimii. Ojaranta (2023a) totesi kirjastolaisten kipuilevan jo ennestään kaikkien niiden roolien kanssa, joita heiltä vaaditaan. Pitäisi olla tapahtuman tuottaja, juontaja ja tekniikan hoitaja. Demokratiatyö tuo tullessaan paljon tilaisuuksia, joissa näille taidoille ja niiden syventämiselle on tarvetta.

Haastateltavat totesivat demokratiatyön vaativan myös uusia taitoja. Erityisesti fasilitointitaidot ovat tarpeen, kun järjestetään erilaisia keskustelutilaisuuksia. Fasilitointi tarkoittaa innostavaa ryhmän ohjaamista aktiiviseen ja tavoitteelliseen yhteiseen työskentelyyn, jossa kaikkien jäsenet ajatuksineen huomioidaan tasavertaisesti (Suomen Fasilitaattorit, i.a.). Erätaukomenetelmä on yksi monista malleista, joita voi hyödyntää. Lisäksi keskustelutilanne edellyttää onnistuakseen turvallisemman tilan ja luottamuksellisen ympäristön luomista.

Tapahtumien lisääntyminen korostaa juontamis- ja esiintymistaitojen tarvetta sekä rohkeutta olla esillä. Valkosen (2023) mukaan demokratiatilaisuuksissa painottuu valmius tehdä työtä omilla kasvoillaan ja omalla fyysisellä läsnäolollaan. Hän totesi, että kirjastolaiset palvelevat mielellään asiakasta kahden kesken, mutta kynnys ryhmien vetämiseen on korkea. Koulutus ja tapahtumaohjeistukset auttavat tässä, Valkonen lisäsi. Korhonen (2023) korosti oikeaa asennetta ja innostusta demokratiatyöhön. Hietikko (2023) nosti esiin vaikuttamis-, verkostoitumis- ja viestintätaidot. Niitä tarvitaan, kun ”myydään” demokratiayhteistyötä uusille kumppaneille tai innostetaan kirjastolaisia uudenlaiseen tekemiseen demokratiatyön saralla.

Osallistaminen liittyy vahvasti kirjastojen demokratiatyöhön. Kiinnostus ja ymmärrys palvelumuotoilusta auttaa osallistamisessa, Hietikko totesi. Palvelumuotoilulla tarkoitetaan palvelujen suunnittelua ja kehittämistä yhdessä palvelujen käyttäjien kanssa (Kuntaliitto, 2022).

6.3 Kyselyn näkökulma osaamiseen

Yleisille kirjastoille tehdyssä kyselyssä haluttiin selvittää myös demokratiatyön vaatimaa osaamista. Niiltä kirjastoilta, jotka olivat vastanneet tekevänsä demokratiatyötä, kysyttiin avovastauksella, onko demokratiatyön tekeminen vaatinut henkilökunnan osaamisen kehittämistä. Vastaus saatiin 53 kunnasta, joista selvä enemmistö (77 %) vastasi kyllä. Jatkokysymyksenä tiedusteltiin, millaista osaamisen kehittämistä on tarvittu. Vastauksissa nousi eniten esiin keskustelun vetämiseen liittyvien taitojen kehittäminen. Moni mainitsi Erätauko-menetelmän, ja osassa kirjastoja tätä koulutusta oli jo hyödynnetty. Vajaa viidesosa vastaajista toi tässä yhteydessä esiin saman kuin Ojaranta (2023a) haastattelussa, että demokratiatyön tekeminen vaatii asiasta keskustelua henkilökunnan kanssa. On yhdessä selvitettävä, mitä demokratiatyö on ja mitä se voisi omassa kirjastossa olla. Samoin vajaa viidesosa vastaajista totesi, että demokratiatyön tekemiseen on tarvittu ajattelutavan ja asenteiden muutosta sekä rohkeutta, uskallusta ja heittäytymistä. Moni vastaaja nosti esiin kouluttautumisen ja jatkuvan oppimisen merkitystä yleisesti, sekä erityisesti kaikenlainen demokratiakoulutus koettiin tärkeäksi.

Erätauko-koulutukset, yleiset demokratiakoulutukset. Fasilitointikoulutusta tarvitaan edelleen lisää ja rohkeutta ihmisten osallistamiseen.

Eryteisesti perehtymistä siihen, mitä demokratiatyö voisi olla juuri meidän kirjastossamme ja miten sitä on tehty muualla.

Heittäytymistä ja uskallusta hypätä uuteen.

Työ on osoittanut, että kirjastoihmisiltä on syytä odottaa enemmän halua ja rohkeutta osallistua kuntatason asioihin, konkreettiseen ja vuorovaikutteisempaan demokratiatyöhön. Vaaditaan myös yhteistä kehittämistyötä demokratiatyön sisällön ja tekemisen muotojen täsmentämisessä ja raamittamisessa.

Vastausten perusteella demokratiatyön tekeminen vaatii entistä enemmän perehtymistä ja jatkuvaa kiinnostusta ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin asioihin, paikallispolitiikkaan, vaikuttamiseen sekä sosiaalisen median seuraamiseen. Esiin nousi myös verkostoitumisen taito

sekä uudenlaisten yhteistyökumppaneiden ja -muotojen hankkiminen. Kirjastoissa on siis huomattu, ettei demokratiatyötä tarvitse tehdä yksin. Sitä voi tehdä yhteistyökumppanin kanssa, jolloin eri toimijoiden verkostoja ja osaamista voi yhdistää. Erilaiset tapahtumat liittyvät vahvasti demokratiatyöhön, ja vastausten mukaan niiden järjestämiseen liittyviin taitoihin on kaivattu kehittämistä. Jonkin verran toivottiin valmiita malleja ja esimerkkejä demokratiatyöstä. Helposti niitä voisi saada muiden kirjastojen sosiaalista mediaa ja hankeviestintää seuraamalla. Muutamia mainintoja saivat palvelumuotoilu, osallistaminen, turvallisemman tilan periaatteiden laatiminen ja tiedonhaku uudenaikaisista aiheista. Osaamisen vahvistamista kaivattiin myös yleisiin työelämätaitoihin ja perinteisiin tehtäviin, kuten digitaitoihin, tiedottamiseen, monilukutaidon tukemiseen ja tiedonhakuun.

Vaatii jatkuvaa maailman, politiikan ja somen seuraamista. Valveutumista, kriittistä suhtautumista, monilukutaidon kehittämistä niin itsellä kuin sen opettamisessa.

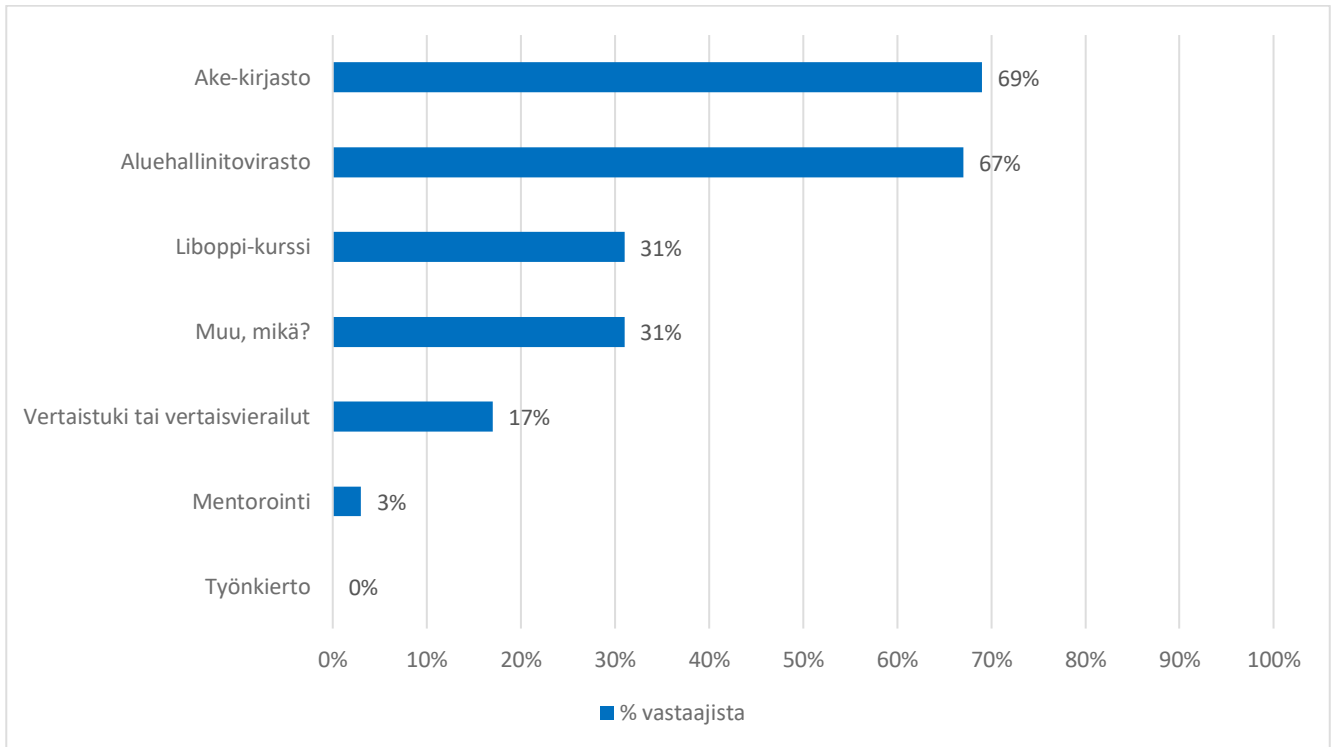
Lisää verkostoitumista ja yhteistyötaitojen kehittämistä. Lisää kirjastolaisten omaa aktiivisuutta. Perehtymistä hanketyöhön. Ainakin näitä osaamisia on pitänyt kehittää.

Digitaitojen (kuten tilaisuuksien striimaaminen) kehittäminen.

Henkilökunnan osaamisesta kysyttiin myös sellaisilta kunnilta, jotka olivat vastanneet kyselyssä, ettei niiden kirjastoissa tehdä demokratiatyötä. Niiltä kysyttiin, vaatisiko demokratiatyön tekeminen henkilökunnan osaamisen kehittämistä ja jos vaatisi, niin millaista. Vastaus saatiin kahdeksasta kunnasta. Eniten vastauksissa toivottiin valmiita malleja sekä käytännön esimerkkejä erityisesti omaan kirjastoon sopivasta demokratiatyöstä. Parin vastaajan mielestä ajan riittäminen oli suurempi haaste kuin osaaminen. Yksi vastaajista mainitsi myös tarpeen löytää sopiva yhteistyökumppani. Vain kahden vastaajan mielestä osaamisen kehittämiseksi ei ollut tarvetta. Vaikuttaa siltä, että nimenomaan demokratiatyötä tekevissä kirjastoissa on huomattu tarve kehittää osaamista, jotta varsinaista demokratiatyötä voidaan tehdä. Ne kirjastot, jotka eivät tee demokratiatyötä, eivät maininneet erityisiä kehitettäviä taitoja, vaan toivat enemmän esiin mallien ja esimerkkien tarvetta.

Lisäksi kyselyssä selvitettiin henkilökunnan osallistumista demokratiatyöhön liittyvään koulutukseen. Kaikista 74 vastanneesta kunnasta vajaassa puolessa (45 %) henkilökunta oli saanut koulutusta. Jatkokysymyksenä esitettiin, kenen järjestämää tai millaista koulutus oli ollut. Valmiista vaihtoehdoista sai valita useita tai nimetä jonkun muun (kuvio 12). Kysymykseen

vastaajia oli 36 ja valintoja tehtiin yhteensä 78. Suurin osa koulutuksista oli AKE-kirjastojen (69 %) ja AVIn (67 %) järjestämää (kuvio 12). Muina koulutuksen järjestäjinä mainittiin muun muassa Sitra ja Erätauko-säätiö. Vajaa kolmannes (31 %) vastasi, että kirjastossa oli hyödynnetty Liboppia.

Kuvio 12. Kenen järjestämään tai millaiseen demokratiatyöhön liittyvään koulutukseen henkilökunta on osallistunut (n=36).

Peruspalvelujen arvioinnin mukaan kirjastot olivat käyttäneet perinteisen täydennyskoulutuksen lisäksi kaikenlaiseen osaamisen kehittämiseen runsaasti (64 %) vertaistukea ja vierailuja. (AVI, 2022a, s. 35). Viidesosa kirjastoista oli hyödyntänyt myös työnkiertoa ja mentorointia. Kuten kuvio 12 osoittaa, näitä on käytetty hyvin vähän tai ei lainkaan demokratiatyöhön liittyvässä koulutuksessa. Tämä saattaa kertoa siitä, kuinka demokratiatyössä ollaan yhä niin alkuvaiheessa, että vertaisoppimista ei ole vielä päästy hyödyntämään.

6.4 Osaamisen huomiointi alan ammattikorkeakoulutuksessa

Haastateltavien kanssa keskusteltiin, miten demokratiatyö tulisi huomioida alan koulutuksessa, erityisesti ammattikorkeakoulun näkökulmasta. Esiin nousi paljon jo edellä mainittuja taitoja, kuten keskustelujen järjestäminen ja ohjaaminen, verkostoitumistaidot ja palvelumuotoilu. Esimerkiksi Erätauko-koulutus voisi olla tarjolla vapaavalintaisissa opinnoissa.

Mustikkamäki (2023) rohkaisi moniammatillisuuden hyödyntämiseen oppilaitoksen sisällä. Sosiaali- ja terveysalalla on osaamista muun muassa asiakkaan kohtaamiseen. Verkostoitumista on hyvä tehdä oman alan ulkopuolelle jo opintojen aikana. Mustikkamäki piti myös pedagogisia taitoja sekä ryhmänohjaustaitoja tärkeänä, sillä ne antavat tukea kohtaamiseen ja ohjaamiseen. Haastateltavat pohtivat, että demokratiatyössä tarvitaan empatiaa, rohkeutta, asennetta, mutta voiko niitä opettaa?

Mustikkamäki (2023) ja Oluikpe (2023) toivoivat ammattikorkeakouluihin yhteiskuntatieteiden opetusta. Demokratiatyössä tarvitaan tietoa ja ymmärrystä, miten suomalainen poliittinen järjestelmä, yhteiskunta ja globaali maailmanjärjestys toimivat. Juuri näitä sisältöjä käsiteltiin Li-boppi-kurssilla *Kirjastot ja demokratia*. Lisäksi Oluikpe korosti, että tarvitaan ymmärrystä moninaisuudesta, antirasismista ja yhteiskunnallisesta eriarvoisuudesta. Rasismin ja syrjinnän purkaminen lisää osallisuutta yhteiskuntaan.

Esiin nousseita osaamistarpeita pohdittiin Seinäjoen ammattikorkeakoulun kirjasto- ja tietopalvelualan tutkinto-ohjelman eli opinnäytetyön tekijöiden omien opintojen näkökulmasta. Haastatteluissa ja kyselyssä tuli esiin paljon sellaisia demokratiatyössä tarvittavia taitoja, joita SeAMKissa jo opetetaan. Erillistä demokratiatyön kurssia ei ole, mutta demokratiatyössä tarvittavaa osaamista on tarjolla monen eri kurssin sisällöissä (SeAMK, i.a.-a). Opinnoillekin voi tehdä demokratiaskannauksen. Muun muassa ohjaustaidot, asiakaspalvelu, tapahtumatuotanto, palvelumuotoilu, viestintätaidot, mediakasvatus ja monilukutaito vastaavat suoraan moniin osaamistarpeisiin. Tiedonhaun kursseilla oppii hyödyntämään monipuolisia yhteiskunnallisia tiedonlähteitä. Innovaatioviikolla pääsee kokeilemaan käytännössä palvelumuotoilua ja tiimityöskentelyä. Monilla kursseilla harjaantuvat erilaiset digitaidot, esiintymistaidot, vaikuttamistaidot, ryhmätyöskentely ja ideointi. SeAMK antaa hyvät eväät sekä kaikkeen kirjastotyöhön että demokratiatyön toteuttamiseen.

6.5 Yhteenveto

Demokratiatyössä tarvittavan osaamisen selvittäminen toi esiin, kuinka kirjastoissa jo on tarvittavaa osaamista, mutta toisaalta uuttakin osaamista kaivataan. Aivan ensimmäiseksi työyhteisössä on tarpeen selvittää, mitä demokratiatyö on yleisesti ja mitä se voisi olla erityisesti omassa kirjastossa. Tämän jälkeen päästään pohtimaan työssä tarvittavaa osaamista: Mitä jo osataan? Mitä taitoja pitää kehittää? Kun uusia taitoja opitaan, niitä voidaan käyttää

muussakin kirjastotyössä. Esimerkiksi Erätauko-menetelmää voi hyödyntää lukupiireissä tai vaikka henkilökunnan palaverissa. Lisäksi on hyvä kartoittaa, onko henkilökunnalla sellaisia eritystaitoja tai kiinnostuksen kohteita, joita voitaisiin käyttää demokratiatyössä.

Opinnäytetyössä tehdyn selvittelyn perusteella demokratiatyössä tarvitaan taitoja niin tapahtumatuotantoon, esiintymiseen, ryhmien ja keskustelujen ohjaamiseen, osallistamiseen, vaikuttamiseen kuin verkostoitumiseenkin sekä perehtymistä yhteiskunnallisiin asioihin. Näihin on tarve kiinnittää huomiota alan tutkinto- ja täydennyskoulutuksessa. Mielikuva kirjastolaisesta tai kirjastoalalle valmistuvasta ei ole enää takahuoneessa aineistoa luetteloiva introvertti vaan sosiaalinen, rohkeasti omilla kasvoillaan esiintyvä monenlaisten tilaisuuksien juontaja. Lisäksi tarvitaan intoa ja uskallusta tarttua demokratiatyöhön. Kirjastonjohtajalla on merkittävä rooli oikean asenteen rakentumisessa. Empatiakyky on tärkeää, jotta voi ymmärtää yhteiskunnallista moninaisuutta ja estää syrjintää. Pitäisi myös osata rakentaa luottamusta ja luoda turvallinen tila yhteiskunnallisen ja kulttuurisen vuoropuhelun mahdollistamiseksi.

7 HYVÄN TAPAHTUMAN JÄRJESTÄMINEN

Opinnäytetyön tuotoksena järjestettävää ajankohtaispäivää voi tarkastella kahdesta näkökulmasta. Yhtäältä ajankohtaispäivän voi nähdä tapahtumana, joka poikkeaa opiskelijoiden normaalista arjesta. Päivä kokoaa kaikkien vuosikurssien opiskelijat yhteen ja koko päiväksi yhden asian äärelle. Ohjelmassa on monia vierailevia luennoitsijoita. Tällaisia päiviä on vain muutama lukuvuoden aikana. Toisaalta kyseessä on selkeä oppimistilanne, joka on osa normaalia opetusta. Ajankohtaispäivän järjestäminen vaatii siis perehtymistä tapahtumatuotantoon sekä päivän opetuksellisen luonteen huomioon ottamista. Kolmas huomiota vaativa seikka on, että kyseessä on hybriditapahtuma.

Tapahtumasuunnittelun keskiössä ovat tapahtuman tavoite sekä kohderyhmän tunteminen (Wallo & Häyrinen, 2022, s. 134). Myös koulutustilanteen suunnittelu lähtee liikkeelle tavoitteista ja osallistujista (Kupias & Koski, 2013, s. 8). Wallo ja Häyrinen (2022, s. 133–134) ovat luoneet onnistuneen tapahtuman mallin, joka perustuu strategisiin ja operatiivisiin kysymyksiin. Strategiset kysymykset *miksi, kenelle ja mitä* voi nähdä tapahtuman perustuksena. Niistä muodostuu tapahtuman idea. Heidän (s. 71–72) mukaansa tapahtumalle voidaan valita myös teema, joka toimii punaisena lankana läpi tapahtuman kutsusta jälkivaiheeseen asti. Wallon ja Häyrisen (s. 137) esittämät operatiiviset kysymykset *miten, millainen ja kuka* luovat tapahtuman ulkoisen hahmon. Ne ovat tapahtuman toteuttamista, ja niiden vastaukset muodostuvat tavoitteiden, kohderyhmän ja tapahtuman viestin perusteella. He (s. 139) toteavat, että onnistuneessa tapahtumassa strategiset ja operatiiviset kärjet ovat tasapainossa. Tapahtumalla on mukaansatempaava tarina, se sisältää oivaltavia ja pohdittuja yksityiskohtia sekä yllätyksiä. Heidän mukaansa onnistunut tapahtuma synnyttää tunteita, jolloin tapahtumasta syntyy pidempiaikaisia muistoja.

Tapahtumalla tulee aina olla tavoite, joka voidaan jakaa teknisiin sekä muutos- ja vaikuttavuustavoitteisiin (Wallo & Häyrinen, 2022, s. 47–48). Tekninen tavoite voi olla onnistunut tapahtumapaikan valinta, muutostavoite uuden oppiminen ja vaikuttavuustavoite suhtautumisen muuttuminen. Tavoitteet toimivat tapahtuman suunnittelun selkärankana, ja tavoitteiden toteutumista tulee mitata niitä varten laadituilla mittareilla. Tapahtumaa voi ja tulee kehittää mittareista saatujen tulosten perusteella.

Ruuskanen ja Vasell (2021, s. 89–90) korostavat, että tapahtuman tavoite vaikuttaa eniten juontojen sisältöön. Juonnot vievät kohti tavoitetta, ja sopivat väliharjoitteet tukevat sitä.

Puhujia esitellessä tulee kertoa, miksi heidät on kutsuttu ja miten heidän luentonsa vie kohti tavoitetta (Ruuskanen & Vasell, 2021, s. 93). Puhujilta tulee myös tarkistaa ja varmistaa etukäteen, että heidän nimensä ja tittelinsä sekä heistä kerrottavat asiat ovat oikein. Alkujuonnossa toivotetaan kuulijat tervetulleiksi, esitellään juontaja, kerrotaan, mitä päivän aikana tulee tapahtumaan, alustetaan jo aihetta ja lopuksi kutsutaan ensimmäinen puhuja paikalle (mts. 100–101). Välispiikeissä kiitellään ja kommentoidaan edellistä puhujaa, annetaan tarvittaessa aikaa kysymyksille ja keskustelulle sekä mahdollisesti toteutetaan jokin väliharjoite. Lyhyessä loppupuheenvuorossa kootaan päivän asiat yhteen sekä kiitetään esiintyjä ja osallistujia (mts. 102–103).

Aloitussyunnossa on hyvä hyödyntää fasilitoinnin keinoja. Fäldt (2020) kehottaa fasilitoinnin aluksi luomaan osallistujien toiminnalle kehykset ATKE-mallin mukaan. Kirjaimet tulevat sanoista asiayhteys, tavoitteet, kuvaus ja edut. Näiden asioiden läpikäyminen heti tilaisuuden alussa tekee osallistujille hyvän ja turvallisen olon, mikä tukee oppimiseen keskittymistä. Fäldtin mukaan ATKE vastaa kysymyksiin:

- miksi me olemme täällä tänään
- mitä olemme yhdessä tekemässä
- missä järjestyksessä asiat etenevät ja
- mitä hyötyä tästä on.

Kuulijoita pitää säännöllisesti aktivoida ja antaa heille ajattelemisen aiheita, jotta heidän huomiokykynsä pysyy yllä. Chodor (2020, s. 177) suosittelee käyttämään luentojen lopuksi erilaisia kyselyjä ja äänestyksiä. Niillä voidaan arvioida, miten hyvin asia on ymmärretty. Lisäksi ne pitävät osallistujien mielenkiintoa yllä ja samalla kannustavat seuraamaan ohjelmaa edelleen. Ruuskanen ja Vasell (2021, s. 117–118) tuovat esiin, että väliharjoitteilla voidaan myös tilanteen mukaan joko aktivoida tai rauhoittaa yleisöä. Lisäksi he muistuttavat, että niillä voi tarvittaessa täyttää aikaa, jos jokin ohjelman osa toteutuukin suunniteltua lyhyempänä. Wallo ja Häyrinen (2022, s. 104–105) pitävät tarinallistamista hyvänä keinona, jolla saadaan tapahtumakokemuksista muista erottuvia, vaikuttavia ja jopa tunteisiin vetoavia. Tarinan juoni kulkee läpi tapahtuman sen tavoitetta palvellen.

Kupias ja Koski (2013, s. 36–37) tuovat esiin, että on monenlaisia tapoja oppia. Yksi haluaa keskustella muiden oppijoiden kanssa ja kaipaa konkreettisia esimerkkejä. Toiselle taas toimivin tapa on asiantuntijaluennot tai itsenäisesti kirjallisuuteen tutustuminen. Hän haluaa

hahmottaa kokonaisuuksia ja on kiinnostunut teorioista ja malleista. Yhdelle on tärkeää pohtia kuulemaansa monesta eri näkökulmasta ajan kanssa, toinen taas haluaa nopeasti kokeilla asioita käytännössä. Kupiaksen ja Kosken mukaan oppija voi myös vaihdella mieluisinta tapaa tilanteen mukaan. He suosittelevat käyttämään kouluttamisessa monipuolisesti eri menetelmiä, jotta opetuksella voitaisiin tukea erilaisia oppijoita.

Wallo ja Häyrinen (2022, s. 159) korostavat kohderyhmän riittävän hyvää tuntemista, että tapahtumasta voidaan luoda osallistujia puhutteleva. Kupias ja Koski (s. 25) kehottavat pohtimaan ja huomioimaan osallistujien aiempaa tietämystä asiasta, osallistujien odotuksia ja tavoitteita sekä motivoituneisuutta. He muistuttavat myös, että osallistujajoukko ei välttämättä ole näiden seikkojen suhteen yhtenäinen.

Chodorin (2020, s. 33) mukaan hybriditapahtuma on fyysinen tapahtuma, jonka ohjelman sisältö on osin tai kokonaan saatavilla verkossa. Mukana on kuitenkin aina fyysinen elementti. Hybriditapahtuman vetovoimana on sen laajempi kattavuus, mutta samalla pitää pystyä sitouttamaan myös se osa yleisöstä, joka ei ole paikan päällä. Parhaimmillaan hybriditapahtuma yhdistää fyysisen tapahtuman virtuaalisen osatekijän kanssa, jolloin molemmille yleisöille syntyy integroitu ja vuorovaikutteinen kokemus (s. 98). Wallo ja Häyrinen (2022, s. 97) korostavat, että kaikkien osallistujien tulee saada samanlainen ja tasavertainen kokemus, mikä on yksi hybriditapahtuman järjestämisen haasteista. He pitävät hybriditapahtumaa kaikkein vaativampana, koska suunniteltavana on käytännössä kaksi samaan aikaan toteutettavaa tapahtumaa. Molemmilla tapahtumilla on omat erityispiirteensä, ja ne vaativat tiettyä osaamista. Chodor (2020, s. 126) tähdentää, että hybriditapahtumassa on syytä olla eri henkilöiden vastaamassa fyysisen toteutuksen sekä verkkototeutuksen kulusta. Jos samat henkilöt vastaavat molemmista, he kuormittuvat liikaa ja asettavat jommankumman tilaisuuksista etusijalle.

Fäldt (2020) kehottaa vaikuttamaan osallistujiin visuaalisesti, vokaalisesti ja verbaalisesti. Hybriditapahtumissa visuaalisuutta ei saa täysin välitettyä tapahtumapaikalta verkon yli, jolloin etäosallistujien saavuttamisessa korostuvat vokaalisuus ja verbaalisuus. On tärkeää, millä äänensävyllä puhutaan (vokaalisuus) ja mitä sanoja käytetään (verbaalisuus).

Chodor (2020, s. 218–220) painottaa tiivistä yhteydenpitoa luennoitsijoiden kanssa ennen tapahtumaa. Erityisen tärkeää se on etänä puhuvien kanssa. Heidän kanssaan tulee sopia ja testata tekniset alustat, joilla he esiintyvät. Luentoihin liittyvä materiaali kannattaa pyytää

etukäteen tiettyyn päivään mennessä. Päivän tarkemman sisällöllisen aikataulun lisäksi kaikkien luennoitsijoiden tulee tietää, kuinka pitkä aika on varattu heidän puheelleen sekä kuinka paljon aikaa on kysymyksille ja keskustelulle sen jälkeen. Puheenvuorojen pituudeksi Wallo ja Häyrinen (2022, s. 96) suosittelevat fyysisessä tapahtumassa 30–40 minuuttia ja etätapahtumassa 10–20 minuuttia.

8 AJANKOHTAISPÄIVÄN TOTEUTUKSEN KUVAUS

8.1 Ajankohtaispäivän raamit

Ajankohtaispäivän toteutusta kuvataan tukeutuen löyhästi Wallon ja Häyrisen (2022, s. 140) onnistuneen tapahtuman malliin. Strategisten kysymysten (miksi, kenelle, mitä) perusteella muodostuva tapahtuman idea oli jo valmiiksi olemassa. Idea eli kirjasto- ja tietopalvelualan opiskelijoiden ajankohtaispäivä kertoo samalla myös kohderyhmän. Päivän aiheeksi valittiin opettajiston ehdottama yleisissä kirjastoissa tehtävä demokratiatyö. Näiden raamien ja aiempien ajankohtaispäivien pohjalta oli helppo käynnistää tapahtuman suunnittelu. Tapahtuman tavoitetta alettiin ideoida kohderyhmän näkökulmasta miettimällä, mitä opiskelijoiden olisi tärkeää tietää ja ymmärtää aiheesta. Tavoitteen asettelussa selvitettiin myös aluehallintoviraston ja Lahden AKEn näkemyksiä ja tarpeita. Perustelut aiheen tärkeydelle ja tarkemmat tavoitteet on esitetty luvussa 2.1.

Suunnittelun aluksi pohdittiin, toteutetaanko ajankohtaispäivä kokonaan verkossa vai hybriditapahtumana. Hybriditoteutus valittiin, koska haluttiin koota fyysisesti yhteen kaikki SeAMKin kampuksella kirjasto- ja tietopalvelualaa opiskelevat sekä mahdollistaa tapahtumaan osallistuminen myös harjoittelussa oleville, diplomiopiskelijoille ja niille, jotka eivät jostain syystä pääse paikalle. Samalla voitiin tarjota osallistumismahdollisuus Oulun yliopiston informaatio-tutkimuksen opiskelijoille. Hybriditoteutuksen valinnassa tiedostettiin sekä tietoperustassa mainitut (luku 7) että omaan kokemukseen perustuvat haasteet. Toisaalta kokemusta oli myös Wallon ja Häyrisen (2022, s. 97) mainitsemista hybriditapahtuman hyvistä puolista, kuten mahdollisuudesta valita osallistumisen tapa ja tarvittaessa vielä viime hetkellä vaihtaa sitä. Lisäksi ajankohtaispäivän toteutustavalla haluttiin osaltaan viestiä hybriditapahtuman mahdollisuuksista ja vahvistaa tulevien kirjastoammattilaisten uskallusta toteuttaa hybriditapahtumia heidän jalkautuessaan käytännön työelämään.

Wallon ja Häyrisen (2022, s. 67) mukaan tapahtuman nimellä on merkitystä. Se antaa jo mielikuvia tulevasta ja luo odotuksia tapahtumaa kohtaan. SeAMKin kirjasto- ja tietopalvelualan opiskelijoiden syksyinen tapahtuma on kulkenut ajankohtaispäivän nimellä. Sitä voisi kutsua myös opiskelijaseminaariksi tai etäosallistujille webinaariksi. Ajankohtaispäivän perinteinen nimi päätettiin pitää entisellään osaksi siksi, että se on tuttu aiempien vuosikurssien opiskelijoille, jolloin heillä on jo näkemys siitä, minkälainen päivä on odotettavissa. Entinen nimi

myös korostaa, että päivän aihe on ajankohtainen ja tärkeä. Päivän tarkentava otsikko *Eväitä demokratiatyöhön* vie kohti päivän aihetta sekä eväs-teemaa, joka mahdollistaa tarinallistamisen.

Tapahtuman paikka ja aika kuuluvat Wallon ja Häyrisen (2022, s. 135) mukaan myös strategiin kysymyksiin. Ajankohtaispäivä oli luontevaa järjestää opiskelijoille tutussa SeAMKin Frami F -rakennuksessa. Etätapahtuman alustana toimi koululla käytössä oleva Teams. Ajankohtaispäivä on perinteisesti järjestetty syksyllä. Ajankohdan valinnassa piti huomioida opetukseton viikko ja opinnäytetyön suunniteltu valmistuminen ennen joulua. Päiväksi ei haettu maanantaita eikä perjantaita, joten valinta osui helposti muistettavaan päivämäärään 10.10.2023. Lisäksi päivä on Aleksis Kiven ja suomalaisen kirjallisuuden päivä, mikä sopii erittäin hyvin kirjastoalan koulutuspäiväksi.

8.2 Suunnitteluvaihe

Wallo ja Häyrisen (2022, s. 138) jakavat tapahtuman järjestämisen prosessin suunnittelu-, toteutus- ja jälkivaiheeseen. Näistä suunnitteluvaihe on laajin ja kestoaltaan pisin. Ajankohtaispäivän järjestämistä esitellään tämän jaottelun mukaan. Wallon ja Häyrisen (s. 140) onnistuneen tapahtuman mallin mukaiset operatiiviset kysymykset (miten, millainen, kuka) käsitellään osana suunnittelua ja toteutusta kuvaavia alalukuja. Jälkivaihetta käsitellään pääosin luvussa 9.1.

Ajankohtaispäivän suunnittelu aloitettiin heti opinnäytetyöprosessin käynnistyttyä tammi-kuussa 2023. Kaikenlaisia ideoita, vilttejäkin, kirjattiin pitkin matkaa mahdollisimman laajasti talteen. Kevään aikana opinnäytetyön aiheeseen perehtyessä ja tietoperustaa kerätessä alkoi hiljalleen hahmottua, millaista sisältöä päivään halutaan. Liikkeelle haluttiin lähteä perusteista: mitä demokratiatyöllä oikein tarkoitetaan ja miksi sitä tehdään. Siitä on hyvä edetä käytännön esimerkkeihin ja työssä tarvittavaan osaamiseen. Toiveena oli saada sisällytettyä päivään myös jonkinlaista toiminnallisuutta.

Seuraava askel oli pohtia, ketkä olisivat sopivia luennoitsijoita. Näkökulmia haluttiin AVI:ltä, AKEL:ltä ja käytännön demokratiatyötä tekevilta kirjastoilta. Käytännön esimerkkejä etsittiin eri kokoisista kirjastoista, eri puolilta Suomea sekä eri kohderyhmille suunnatusta demokratiatyöstä. Mika Mustikkamäki Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirastosta oli luonteva valinta taustoittamaan aihetta, muun muassa koska hän on tehnyt jo aiemmin yhteistyötä tutkinto-

ohjelman kanssa ja hänen toimipisteensä on Seinäjoella. Marjo Hietikko pyydettiin esittelemään kahden ison kirjaston yhteisessä hankkeessa toteutettuja kokeiluja sekä tuoretta demokratiatyön käsikirjaa. Pienten kuntien matalan kynnyksen demokratiatyön muodoista kutsuttiin kertomaan Jaana Laaksonen. Tuula Siira Naantalista löydettiin esittelemään nuoriin kohdistuvaa hanketta. Pohjoisempaa Suomea edustamaan valittiin Minna Halonen listä. Heidän hankkeessaan kirjasto muun muassa jalkautui kuntalaisten pariin. Demokratiatyössä tarvittavasta osaamisesta esimerkkinä haluttiin esitellä haastatteluissa ja kyselyssä esiin nousut Erätauko-menetelmä. Tietoa ja kokemuksia menetelmästä saatiin jakamaan Efe Ewwaraye Erätauko-säätiöstä ja Pasi Kangas Lahden AKEsta.

Wallo ja Häyrinen (2022, s. 241) kehottavat valitsemaan tapahtumaan sellaisia esiintyjiä, joita on itse kuullut tai tavannut. Henkilökohtaisessa tapaamisessa voidaan keskustella ja varmistua, että valittujen luennoitsijoiden puheenvuorot tukevat tapahtuman tavoitetta ja luennoitsija saa käsityksen, mitä häneltä odotetaan. Osaa valituista luennoitsijoista oli haastateltu opinnäytetyötä varten, osaa taas oli kuultu erilaisissa webinaareissa tai hanke-esittelyissä. Niihin luennoitsijoihin, joita ei ollut aiemmin tavattu, oltiin Teams-yhteydessä ennen ajankohtaispäivää.

Ajankohtaispäivän nimeksi päätettiin *Eväitä demokratiatyöhön*, ja eväistä muotoutui teema koko tapahtumalle. Eväitä ujutettiin näkymään niin päivään liittyvässä viestinnässä kuin itse toteutuksessakin. Myös luennoitsijoita kannustettiin hyödyntämään teemaa puheenvuoroissaan. Näin teema oli mukana alusta loppuun, kuten Wallo ja Häyrinen (2022, s. 71–72) ohjeistavat. Eväitä oli helppo käyttää myös tarinallistamiseen. Wallon ja Häyrisen (s. 104–105) mukaan tarinan juonen avulla voidaan hyödyntää erilaisia kerronnan keinoja ja moniaistisuutta. Tätä toteutettiin nostamalla esille myös konkreettisia eväitä puheen ja tekstin lisäksi. Tämä tukee erilaisia oppijoita ja asia jää paremmin mieleen.

Opinnäytetyön tekijät päättivät ottaa päivän juontamisvastuun. Hybriditapahtuman järjestäminen on kuitenkin vaativaa, joten verkkototeutuksen kulusta vastaamaan haluttiin erillinen henkilö, kuten Chodor (2020, s. 126) suosittelee. Luonnollinen valinta oli tätä opinnäytetyötä ohjaava lehtori Satu Salmela. Sovittiin, että hän vastaa chatin seuraamisesta sekä keskustelujen ohjaamisesta puheenvuorojen jälkeen. Hänellä on tästä vankka kokemus ja ammattitaito. Hän myös tuntee kaikki osallistuvat opiskelijat. Juontamisen lisäksi opinnäytetyön tekijät vastaavat päivän alustuksesta ja päätöksestä sekä pitävät oman puheenvuoron, jossa esitellään opinnäytetyössä karttunutta tietoa.

Ennen kesätaukoa tapahtuman suuret linjat olivat järjestyksessä eli luennoitsijat ja ajankohta oli sovittu sekä tila varattu. Myös aikataulun runko ja luentojen järjestys oli pitkälti valmis. Päivän ohjelmaan oli saatu mahdutettua ne luennoitsijat ja aiheet, jotka päivään haluttiin. Samalla jouduttiin toteamaan, että kovin pitkäkestoiselle toiminnallisuudelle ei jää aikaa. Päivän loppuun suunniteltiin kuitenkin lyhyt tuokio ryhmäporinoille, jotta osallistujat voivat reflektoida ja jakaa oppimaansa.

Syksyllä alettiin hioa tarkempaa aikataulua ja monia, pieniä yksityiskohtia. Luennoitsijoiden puheenvuorojen pituuksien määrittelyssä ja taukojen rytmittämisessä tasapainoiltiin Wallon ja Häyrisen (2022, s. 96) fyysistä ja etätapahtumaa koskevien suositusten välillä. Suunnittelussa hyödynnettiin myös opinnäytetyön tekijöiden omaa kokemusta erilaisista webinaareista ja opetustilanteista. Puheenvuorojen pituuksissa piti huomioida luennoitsijan ja hänen esitysmateriaalinsa vaihtamiseen tarvittava sekä keskusteluun käytettävä aika. Aikataulussa täytyi ottaa huomioon myös juontamiseen ja väliharjoitteisiin kuluva aika. Tauot piti suunnitella riittävän pitkiksi, jotta iso joukko ehtii kerralla siirtymään paikasta toiseen. Esimerkiksi päivän lounastaukoa ei ajoitettu ruuhkaisimpaan aikaan koulun oppilasravintolassa.

Pitkään luentopäivään haluttiin väliharjoitteita tuomaan vaihtelua ja ylläpitämään mielenkiintoa, kuten Chodorkin (2022, s. 177) suosittelee. Ne suunniteltiin sopimaan aiheeseen ja näin tukemaan päivän tavoitetta. Väliharjoitteilla haluttiin myös tarjota toiminnallisuutta ja osallistaa kuulijoita. Ne toimivat lisäksi tärkeänä liikkumavarana aikataulussa. Harjoitteita voidaan jättää pois, jos aikataulu venyy, ja toisaalta niillä voi täyttää aikaa, jos tulee väljyyttä. Aina on arvoitus, miten aktiivisia osallistujat ovat keskustelemaan tai kyselemään. Etukäteen päätettiin, että mahdollisesti syntyvälle keskustelulle annetaan etusija ja siihen kohtaan suunniteltu väliharjoite jää pois. Samoin päätettiin, että päivään suunniteltujen taukojen pituudesta ja päivän päättymisajasta ei tingitä. Väliharjoitteista kerrotaan tarkemmin seuraavassa, päivän toteuttamista kuvaavassa alaluvussa.

Väliharjoitteita varten tutustuttiin monenlaisiin sovelluksiin. Lopulta päädyttiin hyödyntämään Teamsin toiminnallisuuksia. Niiden käyttö vaati paljon testaamista, jotta ne varmasti toimivat sujuvasti eri laitteilla, sekä etänä että paikan päällä. Toisaalta osasta tapahtuman järjestämiseen liittyvistä asioista ei tarvinnut huolehtia. Esimerkiksi markkinointi hoitui pitkälti sillä, että ajankohtaispäivä oli opiskelijoiden lukujärjestyksissä. Lisäksi muun muassa parkkipaikka, opasteet, wc-tilat, ruokailumahdollisuus, sali- ja esitystekniikka sekä turvallisuus- ja pelastussuunnitelma olivat jo valmiina koulun puolesta. Mahdollisia riskejä ja niihin varautumista

pohdittiin kuitenkin etukäteen. Tukena oli se, että opettajia on paikalla koko päivänä ajan ja he ottavat vastuun tarvittaessa haastavissa tilanteissa.

Kaikki ajankohtaispäivään suunnitellut ideat eivät toteutuneet. SeAMKin fysioterapiaopiskelijoita yritettiin saada ohjaamaan taukoliikuntaa, mutta ehdotukseen ei saatu vastakaikua. Kirjastojen demokratiahankkeista oli tarttunut idea lavastetusta mielenilmauksesta, joka olisi voinut olla hauska yksityiskohta ja oheistoimintaa taukojen ajalle. Viimemetreillä aika ei kuitenkaan riittänyt sen toteuttamiseen. Loppuun suunniteltiin mieleen jäävää yllätystä, joka Wallon ja Häyrisen (2020, s. 202) mukaan kruunaa hyvin toteutetun tapahtuman. Myös opintoihin kuuluvalla tapahtumatuotannon kurssilla oli vastikään puhuttu yllättävästä wow-efektistä. Suunnitteilla oli videotervehdys valovoimaiselta, osallistujien tuntemalta demokratian puolestapuhujalta. Ehdotukseen ei valitettavasti koskaan saatu vastausta. Sitä jäätiin odottamaan niin pitkäksi aikaa, että oli liian myöhäistä lähestyä uutta ehdokasta.

Ajankohtaispäivän järjestämiseen liittyi paljon viestintää monen eri tahon kanssa sekä suunnittelu- että jälkivaiheessa. Koulun suuntaan yhteydenpitoa hoidettiin osin itse, osin opinnäytetyön ohjaajan välityksellä. Luennoitsijoille kerrottiin ennen kesätaukoa päivän sisällöstä, toiveita heidän osuudestaan ja alustava aikataulu. Elokuussa ajankohta vahvistettiin ja noin kuukautta ennen tapahtumaa lähetettiin lopullinen ohjelma. Ohjelma on opinnäytetyön liitteenä 2 todellisen ulkoasunsa mukaisena sekä saavutettavassa tekstimuodossa liitteenä 3. Samalla sovittiin jokaisen luennoitsijan kanssa henkilökohtaisesti tarkemmista yksityiskohdista, kuten tuleeko hän paikan päälle vai osallistuuko etänä sekä mikä on esitykselle ja sen jälkeiselle keskustelulle varattu aika. Esitysten materiaalit pyydettiin lähettämään etukäteen sekä kysyttiin lupa niiden jakamiseen opiskelijoille.

Opiskelijoille lähetettiin ajankohtaispäivästä ensimmäinen viesti aiheeseen sopivasti kansainvälisenä demokratiapäivänä 15.9.2023. Siinä kerrottiin päivän tavoitteista ja toteuttamisesta. Mukana oli linkki Webropol-kyselyyn, jolla haluttiin selvittää ennakkoon opiskelijoiden käsityksiä kirjastojen demokratiatyöstä. Samat kysymykset toistettiin palautekyselyn yhteydessä päivän vaikuttavuuden arvioimiseksi. Ennakkokysely on opinnäytetyön liitteenä 4 ja palautekysely liitteenä 5. Näitä tuloksia käsitellään luvussa 9.1. Päivän ohjelma ja muistutus ennakkokyselystä lähetettiin noin kahta viikkoa ennen tapahtumaa. Samalla kerrottiin ja ohjeistettiin päivän aikana käytettävistä Teamsin toiminnallisuuksista. Myös yhteydenpito Oulun yliopiston suuntaan lisäsi viestinnän tarvetta.

Tärkeä osa ajankohtaispäivän suunnitteluvaihetta oli omien puheenvuorojen sekä juontojen valmistelu. Ne kirjoitettiin sanasta sanaan valmiiksi ja mitattiin niihin kuluva aika. Näin varmistettiin, että kaikki tarvittava tulee varmasti sanotuksi ja pysytään aikataulussa. Tämä ei ehkä ole esitystilanteessa tyylikkään tapa, mutta se antaa varmuutta hieman jännittävässäkin tilanteessa, kuten Ruuskanen ja Vasell (2021, s. 97) toteavat. Oman esityksen valmistelussa auttoi opintojen aikana saatu kokemus. Esityksiä on pidetty paljon sekä selkeiden dioiden tekemiseen ja johdonmukaisen esityksen pitämiseen on saatu opetusta. Tapahtuman sujuvuutta varmistettiin laatimalla tapahtuma- ja juontokäsikirjoitus. Kaikessa oli tärkeää muistaa huomioida sekä paikalla että etänä osallistuvat. Tästä oli saatu opettajilta malliksi hyvät toimintatavat opintojen aikana.

Päivän ohjelmaa suunniteltaessa puheenvuorojen järjestys pyrittiin rakentamaan johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi. Tätä visualisoimaan tehtiin kuvion 13 mukainen punainen lanka sekä aikajana, joihin oli helppo palata pitkin päivää. Langalle koottiin päivän tavoitteet kysymysten muodossa. PowerPoint-diaesityksessä käytettiin SeAMKin graafiseen ohjeistukseen perustuvaa visuaalista ilmettä.

Kuvio 13. Ajankohtaispäivän tavoitetta kuvaava punainen lanka -esitysdiagrammi.

8.3 Toteutusvaihe

Varsinaista tapahtumaa ennen oli tärkeää testata, että kaikki toimii. Ajankohtaispäivää edeltävällä viikolla varmistettiin ja harjoiteltiin kaikkea Teamsiin liittyvää testikokouksella. Edeltävänä päivänä tekniikkaa testattiin tapahtumatilassa yhdessä lehtori Satu Salmelan ja SeAMKin digipedan edustajan kanssa. Kameratekniikka ja mikrofonit sekä niiden toimintamahdollisuudet käytiin läpi. Tilassa toteutettiin testiwebinaari, jossa toimivuutta varmistettiin testihenkilöiden kanssa. Opintojen aikana hybriditoteutuksista oli saatu kokemuksia, että luokassa käyty keskustelu ei kuulunut etäosallistujille. Tämän takia haluttiin varmistua, ettei näin kävisi ajankohtaispäivässä, ja testata erityisesti äänen kuuluvuutta. Salmelan kanssa käytiin läpi tapahtumakäsikirjoitus ja sovittiin työnjaon yksityiskohdista. Tapahtumatilaan tehtiin vähäiset tarvittavat kaluste- ja varustejärjestelyt.

Tiistaina 10.10.2023 opinnäytetyön tekijät ja Satu Salmela olivat ajoissa paikalla, pukeutuneina SeAMKin t-paitoihin. Teams-kokous avattiin hyvissä ajoin ja chatissa toivotettiin etäosallistujat tervetulleiksi ajankohtaispäivään. Myös saliin tulijat huomioitiin tervehtimällä heitä. Lehtori Sari Mäkinen-Laitilaa oli pyydetty huolehtimaan paikalle saapuvista luennoitsijoista. Heistä vain Mika Mustikkamäki pääsi paikalle. Erikoiset sattumat voivat vaikuttaa järjestelyihin. Useampikin luennoitsija olisi ehkä saatu paikan päälle, mutta ratatöiden vuoksi junat eivät kulkeneet juuri sinä päivänä Seinäjoelle. Opiskelijoita oli paikan päällä 53. Verkossa osallistujia oli yhteensä 58, joista osa oli luennoitsijoita, koulun tai AVIn edustajia.

Päivä eteni sujuvasti liitteenä 3 olevan aikataulun mukaisesti. Avauspuheenvuorossaan opinnäytetyön tekijät toivottivat kaikki osallistujat tervetulleiksi, kertoivat opinnäytetyön taustasta ja aiheesta, päivän ohjelmasta sekä käytännön asioista. Lisäksi kerrottiin päivän lopussa pidettävistä pienryhmäporinoista, joissa kootaan yhteen ja reflektoidaan opittua. Tätä varten kannustettiin pitkin päivää keräämään talteen demokratiatyön eväitä. Ensimmäistä osallistavaa harjoitetta kokeiltiin jo tässä kohtaa kysymällä ”Millä fiiliksillä lähdet tähän päivään?”. Harjoitteessa hyödynnettiin Teams-kyselyä, johon myös paikan päällä olevat pystyivät osallistumaan omilla äylaitteillaan. Tämän harjoittelukierroksena toimineen leikkimielisen kyselyn tulokset ovat kuviossa 14.

Kuvio 14. Millä fiiliksellä lähdet tähän päivään? -lämmittelyharjoituksen vastaukset.

Seuraavaksi opinnäytetyön tekijät johdattelivat kuulijat päivän varsinaiseen aiheeseen. Tosin ennakkokysely oli jo edesauttanut siinä. Sen mukaan 77 % oli törmännyt puheeseen demokratiatyöstä, suurin osa opinnoissa. Samalla esiteltiin myös vastaukset, jotka koskivat opiskelijoiden ennakkokäsityksiä demokratiatyöstä. Opinnäytetyössä nämä käsitellään luvussa 9.1 yhdessä palautekyselyn tulosten kanssa. Päivän aiheeseen johdateltiin kirjastolain, päivän tavoitteet kertovan punaisen langan ja demokratiatyön kehittymistä kuvaavan aikajanan avulla.

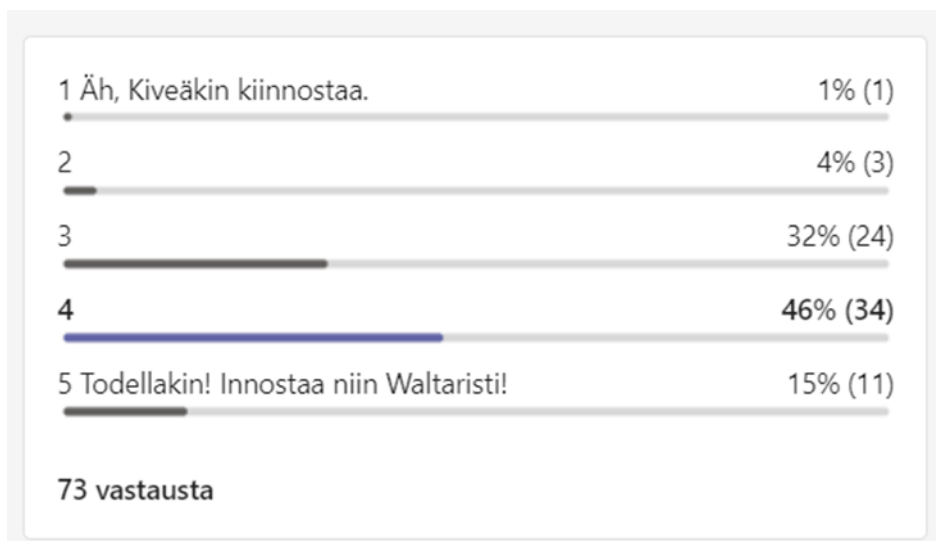
Ensimmäinen luennoitsija Mika Mustikkamäki puhui aiheesta *Miksi kirjastot ja demokratia?*. Hän perusteli, miksi osallisuuden ja yhteisöllisyyden edistäminen sekä demokratiatyö sopivat kirjastoille. Päivän teema tarinallistettiin kokoamalla salin etuosaan eväspöytä, jonka päälle tuotiin jokaisen puheenvuoron jälkeen jokin konkreettinen eväs. Näin tärkeät dokumentit voi nähdä fyysisessä muodossa ja ne jäävät paremmin mieleen. Etäosallistujat huomioitiin laittamalla aina sama eväs linkkinä chatiin. Mustikkamäen tarjoamat demokratiatyön perusteet kuvattiin piknikpeittona, jonka päälle on hyvä lisätä muita eväitä. Ensimmäiseksi evääksi asetettiin laki yleisistä kirjastoista. Tämän jälkeen Salmelan fasilitoima keskustelu lähti niin hyvin vauhtiin, että suunniteltu väliharjoite jätettiin pois. Se olisi ollut seisten tehtävä demokratia-aiheinen sormijumppa, joka oli ideoitu Ruuskasen ja Vasellin (2021, s. 121–122) aivoja aktivoivan harjoitteen pohjalta. Sen oli tarkoitus katkaista päivän pisintä yhtäjaksoista paikallaan istumista.

Demokratiatyön perusteiden jälkeen opinnäytetyön tekijät pääsivät jakamaan omat eväänsä, erityisesti aiheista mitä demokratiatyö oikein tarkoittaa ja millaista osaamista se vaatii. Myös päivän punaisen langan kysymystä demokratiatyön yleisyydestä käsiteltiin. Esityksen lopuksi

siirryttiin kohti käytäntöä ja hypättiin aikajanalla vuosiin 2020–2021. Silloin toteutettu Sitran *Kirjastoista kansanvallan foorumeita* -hanke esiteltiin lyhyesti ja katsottiin siihen liittyvä video Oulun kaupunginkirjastosta. Konkreettisiksi eväiksi pöydälle lisättiin YKN:n yleisten kirjastojen suunta-asiakirjat ja Sitran käsikirja *Miten kirjastoista tehdään kansanvallan foorumeita?*. Seuraavana ohjelmassa oleva tauko aloitettiin yhteisellä venyttelyllä, jonka ohjasi Johanna Pulkkinen, toinen opinnäytetyön tekijöistä.

Tauon jälkeen siirryttiin aikajanalla vuosiin 2021–2023, jolloin toteutettiin AVIn demokratiaavustuksella rahoitettuja hankkeita. Ensimmäinen etäluennoitsija oli Marjo Hietikko, joka kertoi Jyväskylän ja Tampereen kaupunginkirjastojen hankkeesta *Kansanvallan uljas linnake*. Se oli toinen eniten rahoitusta saaneista demokratiahankkeista. Hietikko esitteli hankkeessa toteutettuja kokeiluja ja sen aikana tuotettua käsikirjaa, *Tiedossa on demokratiaa!*. Luennon jälkeen kokeiltiin käsikirjassa olevaa demokratialuotainta, jolla voidaan selvittää innostusta demokratiatyöhön asteikolla 1–5 (Kansanvallan uljas linnake -tiimi & Kolmas Persoona, 2023, s. 66). Kuten kuviosta 15 näkyy, tulevaisuuden ammattilaisilta innostusta löytyy.

Kuvio 15. Kuinka paljon innostusta sinulla olisi olla mukana demokratiatyössä? Osallistujilta saadut vastaukset.

Eväiksi nostettiin tietenkin käsikirja sekä demokratiasilmälasit, joiden läpi Hietikko kehotti skannaamaan kirjastoa (kuva 1). Lounastauolle lähdettiin tarinallisuudella keventäen ja katettiin pöydälle retkilautanen ja -lusikka. Chattiin lisättiin kuva aamupäivän aikana pöydälle kertyneistä eväistä. Lounaan jälkeen osallistujia autettiin palauttamaan ajatukset takaisin päivän aiheeseen tietoisien minuutin avulla (Sipponen-Damonte, 2020, s. 104–105). Harjoituksen ohjasi toinen opinnäytetyön tekijöistä, Katariina Pirttiniemi.

Kuva 1. Valkokankaalla etänä luennoinut Marjo Hietikko ja salissa eväspöydälle menossa demokratiatyön käsikirja (Mäkinen-Laitila, 2023).

Päivää jatkettiin kolmen erilaisen hankkeen esittelyllä. Jokaisen esittelyyn oli varattu 15 minuuttia, jonka jälkeen oli aikaa lyhyelle keskustelulle. Kierroksen aloitti Tuula Siira, joka kertoi Naantalissa toteutetusta *Nuoret äänessä!* -hankkeesta. Siinä vahvistettiin nuorten osallisuutta, keskustelutaitoja, tiedonsaantia ja vaikuttamismahdollisuuksia paikallisella, valtakunnallisella ja EU-tasolla. Jaana Laaksonen esitteli viiden pienen kunnan (Lapinjärvi, Askola, Myrskylä, Pornainen, Pukkila) *LAMPPU*-hanketta, jossa luotiin pienillä resursseilla toteutettavia toimintamalleja. Minna Halonen kertoi lin hankkeesta *Kohkaamisesta kohtaamiseen ja kahvia kaikille!*, jonka tavoitteena oli edistää kuntalaisten ja kuntapäätäjien välistä keskustelua. Hankkeessa luotiin kolme erilaista toimintalinjaa toteutettavaksi kirjastoissa, verkossa ja pop up -tapahtumina eri ympäristöissä. Kirjasto muun muassa jalkautui ja vei päätäjät kansan pariin huoltoasemien baareihin.

Eväspöydälle lisättiin AVIn rahoittamien demokratiahankkeiden logo (kuvio 2). Väliharjoitteena käytettiin sanapilveä, johon pyydettiin kirjoittamaan, mistä demokratiatyön muodoista kuulijat innostuivat eniten. Selväksi suosikiksi nousi sekä Hietikon että Laaksonen esittelemät pehmovaalit (kuvio 16). Tämän jälkeen siirryttiin kahvitauolle, jonka merkiksi pöydälle tuotiin termospulla ja kuksa. Etäosallistujat jaettiin viiden hengen huoneisiin, joissa sai vapaaehtoisista kahviseuraa. Paikallaolijoille SeAMK tarjosi kahvit.

Kuvio 16. Mistä demokratiatyön muodosta sinä innostuit? Osallistujien 80 vastauksesta muodostunut sanapilvi.

Viimeisessä luento-osuudessa keskityttiin punaisen langan kysymykseen, millaista osaamista demokratiatyössä tarvitaan. Yhtenä esimerkkinä osaamisesta Efe Evwaraye Erätauko-säätiöstä esitteli Erätauko-menetelmää ja siihen liittyvää koulutusta. Pasi Kangas Lahden AKEsta kertoi käytännön kokemuksia menetelmän käytöstä *Minun kuntani* -hankkeessa. Eväiksi vietiin materiaalia Erätauko-menetelmästä ja Kankaan mainitsemasta toisesta mallista, Kansallisista dialogeista, sekä Lahden hankkeessa toteutettu opas *Näin järjestät onnistuneen dialogin kirjastossasi*.

Evwarayen puheenvuoro venyi yli sille varatun ajan. Opinnäytetyön tekijät vastasivat tapahtuman kulusta, joten heidän oli tehtävä päätökset, kun tapahtuma ei edennyt suunnitellusti (Wallo ja Häyrinen, 2020, s. 199–200). Evwarayen aihe oli tärkeä ja kiinnostava, ja siksi hänen annettiin jatkaa. Tilanteen edetessä tehtiin useita nopeita ratkaisuja. Ensimmäiseksi päätettiin jättää luennon loppuun suunniteltu väliharjoite pois. Se olisi ollut Teamsin pikaäänestys, kiinnostaisiko sinua osallistua Erätauko-koulutukseen. Kankaalle haluttiin antaa hänen puheenvuorolleen varattu aika eikä päivän päättymisajasta haluttu tinkiä. Siksi lopulta päätettiin jättää päivää refleктоiva pienryhmäporina pois ja näin pystyttiin antamaan aikaa pienelle keskustelulle Evwarayen ja Kankaan luennoista.

Päivän loppuksi palattiin tuttuun, punaiseen lankaan. Sen avulla oli helppo vielä kerrata mistä kaikesta päivän aikana oli saatu eväitä demokratiatyöhön. Opinnäytetyön tekijöiden kiitosten jälkeen ohjelmassa oli lehtori Satu Salmelan päätöspuheenvuoro. Siinä hän taitavasti tiivisti päivän sisältöä. Tilaisuus päättyi muutaman minuutin etuajassa.

Seuraavat kuvat välittävät näkymiä Framin sinisestä auditoriosta ja eväs-teeman toteuttamisesta. Kuvassa 2 eväspöydän äärelle on kokoonnuttu kahvitaun aikaan ja kuvassa 3 on valmis eväspöytä päivän päätyttyä.

Kuva 2. Framilla paikan päällä olleet eväspöydän äärellä. Vasemmalta alkaen Salmela, Mustikkamäki, Pulkkinen ja Pirttiniemi (Mäkinen-Laitila, 2023).

Kuva 3. Kuva valmiista eväspöydästä (Pirttiniemi, 2023).

Ajankohtaispäivän jälkeen opiskelijoille lähetettiin linkki kansioon, johon oli koottu luennoitsijoiden materiaalit. Erillisessä sähköpostissa opiskelijoita kiitettiin päivään osallistumisesta, jaettiin linkki palautekyselyyn ja kerrottiin, että vastaajien kesken arvotaan pieniä palkintoja. Lisäksi opiskelijoille haluttiin tarjota mahdollisuus päivästä pois jääneeseen yhteiseen reflektointiin. Tämä olisi toteutunut Eväät reppuun -pienryhmäporinoissa, joissa syntyneitä ajatuksia ja oivalluksia olisi kirjattu Teamsin Whiteboard-seinälle. Palautekyselystä kertovassa viestissä opiskelijoita kannustettiin jakamaan ajatuksiaan tällä yhteisellä alustalla vielä jälkikäteen. Myös päivän luennoitsijoille lähetettiin henkilökohtaiset kiitokset ja samalla heiltä pyydettiin palautetta koko tapahtumasta.

9 ARVIOINTI JA POHDINTA

9.1 Ajankohtaispäivän arviointi

Wallon ja Häyrisen (2022, s. 230) mukaan yksi osa tapahtuman jälkivaihetta on palautteen kerääminen. Sen avulla arvioidaan tapahtuman onnistumista, tavoitteiden toteutumista ja mahdollisia kehittämistarpeita. Samoin Kostamo ym. (2022, s. 134) tuovat esiin, että toiminnalliseen opinnäytetyöhön kuuluu kehittämistyön tuotoksen arviointi. Tässä luvussa on selkeyden vuoksi erotettu ajankohtaispäivää ja koko opinnäytetyöprosessia koskeva arviointi ja pohdinta.

Yleisesti ja tiivistetysti tarkastellen ajankohtaispäivä toteutui onnistuneesti. Hybriditapahtuman tekniikka toimi hyvin molempiin suuntiin. Etäesitykset näkyivät ja kuuluivat salissa. Vastaavasti etäosallistujille pystyttiin välittämään kääntyvän kameran avulla kuvaa paikan päältä luennoitsijoista, yleisöstä ja eväspöydästä. Salmela huomioi keskustelua ohjatessaan sujuvasti sekä salissa että etänä olevat osallistujat. Keskustelua syntyi jokaisen luennon jälkeen, myös Teamsissa lähetettiin reaktioita ja kommentteja. Punainen lanka ja aikajana toimivat päivän kokonaisuuden hahmottamisen sekä juontamisen tukena. Eväs-teema kulki luontevasti mukana päivässä, ja ilahduttavasti myös luennoitsijat huomioivat eväät puheissaan.

Opiskelijoiden käsityksiä kirjastojen demokratiatyöstä selvitettiin ennakkokyselyllä ja samat kysymykset toistettiin palautekyselyssä ajankohtaispäivän jälkeen (liitteet 4 ja 5). Tulosten muuttumisen perusteella voitiin arvioida päivän vaikuttavuutta. Kysymykset, arviointiasteikko sekä vastausten keskiarvot ennen ja jälkeen tapahtuman on esitetty taulukossa 4. Neliportainen Likertin asteikko ilman keskimmäistä, neutraalia vaihtoehtoa valittiin, jotta saataisiin tulos selkeämmin näkyviin (Kananen, 2015, s. 249–250). Sanalliset vastausvaihtoehdot pyrittiin saamaan riittävän selkeiksi ja toisistaan erottuviksi.

Taulukko 4. Opiskelijoiden käsityksiä demokratiatyöstä. Vastausten keskiarvot ennen ja jälkeen ajankohtaispäivän.

Kysymys ja arviointiasteikko	Ennen n=62	Jälkeen n=48
Miten hyvin koet ymmärtäväsi mitä kirjastojen demokratiatyö tarkoittaa? 1. En ollenkaan, 2. En kovinkaan hyvin, 3. Jonkin verran, 4. Ihan hyvin	2,6	3,4
Koetko kirjastojen demokratiatyön tärkeäksi? 1. En ollenkaan, 2. En kovinkaan, 3. Jonkin verran, 4. Todellakin	3,6	3,8
Sopiiko demokratiatyön mielestäsi kirjastojen tehtäväkenttään? 1. Ei ollenkaan, 2. Ei kovinkaan hyvin, 3. Jonkin verran, 4. Todellakin	3,5	3,8

Vastausten perusteella vaikuttaa, että ajankohtaispäivän jälkeen opiskelijat kokivat ymmärtävänsä paremmin, mitä demokratiatyöllä tarkoitetaan. Tämä oli yksi ajankohtaispäivän tavoitteista. Demokratiatyön tärkeyttä ja sen sopivuutta kirjastoille kuvaavat arvot olivat jo valmiiksi korkeita, mutta nekin nousivat hieman. Asenteiden ja mielipiteiden muutoksen voi tulkita kuvaavan päivän vaikuttavuutta. Vastauksista ei voi kuitenkaan tehdä varmoja johtopäätöksiä, koska palautekyselyyn vastaajia oli vähemmän eikä voida tietää, vastasiko sama henkilö molempiin kyselyihin. Kyselyjen tulokset kerrottiin osallistujille jälkikäteen ajankohtaispäivän chatissa palautekyselyn sulkeuduttua.

Jälkikäteen arvioiden ajankohtaispäivän suunnittelussa olisi voinut osallistaa kohderyhmää. Toisaalta opinnäytetyön tekijät kuuluvat siihen itse, joten omaa kokemusta pystyttiin hyödyntämään toimivan kokonaisuuden hahmottamisessa. Palautekyselyllä haluttiin kuitenkin kerätä kokemuksia päivän jatkokehittämistä varten. Opiskelijat pitivät päivään sisältyneestä toiminnallisuudesta. Suurimman osan (73 %) mielestä niitä oli sopivasti, ja neljänneksen mielestä aktiviteetteja olisi voinut olla enemmänkin. Kukaan ei vastannut, ettei pitänyt niistä. Hybriditoteutus vaikutti onnistuneelta valinnalta, koska huomattavasti suurempi osa vastaajista piti sitä parempana kuin pelkkää verkkototeutusta. Etäosallistujat suhtautuivat hybridiin jopa myönteisemmin kuin paikalla olleet. Toisaalta kolmanneksen mielestä molemmat toteuttamistavat sopivat. Tulevia ajankohtaispäiviä varten selvitettiin, haluttaisiinko jatkossa tämänkertaista enemmän vuorovaikutteisuuutta (taulukko 5).

Taulukko 5. Millainen ajankohtaispäivän toteuttamistapa olisi sinulle jatkossa mieleisin?

	n	%
Ajankohtaispäivä perustuu pitkälti luentoihin, kuten tänä vuonna.	17	36
Ajankohtaispäivä perustuu pitkälti vuorovaikutukseen, esim. keskustelut, pienryhmä- tai työpajatoiminta.	4	8
Yhdistelmä edellisistä.	25	52
En osaa sanoa.	2	4
Yhteensä	48	100

Reilun kolmanneksen mielestä jatkossakin ajankohtaispäivä voisi perustua pitkälti luentoihin, kuten tänä vuonna. Etäosallistujista vielä useampi (44 %) oli tätä mieltä, kun taas paikalla olleista alle kolmasosa (30 %). Vain alle kymmenesosa kaikista vastaajista toivoi pääosin vuorovaikutukseen perustuvaa tapahtumaa. Yli puolelle mieleisin olisi yhdistelmä edellisistä. Tämän perusteella vaikuttaa, että vuorovaikutusta kannattaisi jatkossa lisätä. Opiskelijoita pyydettiin myös ehdottamaan kiinnostavaa aihetta tai kehitysideaa tuleville ajankohtaispäiville. Aiheiksi ehdotettiin muun muassa kirjastojen ekologiatyötä, alan verkostoitumista ja näkyvyyden lisäämistä sekä monikulttuurisuutta. Palautekyselyn vastaukset on annettu työelämäkumppanin käyttöön.

Ajankohtaispäivästä saatiin palautetta jo päivän aikana suullisesti ja chat-keskustelussa sekä päivän jälkeen palautekyselyn vapaa sana -kentässä. Suurin osa palautteesta oli myönteistä. Osallistujat pitivät päivää hyvänä kokonaisuutena ja luennoitsijoita mielenkiintoisina. Demokratiatyön hanke-esittelyjä kommentoitiin chatissa muun muassa sanoin ”vautsi, mitä idea- ja tietotykytystä” sekä ”mahtava pläjäys, ihan niin kuin edellisekin”. Vastauksista kävi ilmi, että ymmärrys kirjastojen demokratiatyöstä oli lisääntynyt, ja konkreettisista käytännön esimerkeistä kiiteltiin. Toisaalta ryhmäkeskustelujen poisjääntiä harmiteltiin ja vuorovaikutusta toivottiin enemmän. Muutaman mielestä päivä oli liian pitkä istua paikallaan luentoja kuunnellen. Yksi kuulijoista koki että, demokratiatyön tärkeyttä tuotiin esiin liian valmiina oletuksena.

Kiitos kaikille päivän esiintyjille sekä Johannalle ja Katariinalle! Aihe tuntui ensin kaukaiselta, mutta toi vaikean konseptin käsin kosketeltavaksi. Oli kyllä timanttinen kokonaisuus ja upeasti fasilitoitu. Mahtavaa! 😊❤️ (chat-kommentti)

Ajankohtaispäivä oli hyvin toteutettu, oli mielenkiintoisia puhujia. Opin paljon uutta ja nyt ymmärrän paremmin mitä käytännössä tarkoittaa kirjastojen demokratiatyö. Kiitokset teille molemmille! (palautekyselyn vapaa sana)

Täytyy sanoa, että yleensä tällaiset pelkkiä luentoja sisältävät päivät ovat tuntuneet raskailta, mutta nyt jaksoin seurata, koska esitykset olivat niin mielenkiintoisia ja toisaalta keskenään erilaisia. Taukoja oli myös riittävästi. Sain esityksistä

lisäintoa meneillään olevaan harjoitteluun, kun näin mitä kaikkea demokratiatyöhön liittyviä ideoita kirjastoissa oli toteutettu. (palautekyselyn vapaa sana)

Luennoitsijoilta pyydettiin palautetta ajankohtaispäivästä yleisesti sekä opinnäytetyön tekijöiden omasta osuudesta. Päivää pidettiin hyvin rakennettuna kokonaisuutena, jonka ”ohjelma eteni loogisesti isommista linjoista käytännön esimerkkeihin”. Puheenvuoroja oli paljon, mutta tauot ja väliharjoitteet toivat mukavaa vaihtelevuutta. Aktivointeja kiiteltiin hyvinä etä- ja li-veyteisön yhdistäjinä. Sanapilvestä myös luennoitsijat saivat palautetta. Opinnäytetyön tekijöiden yhteistyötä päivän kuljetuksessa sekä juontamista pidettiin sujuvana. Heidän esityksensä oli hyvä ennakkokatsaus opinnäytetyön prosessiin ja tuloksiin, mutta se esitettiin hie- man kiireisesti. Opinnäytetyön tekijät ovat itsekin huomanneet, että tiivistäminen ja rajaami- nen on heille haasteellista. Palautteessa aihe todettiin tärkeäksi ja iloittiin, että tulevat ammat- tilaiset saivat tuoretta tietoa demokratiatyöstä jo opintojen aikana. Lisäksi Pasi Kangas toi esiin, kuinka tapahtuma edisti AKEn tärkeänä pitämää yhteyttä alan oppilaitoksiin, opettajiin ja opiskelijoihin.

Luennoitsijoilta kysyttiin myös, miten viestinnässä heidän kanssaan oli onnistuttu suunnittelu- vaiheessa. Palaute asiasta kiinnosti, koska viestinnän tavasta ja määrästä kipuiltiin suunnitte- lun aikana. Tehdäänkö liian pikkutarkka ohjeistus ja voidaanko esimerkiksi kokeneita luen- noitsijoita neuvoa mittaamaan heidän esitykseensä kuluva aika etukäteen? Luennoitsijoiden valmistautumista haluttiin kuitenkin helpottaa antamalla mieluummin liikaa kuin liian vähän tietoa ja kertaustakin, ettei tarvitsisi palata aiempiin viesteihin tarkistamaan yksityiskohtia. Oli helpottavaa, että useampi kiitteli kattavista tiedoista ja viestinnästä. Toisaalta siitä löytyi myös kehitettävää.

Viestinnässä oli hienoa, että ohjeistitte aikataulussa pysymisessä. Sitä ei voi kos- kaan tähdentää liikaa. Jos kuitenkin haluatte kehittävää palautetta, niin kannattaa olla viestinnässä mahd. tiivis. Kaikki eivät aina jaksu lukea viestejä niin tarkkaan.

Työelämäkumppanilta saatiin heti päivän jälkeen suullista palautetta sekä opinnäytetyön oh- jaaja Satu Salmelalta että päivään osallistuneelta lehtori Sari Mäkinen-Laitilalta. Molemmat olivat tyytyväisiä onnistuneeseen päivään. Lisäksi Mäkinen-Laitilalta pyydettiin kirjallista pa- lautetta. Hän kiitteli muun muassa päivän sisältöä, ohjelman rytmitystä ja mieleen jäävää eväs-teemaa. Hän totesi, että onneksi päivän loppuun oli suunniteltu sellainen osa, jonka pystyi sujuvasti jättämään pois ohjelman venyessä. Samalla hän harmitteli osallistavan pien- ryhmäporinan poisjäämistä, mutta toisaalta päivässä oli kuitenkin käytetty muita

osallistamisen keinoja. Opinnäytetyön tekijöille kaikki saatu palaute oli tietysti mieleistä, koska suunnittelua oli tehty pitkään ja huolellisesti.

Ajankohtaispäivää suunnitellessa tiedostettiin, että aikataulu on vähän turhankin tiukka. Keskustelulle ei tule jäämään kovinkaan paljon aikaa, eikä puheenvuorojen venymiseen ole juurikaan varaa. Päivän kokonaisuuteen haluttiin kuitenkin kaikki nämä asiasisällöt. Vasta päivää toteuttaessa selviäisi, onko kysymyksille ja keskustelulle varattu aika riittävä ison opiskelijajoukon hybriditapahtumassa. Jälkikäteen arvioiden aikaa oli sopivasti. Päivä opetti, että liikumavaraa pitää olla pitkin päivää. Palautteen antamiselle kannattaisi myös varata aikaa jo tapahtuman aikana. Näin toimien olisi ehkä saatu enemmän vastauksia palautekyselyyn. Nyt siihen vastasi noin puolet opiskelijoista. Yhteiseen reflektointiin tarkoitettu Whiteboard-seinälle ajatuksiaan jakoi alle kymmenesosa. Jälkikäteen tällaiseen ei selvästikään löydy enää aikaa ja intoa.

Ajankohtaispäivän toteutuksessa olisi kannattanut hyödyntää paremmin luentosalin kame- roita, mutta siihen olisi tarvittu erillinen henkilö. Tästä syntyi kehittämisidea hyödyntää SeAMKin kulttuurituotannon opiskelijoiden osaamista, jos tapahtuma toteutetaan jatkossakin hybridimuotoisena. He voisivat kuvata ja välittää paremmin salin tapahtumia etäosallistujille ja tehdä esimerkiksi pieniä haastatteluja paikan päältä. Tällainen sisältö lisäisi tapahtuman vuorovaikutteisuutta ja toisi saman kokemuksen tunnetta molemmille yleisöille (Chodor, 2020, s. 77–79). Yhteistyö mahdollistaisi verkostoitumisen eri tutkinto-ohjelmien välillä jo opintojen aikana.

Suunnitteluvaiheessa harkittiin yhteistyötä työelämän kanssa myös niin päin, että kirjastolaisille olisi tarjottu mahdollisuus osallistua etäkuulijoina ajankohtaispäivään. Kiinnostus tähän nousi esiin opinnäytetyön tekijöiden osallistuessa demokratiahankkeiden verkkotapaamiseen. SeAMK tekee paljon työelämäyhteistyötä. Kirjastoista saadaan esimerkiksi vierailevia luennoitsijoita ja opiskelijoille harjoittelupaikkoja. Tässä olisi ollut mahdollisuus vastavuoroisuuteen. Ajankohtaispäivän suunnitelmat olivat kuitenkin jo niin pitkällä, että tätä lisäjuonnetta ei lähdetty enää selvittämään. Tällaista yhteistyötä voisi harkita jatkossa. Jälkikäteen huomattiin, että kaikki opinnäytetyöhön haastatellut asiantuntijat olisi kuitenkin voinut kutsua kuuntelemaan ajankohtaispäivää.

Ajankohtaispäivän toteuttamisesta nousi vielä muutama muukin kehittämis ehdotus. Yhteistyötä voisi tehdä esimerkiksi Turun ammattikorkeakoulun kanssa, jossa myös voi opiskella

kirjasto- ja tietopalvelualaa. Tapahtuma voitaisiin toteuttaa Wallon ja Häyrisen (2022, s. 97) mainitsemana multihybridinä, jossa fyysisiä tapahtumapaikkoja on useita. Opiskelijoita ja luennoitsijoita voisi olla verkon lisäksi paikan päällä sekä Seinäjoella että Turussa. Myös toisen asteen kirjastoalan koulutusta tarjoavat oppilaitokset olisivat mahdollinen yhteistyökumppani. Lisäksi syntyi ajatus SeAMKin monialaisuuden hyödyntämisestä, jota Mustikkamäki (2023) haastatteluissa ehdotti. Ajankohtaispäivä voitaisiin toteuttaa yhteistyössä sosiaali- ja terveysalan kanssa, ja aiheena voisi olla erilaisten asiakkaiden kohtaaminen tai haastavat asiakastilanteet. Esimerkiksi eri alojen opiskelijoiden yhteiset työpajat voisivat olla hedelmällisiä.

Ajankohtaispäivän arvioinnin lopuksi on hyvä palata päivälle asetettuihin tavoitteisiin. Tavoitteena oli tarjota opiskelijoille kokonaiskuva kirjastojen demokratiatyön perusteista ja nykytilasta. Tarkemmiksi tavoitteiksi oli asetettu, että opiskelijat saisivat tietoa ja ymmärrystä, mitä demokratiatyöllä tarkoitetaan, miksi sitä tehdään, miten ja kuinka laajasti sitä käytännössä toteutetaan sekä millaista osaamista alalla työskentelevillä siitä tulisi olla. Päivän luennot tarjosivat vastauksia kaikkiin näihin kysymyksiin edeten yleisistä perusteista konkreettisiin esimerkkeihin. Laajan asian hahmottamista ja ymmärtämistä tuettiin huomioimalla erilaisia oppimisen tapoja (Kupias & Koski, 2013, s. 36; Wallo & Häyrisen, 2022, s. 147). Tietoa saattoi omaksua kuuntelemalla luentoja, seuraamalla tekstiä ja aiheen visualisointia diaesityksistä, kysymällä ja keskustelemalla, tutkimalla eväspöydälle nostettuja fyysisiä dokumentteja ja palaamalla aineistoihin rauhassa päivän jälkeen. Saadun palautteen perusteella voidaan arvioida, että päivälle asetetut tavoitteet toteutuivat varsin mallikkaasti, ja pois lähtiessä opiskelijoiden reput olivat toivottavasti pullollaan demokratiatyön eväitä.

9.2 Opinnäytetyöprosessin arviointi ja pohdinta

Ajankohtaispäivän toteuttamisen lisäksi on tarpeen arvioida koko opinnäytetyöprosessia. Siitä muodostui pitkä, mutta mielenkiintoinen ja opettavainen matka kirjastojen demokratiatyön maailmaan. Parasta oli luotettava matkakumppani, jonka kanssa yhteistyö toimi sujuvasti. Opinnäytetyön toteuttaminen parityönä osoittautui siis onnistuneeksi ratkaisuksi. Parityöskentelyssä tärkeitä olivat yhteiset alustat, sillä aineistoa ja pieniä muistettavia yksityiskoh-
tia oli paljon. Jaetuissa tiedostoissa pystyi ideoimaan ja luonnostelemaan tekstiä sekä muotoilemaan lopullista raporttia. Hyvä työkalu oli myös päiväkirja, jolla seurattiin opinnäytetyöprosessin etenemistä. Teams oli korvaamaton apu yhteisessä työskentelyssä, koska työ

aloitettiin viimeisen vuoden etäopintovaiheessa ja opinnäytetyön tekijät asuivat eri puolella Suomea.

Haasteeksi osoittautui laajan kokonaisuuden rajaaminen ja kerätyn aineiston tiivistäminen raportiksi. Ammattikorkeakoulun opinnäytetyöksi ja erityisesti toiminnalliseksi työksi raportti on turhan pitkä. Valmiin tekstin tuottaminen oli haasteellista, se vei paljon aikaa ja aikataulu venyi. Lisäksi haastatteluihin, kyselyyn ja tapahtuman järjestämiseen liittyvät aikarajat rikkoivat tekstin järjestelmällistä alusta loppuun kirjoittamista. Kun tietoperustaa ei saatu kerralla valmiiksi ja kirjoittaminen tapahtui pitkällä aikavälillä, samaan asiaan piti palata useaan kertaan. Toisaalta kertaamisesta oli hyötyä, koska tällainen hermeneuttisella kehällä eteneminen syvensi vähitellen ymmärrystä aiheesta (Tieteen termipankki, 2023). Ajankäytön haasteita lisäsi taipumus upota liian syvälle asioihin sekä käyttää liikaa aikaa yksityiskohtien pohdintaan ja hiontaan.

Kanasen (2015, s. 114) mukaan teoriaosalla osoitetaan tietämys aiheesta ja alan nykytilasta. Osaksi tietoperustaa valittiin hyvin rajattu kokonaisuus, Liboppi-kurssi *Kirjastot ja demokratia*. Kurssin sisältö oli aluehallintoviraston laatima juuri kirjastoja varten, ja se toteutettiin osana demokratia-avustusta. Toisaalta kurssi ei ollut paras mahdollinen valinta, koska se oli käytävissä vain vuoden 2023 loppuun asti eikä valmiin työn lukijoilla ole enää pääsyä lähteen äärelle. Muista lähteistä on kuitenkin mahdollista löytää kurssin luennoitsijoiden julkaisemaa tietoa aiheesta. AVI on toteuttamassa kirjastojen demokratiatyöstä uutta Liboppi-kurssia, joka julkaistaan kevään 2024 aikana (AVI, 2023).

Asiantuntijoiden haastattelut olivat hyvä keino hankkia tietoa demokratiatyöstä, koska keskusteluissa pystyi tarkentamaan asioita ja esittämään lisäkysymyksiä. Arvokkaaseen haastatteluaineistoon olisi haluttu syventyä vieläkin tarkemmin. Alun alkaen haastatteluilla oli tarkoitus lisätä pääasiassa omaa ymmärrystä demokratiatyöstä, mutta niistä päädyttiin kirjoittamaan raporttiin melko laajasti. Asiantuntijoiden vastaukset kehittämistehtävän kysymyksiin tarjosivat paljon tärkeää tietoa, jota haluttiin tehdä näkyväksi. Haastattelujen tulkinnan luotettavuus varmistettiin sillä, että haastateltavat saivat lukea tekstin ennen julkaisua ja heidän tekemänsä tarkennukset huomioitiin lopullisessa tekstissä. Oli hienoa, että asiantuntijat antoivat aikaansa opinnäytetyölle sekä suhtautuivat siihen positiivisesti ja kannustavasti.

Kyselyn tekemiseen käytettiin runsaasti aikaa ja vaivaa. Siksi olikin palkitsevaa, kun vapaa sana -kohdassa saatiin palautetta tärkeästä ja hyvästä kyselystä, johon oli helppo vastata.

Toisaalta muutama toivoi, että kysely olisi ollut myös ruotsiksi. Tätä harkittiin kyselyä tehdessä, mutta lopulta siihen ei riittänyt aikaa. Odotettua pienempi vastausmäärä laittoi pohtimaan syitä siihen. Olisiko lyhyempi kysely tuonut enemmän vastauksia? Oliko alussa ollut avokysymys demokratiatyön määrittelystä kuitenkin liian haastava? Lisäksi keväällä kirjastot saivat useita muitakin opinnäytetöihin liittyviä kyselyitä. Ehkä kaikkiin vastaamiseen ei riittänyt aikaa ja intoa. Tässä muodossa kyselyllä saatiin kuitenkin vastauksia useisiin teemoihin.

Kyselyn vastausten analysoinnissa olisi ollut kiinnostavaa käyttää enemmän ristiintaulukointia. Olisi voinut esimerkiksi tutkia, onko havaittavissa kuntakoosta tai maantieteellisestä sijainnista johtuvaa eroavaisuutta. Pienen vastaajamäärän takia ristiintaulukointi ei kuitenkaan ollut kovin mielekästä. Erityisesti AVI-alueittain tarkasteltuna aluekohtaiset vastaajamäärät jäivät kovin pieniksi. Kyselyssä oli useita avokysymyksiä, ja niiden vastausten analysoinnissa koettiin epävarmuutta. Kuinka hyvin kaksi ensikertalaista onnistuu luotettavan tulkinnan muodostamisessa? Toisaalta lohduttamassa oli opettajan moneen kertaan korostama viesti: ”Tämä on harjoitustyö.”

Jälkiviisaasti ajatellen opinnäytetyöprosessin aikataulu olisi kannattanut rakentaa hieman toisella tavalla. Tiedonlähteiden tutkiminen ja haastatteluista saadun tiedon sisäistäminen oli vielä kesken, kun kysely jo piti saada valmiiksi. Kyselystä olisi saattanut tullut hieman erilainen, jos tietoperustaan olisi ehditty paneutua enemmän ennen kyselyn laatimista. Nyt oma tietämys syventyi vielä ajankohtaispäivän jälkeenkin, kun tietoperustaa kirjoitettiin lopulliseen muotoonsa. Kirjoittamiselle haluttiin antaa aikaa, vaikka se venytti työn valmistumista. Käytetyllä lisäajalla laajaa aineistoa pystyttiin paremmin sisäistämään ja dokumentoimaan. Toisaalta kyselyn tuloksista menetettiin terävin tuoreus. Toki niitä oli jo hyödynnetty ajankohtaispäivässä ja muun muassa AVIn demokratiahankkeiden päätösseminaarissa marraskuussa 2023 (Ojaranta, 2023b), mutta tie kyselyn toteuttamisesta valmiin työn julkaisuun kesti noin vuoden. Tiukempi työn rajaus olisi tietysti ollut paras lääke aikataulussa pysymiseen.

Opinnäytetyön luotettavuutta ja eettisyyttä pyrittiin varmistamaan monin keinoin koko prosessin ajan. Työssä käytettiin ajantasaisia, luotettavia lähteitä ja lähdeviittaukset on tehty huolellisesti. Prosessista pyrittiin tekemään mahdollisimman läpinäkyvä, ja tehtyjä ratkaisuja on perusteltu työssä jo aiemmin. Myös saatujen tulosten luotettavuutta on arvioitu ja pohdittu tämän luvun lisäksi aiemmissa luvuissa. Eettisyys huomioitiin muun muassa toteuttamalla kysely anonyyminä ja hävittämällä haastatteluaineisto työn valmistuttua. Yhden haastateltavan työnantajaorganisaatiolta piti hakea tutkimuslupa.

Opinnäytetyöstä tuli laaja. Se on tavallaan kartoittava työ, jossa kuvataan kirjastojen demokratiatyön kehityspolkuja. Monipuolinen aiheen käsittely puoltaa kuitenkin paikkaansa, koska aiheesta ei juurikaan ollut aiempaa tutkimusta. Työn laajuus antaa erilaisia mahdollisuuksia sen hyödyntämiseen. Sen osia voi käyttää irrallisina, esimerkiksi demokratiatyöstä kiinnostunut voi lukea vain työn alkuosaa ja tapahtumaa järjestävä voi käyttää tukenaan työn loppuosaa. Työ tarjoaa myös näkökulmia demokratiatyössä tarvittavaan osaamiseen ja ideoita käytännön työn toteuttamiseen. Lisäksi sitä voisi käyttää keskustelun virittäjänä kirjastoissa, kun pohditaan demokratiatyön toteuttamista omassa toimintaympäristössä. Aluehallintovirasto on hyödyntänyt kyselyssä saatuja tuloksia omissa pohdinnoissaan (mm. Toukonen, 2024), ja opinnäytetyön tekijät kutsuttiin esittelemään kirjastojen näkemyksiä demokratiatyöstä Lahden AKEn verkostoitumis- ja inspiraatiopäiville keväällä 2024 (Lahden AKE, i.a.).

Kirjastojen demokratiatyöstä jäi vielä kiinnostavia kysymyksiä selvitettäväksi. Erityisesti haastatteluista nousi esiin asioita, joita voisi tutkia jatkossa. Ojaranta (2023a) kehotti käymään keskusteluja demokratiatyöstä kirjastojen työyhteisöissä. Jatkossa voisi selvittää, onko tällaista keskustelua käyty. Muita selvitettäviä kysymyksiä voisivat olla, onko demokratiatyö määritelty kuuluvaksi jonkun tehtävänkuvaan ja onko kirjasto jollain tavoin mukana kunnan yleisesti tekemässä osallisuustyössä. Yksi jatkotutkimusmahdollisuus olisi toistaa joitain tämän opinnäytetyön kyselyn kysymyksiä muutaman vuoden päästä ja saada näin pitkittäistutkimuksella kuvaa demokratiatyön kehittymisestä pitkällä aikavälillä (Jyväskylän yliopisto, 2015). Tässä työssä selvitettiin demokratiatyöhön liittyviä kysymyksiä kuntatasolla ja vastaajat olivat luultavasti kirjastojen johtajia tai esihenkilöitä. Jatkossa voisi kohdistaa kyselyn kaikille kirjaston työntekijöille ja tutkia esimerkiksi asenteita ja kiinnostusta demokratiatyöhön. Kiinnostavinta olisi tietysti saada selville kirjastoissa tehtävän demokratiatyön vaikuttavuutta.

Oma ammatillinen kehittyminen opinnäytetyöprosessin aikana näkyi selkeimmin demokratiatyön ymmärryksessä. Liikkeelle lähdettiin hyvin tyhjällä repulla, karttana kirjastolaki. Lähes puolentoista vuoden polveilevalla matkalla eväitä kertyi myös muille jaettavaksi. Toinen tärkeä oppimiskokemus oli hybriditapahtuman järjestäminen kaikkine yksityiskohtineen, suunnittelusta jälkivaiheeseen asti. Se antoi arvokasta käytännön kokemusta työelämää varten, jossa tapahtumat ovat vakiintuneet osaksi kirjaston arkea. Lisäksi kokemus laajan opinnäytetyöprosessin hallinnasta ja toteuttamisesta antaa valmiuksia esimerkiksi kirjastoalalla yleiseen hanketyöhön. Webropol-kyselyn ja haastattelujen toteuttaminen sekä niiden analysointi

toivat uusia taitoja. Prosessin aikana kehittyivät muun muassa tiedonhankinta-, yhteistyö-, viestintä- ja verkostoitumistaidot.

Palataan lopuksi demokratian ja kirjastolain äärelle. Suomessa on vahva demokratia, mutta sitä haastavat monet yhteiskunnasta nousevat ilmiöt. Laki yleisistä kirjastoista antaa kirjastoille selkeän tavoitteen edistää demokratiaa sekä hyvät työkalut siihen lakisääteisten tehtävien muodossa. Kirjasto voi olla vastaamassa demokratian haasteisiin, yhtenä tärkeänä toimijana muiden joukossa. Jokaisessa kunnassa on verovarjoilla ylläpidetty, kaikille avoin ja ilmainen kirjasto. Toiminnallaan se voi ylläpitää kiinnostusta politiikkaan, tarjota tietoa yhteiskunnallisista aiheista, tuoda päättäjiä ja päätöksentekoa lähemmäs kuntalaisia, tarjota osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia sekä lisätä luottamusta ja avoimuutta. Tämä kaikki on kirjastojen demokratiatyötä, jolla se vahvistaa osallisuuden ja yhteisöllisyyden kautta aktiivista kansalaisuutta. Näin kirjaston työllä edistetään demokratiaa.

Kirjastoissa tehdään jo paljon työtä demokratian edistämiseksi. Jokaisessa kirjastossa tulisi yhdessä miettiä, kuinka demokratiatyötä voidaan toteuttaa tietoisesti ja tavoitteellisesti juuri omassa toimintaympäristössä. Olisi tärkeää, että se vakiintuisi osaksi jokapäiväistä työtä. Demokratiatyö tarvitsee resursseja eli työaikaa ja osaavia tekijöitä. Näiden turvaamiseksi on hyvä tehdä vaikuttamistyötä kunnan hallinnon ja päättäjien keskuudessa. Osa kirjastolaisista saattaa kokea demokratiatyön haastavaksi. Silti tulee miettiä keinoja, kuinka kirjastossa toteutetaan lakisääteistä tehtävää edistää yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua.

Toivottavasti tämä opinnäytetyö tarjoaa eväitä ja intoa demokratiatyön toteuttamiseen. Näin kävi ainakin yhdelle vastaajalle, kun hän kyselyssä pohti demokratiatyön määritelmää.

– – nyt tätä kirjoittaessani päätin, että syksyllä järjestän tilaisuuden, jossa kunnanhallituksen ja -valtuuston puheenjohtajat kertovat selkokielellä päätöksenteosta kunnassa!

Aivan lopuksi on kiitosten aika. Kiitämme kaikkia työelämän edustajia arvokkaasta avusta, ohjaajaa tuesta, työnantajia ja työtovereita joustavuudesta. Kotijoukoille erityiskiitos kannustuksesta, tuesta ja kärsivällisyydestä.

LÄHTEET

- Akepikie. (31.8.2023). *Uusi käsikirja kannustaa kirjastoja demokratiatyöhön*. <https://akepikie.fi/uusi-kasikirja-kannustaa-kirjastoja-demokratiatyohon/>
- Alhanen, K., & Perhoniemi, T. (2017). *Demokraattinen perintömme*. Vastapaino.
- Aluehallintovirasto (AVI), opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM), & Sitra (tuottaja). (23.11.2021). *Kirjastoista kansanvallan foorumeita* [video]. Kirjastokaista. <https://www.kirjastokaista.fi/tag/kirjastoista-kansanvallan-foorumeita-hanke/>
- Aluehallintovirasto (AVI). (i.a.-a). *Avustukset*. <https://aviavustukset.fi/>
- Aluehallintovirasto (AVI). (i.a.-b). *Avustusvisualisointi*. Valitut muuttajat: 2021, kirjastojen toiminnan kehittäminen kansalaisten ja päättäjien vuoropuhelun foorumeina. https://aviavustukset.fi/visualisointi/#!/fi/projects/table/ColSel_Vuosi/Avustus-tyyppi/true/eyJhIjpbIktpcmpha3RvamVulHRvaW1pbm5hbiBrZWVpdHTDpG1pbmVulGthbnNhbGFpc3RlbiBqYS-Bww6TDpHR0w6RqaWVulHZ1b3JvcHVozWx1biBmb29ydW1laW5hll0sImliOltldLCJjIjpbXSwiZCI6W10sImUiOltldLCJmIjpbIjIwMjEiXSwiZyI6W10sImqiOltldLCJpIjpbXX0=/eyJhIjpbudWxsLCJiljoibW9uZXkiLCJljoibm9ybSIsImQiOiJrdW50YSIsImUiOm51bGx9
- Aluehallintovirasto (AVI). (i.a.-c). *Erytisavustus yleisten kirjastojen toiminnan kehittämiseen kansalaisten ja päättäjien vuoropuhelun foorumeina*. <https://aviavustukset.fi/erityisavustus-yleisten-kirjastojen-toiminnan-kehittamiseen-kansalaisten-ja-paattajien-vuoropuhelun-foorumeina/>
- Aluehallintovirasto (AVI). (i.a.-d). *Kirjastotoimi*. <https://avi.fi/tietoa-meista/tehtavamme/opetus-ja-kulttuuri/kirjastotoimi>
- Aluehallintovirasto (AVI). (i.a.-e). *Opetus- ja kulttuuritoimi*. <https://avi.fi/tietoa-meista/tehtavamme/opetus-ja-kulttuuri>
- Aluehallintovirasto (AVI). (2021a). *Hakuilmoitus*. https://avi.fi/documents/25266232/47340148/Kirjasto_Demokratia_Hakuohje_2021_fi.pdf
- Aluehallintovirasto (AVI). (28.10.2021b). *Kirjasto demokratian edistäjänä: väestökysely 2021*. <https://avi.fi/documents/25266232/80384158/Kirjastotoimen+demokratia+-kyselyn+vastaukset+.pdf/b47db8bf-7a35-d4ef-9053-f1174902fb3c/Kirjastotoimen+demokratia+-kyselyn+vastaukset+.pdf?t=1639051718567>
- Aluehallintovirasto (AVI). (12.11.2021c). *Yleisten kirjastojen demokratian edistämistyöhön 920 000 euroa*. <https://aviavustukset.fi/tiedotteet/yleisten-kirjastojen-demokratian-edistamistyohon-920-000-euroa/>

- Aluehallintovirasto (AVI). (2022a). *Peruspalvelujen arviointi 2021 – Yleisten kirjastojen henkilöstön riittävyys ja osaaminen sekä kirjastojen johtaminen* (Aluehallintovirastojen julkaisu 141/2022). <https://avi.fi/documents/25266232/109992716/Julkaistu-141+Yleisten+kirjastojen+henkil%C3%B6st%C3%B6.pdf/fae42720-914d-776d-186d-9a3191c6f1ef/Julkaistu-141+Yleisten+kirjastojen+henkil%C3%B6st%C3%B6.pdf/Julkaistu-141+Yleisten+kirjastojen+henkil%C3%B6st%C3%B6.pdf?t=1661949569157>
- Aluehallintovirasto (AVI). (5.9.2022b). *Pätevä ja riittävä henkilöstö johtajineen takaavat monimuotoiset kirjastopalvelut*. https://avi.fi/tiedote/-/tiedote/69950109_5.9.2022
- Aluehallintovirasto (AVI). (17.10.2023). *Kirjastotoimen uutiskirje 5/2023*. <https://uutiskirje.avi.fi/a/s/149950779-f1f24549758f796a6e0c9775564b1fdc/5583323>
- Baer, R. (2018). *Kansalaistoiminta yleisten kirjastojen tulevaisuudessa: Helmet-kirjastot kansalaistoiminnan mahdollistajina* [AMK-opinnäytetyö, Seinäjoen ammattikorkeakoulu]. Theseus. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201901241565>
- Bibliotekslag 2013:801. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/bibliotekslag-2013801_sfs-2013-801
- Chodor, B. (2020). *Transitioning to virtual and hybrid events: how to create, adapt, and market an engaging online experience*. John Wiley & Sons. <https://piki.overdrive.com/media/5438380>
- Dahl, R. A., Fromkin, D., & Shapiro, I. (2023). Democracy. Teoksessa *Encyclopedia Britannica*. Haettu 17.8.2023, <https://www.britannica.com/topic/democracy>
- Dufva, M., & Rekola, S. (2023). *Megatrendit 2023: ymmärrystä yllätysten aikaan* (Sitran selviäksiä 224). Sitra. https://media.sitra.fi/app/uploads/2023/01/sitra_megatrendit-2023_ymmarrysta-yllatysten-aikaan.pdf
- Eduskunta. (i.a.). *Media – neljäs valtiomahti*. <https://www.eduskunta.fi/FI/MinunEduskuntani/Sivut/media.aspx>
- Erkkilä, P. (2023). *Kansalaisvaikuttamisen tietopaketti*. Eduskunta. https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/yhteiskunta/Kansalaisvaikuttamisen_tietopaketti/Sivut/default.aspx
- Erätauko-säätiö. (i.a.). *Mikä Erätauko?* <https://www.eratauko.fi/mika-eratauko/>
- European Commission, Directorate-General for Research and Innovation, & Merkel, W. (2019). *Past, present and future of democracy – policy review* (EU Publications). <https://data.europa.eu/doi/10.2777/281418>
- Finnilä, H. (2022). *Miten medialukutaidon parantaminen vahvistaa demokratiaa?* [Verkkokurssi]. Liboppi.

- Fäldt, S. (11.5.2020). Fasilitoinnin ABC. Webinaarissa PiKen kirjastoklubi, *Näin pidät osallistavan etäpalaverin*. https://youtu.be/42belyIQjMs?si=mZqKLUNg_aKU583R
- Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi yleisistä kirjastoista ja opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain 2 §:n muuttamisesta 238/2016. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2016/20160238.pdf>
- Harju, A. (5.11.2020a). *Suomalainen kansalaisyhteiskunta*. Kansalaisfoorumi. <https://kansalaisyhteiskunta.fi/tietopankki/suomalainen-kansalaisyhteiskunta/>
- Harju, A. (30.11.2020b). *Aktiivisen kansalaisuuden vaatimukset*. Kansalaisfoorumi. <https://kansalaisyhteiskunta.fi/tietopankki/aktiivisen-kansalaisuuden-vaatimukset/>
- Hartikainen, J., & Seuri, O. (2022). *Totuuden jälkeinen aika: Millaisia ilmiöitä siihen liittyy?* [Verkkokurssi]. Liboppi.
- Hietikko, M. (hankekoordinaattori, Tampereen kaupunginkirjasto). (26.4.2023). *Haastattelu yleisten kirjastojen demokratiatyöstä* [asiantuntijahaastattelu].
- Hyssälä, L., & Backman, J. (23.2.2018). *Kansanvallan peruskorjaus* (Sitra Työpaperi). Sitra. <https://www.sitra.fi/app/uploads/2018/02/kansanvallanperuskorjaus.pdf>
- Hyödynmaa, A. (2016). *Demokratian leikkikentällä: osallistava suunnittelu hallinnon ja demokratian murroksessa* [pro gradu -työ, Jyväskylän yliopisto]. JYX. <http://www.urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201611194683>
- Imatran kaupunginkirjasto. (i.a.). *Demokratiatyö*. <https://www.imatra.fi/kirjasto/demokratiatyo>
- International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA). (2021). *IFLA trend report 2021 update*. <https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/1830/1/IFLA%20TREND%20REPORT%202021%20UPDATE.pdf>
- International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA). (2022). *IFLA-UNESCO Public Library Manifesto 2022*. <https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/2006/1/IFLA-UNESCO%20Public%20Library%20Manifesto%202022.pdf>
- Isola A.-M. (2019). Toimijoiden ääni: Mitä osallisuus ja osallistuminen merkitsevät? Teoksessa T. Meriluoto, & T. Litmanen (toim.), *Pelastaako osallistaminen demokratian?* (s. 7–28). Vastapaino.
- Jokisipilä, M. (2022). *Mitä on demokratia?* [Verkkokurssi]. Liboppi.
- Jyväskylän ja Tampereen kaupunginkirjastojen demokratiahanke Kansanvallan uljas linnake. (2023). *Asiakasymmärryspajat ja kuntalaiskysely: Tampere ja Jyväskylä 2023*.

- Jyväskylän yliopisto. (23.4.2015). *Pitkittäistutkimus*. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/pitkittaistutkimus>
- Kananen, J. (2015). *Opinnäytetyön kirjoittajan opas: Näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun* (Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 202). Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kansallinen demokratiaohjelma 2025:n valmistelu- ja koordinoitutyöryhmä. (3.11.2022). *Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla* (Oikeusministeriön julkaisuja, mietintöjä ja lausuntoja 2022:40). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-270-7>
- Kansalliset dialogit. (i.a.-a). *Medialle*. <https://kansallisetdialogit.fi/medialle/>
- Kansalliset dialogit. (i.a.-b). *Mistä on kyse? Kansallisten dialogien tavoitteet ja periaatteet*. <https://kansallisetdialogit.fi/mista-on-kyse/kansallisten-dialogien-tavoitteet-ja-periaatteet/>
- Kansanvallan uljas linnake -tiimi & Kolmas Persoona. (2023). *Tiedossa on demokratiaa! Kirjastojen demokratiatyön käsikirja*. <https://akepike.fi/wp-content/uploads/2022/08/Tiedossa-on-demokratiaa-Kirjastojen-demokratiatyon-kasikirja.pdf>
- Kirjastolaki 904/1998. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/kumotut/1998/19980904>
- Kirjastot.fi. (2.10.2023). *Aktiivisen kansalaisuuden tukeminen*. https://www.kirjastot.fi/aktiivisen-kansalaisuuden-tukeminen?language_content_entity=fi
- Korhonen, K. (alueellinen kirjastopalvelupäällikkö, Oulun kaupunginkirjasto). (5.5.2023). *Haastattelu yleisten kirjastojen demokratiatyöstä* [asiantuntijahaastattelu].
- Kostamo, P., Airaksinen, T., & Vilka H. (2022). *Kirjoita itsesi asiantuntijaksi: Opas toiminnalliseen opinnäytetyöhön*. Art House.
- Kuntalaki 410/2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150410>
- Kuntaliitto. (14.6.2021). *Kuntavaalien äänestysprosentti jäi historiallisen alhaiseksi kaikenkokoisissa kunnissa*. <https://www.kuntaliitto.fi/tiedotteet/2021/kuntavaalien-aanestysprosentti-jai-historiallisen-alhaiseksi-kaikenkokoisissa>
- Kuntaliitto. (9.6.2022). *Osallisuus – kuntalaisten osallisuuden edistäminen*. <https://www.kuntaliitto.fi/kuntajohtaminen-ja-digitalisaatio/demokratia-ja-osallisuus/kuntalaisten-osallisuuden-edistaminen>
- Kupias, P., & Koski, M. (2013). *Hyvä kouluttaja*. Talentum.
- Lahden AKE. (i.a.). *Lahden AKE: Verkostoitumis- ja inspiraatiopäivät 2024*. <https://lahdenake.fi/koulutus/lahden-ake-verkostoitumis-ja-inspiraatiopaivat-2024/>

- Lahden AKE. (2.8.2023). *Kirjaston Erätauko-keskustelun järjestäjän opas on julkaistu*. <https://lahdenake.fi/artikkelit/kirjaston-eratauko-keskustelun-jarjestajan-opas-on-julkaistu/>
- Laine, A. (2021). *Asiakkaita vartenhan me täällä ollaan: osaamisen kehittäminen kirjastoissa*. Valtakunnallinen kehittämistehtävä. <https://www.kirjastot.fi/sites/default/files/content/Asiakkaita%20vartenhan%20me%20t%C3%A4%C3%A4ll%C3%A4%20olla.pdf>
- Laine, A. (2022). *Bloggari, vloggari, vinkkari, tapahtumanikkari ja nuorisotyöntekijä: nuorten kirjastotyöntekijöiden ammattikuva – valtakunnallisen kyselytutkimuksen tulokset*. Valtakunnallinen kehittämistehtävä. https://www.kirjastot.fi/sites/default/files/content/nuorten-kirjastotyontekijoiden-ammattikuva_kyselytutkimuksen-tulokset.pdf
- Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20161492>
- Lov om biblioteksvirksomhed 2013. <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2013/100>
- Lov om folkebibliotek 2013. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1985-12-20-108>
- Melasuo, E. (2021). *Politiikkatapahtumat nuorille Turun kaupunginkirjaston Stoorissa – yleinen kirjasto aktiivisen kansalaisuuden edistäjänä* [AMK-opinnäytetyö, Turun ammattikorkeakoulu]. Theseus. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2021072116823>
- Meriluoto, T., & Litmanen, T. (2019). Pelastaako osallistaminen demokratian? Teoksessa T. Meriluoto, & T. Litmanen (toim.), *Pelastaako osallistaminen demokratian?* (s. 7–28). Vastapaino.
- Mustikkamäki, M. (kirjastotoimen ylitarkastaja, Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto). (26.4.2023). *Haastattelu yleisten kirjastojen demokratiatyöstä* [asiantuntijahaastattelu].
- Mäenpää, P., & Faehnle, M. (22.4.2021). *Nousussa nyt: neljäs sektori*. Kansalaisfoorumi. <https://kansalaisyhteiskunta.fi/verkkolehti/nousussa-nyt-neljas-sektori/>
- Noppari, E., & Niemi M. K. (2017). Sopuleista someaikaan: Median valta politiikassa. Teoksessa M. K. Niemi, T. Raunio, & I. Ruostetsaari (toim.), *Poliittinen valta Suomessa* (s. 245-268). Vastapaino.
- Nurmi, K. E., & Laitinen, M. (30.11.2020). *Mitä tarkoitetaan aktiivisella kansalaisuudella?* Kansalaisfoorumi. <https://kansalaisyhteiskunta.fi/tietopankki/mita-tarkoitetaan-aktiivisella-kansalaisuudella/>
- Nurmi, T., Rekiaro, I., & Rekiaro, P. (2009). Demokratia. Teoksessa *Uusi suomen kielen sivistyssanakirja*. Gummerus.
- OECD. (4.5.2021). *Drivers of trust in public institutions in Finland* (OECD Publishing). <https://doi.org/10.1787/52600c9e-en>

- Oikeusministeriö. (i.a.-a). *Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANE*. <https://oikeusministerio.fi/kane>
- Oikeusministeriö. (i.a.-b). *Perustuslaki*. <https://oikeusministerio.fi/perustuslaki>
- Ojajärvi, A., Tenhula, M., & Vahti, J. (2021). *Miten kirjastoista tehdään kansanvallan foorumeita? Keinoja kirjastoille demokratian edistämiseen* (Sitran selvityksiä 188). Sitra. <https://media.sitra.fi/app/uploads/2021/05/sitra-miten-kirjastoista-tehdaan-kansanvallan-foorumeita.pdf>
- Ojala, M., Ojaranta, A., & Mustikkamäki, M. (8.12.2023). Kirjastot vahvistamassa sivistystä ja demokratiaa. *Aluehallintoviraston blogi*. <https://avi.fi/blogi/kirjoitus/-/blogs/kirjastot-vahvistamassa-sivistysta-ja-demokratiaa>
- Ojaranta, A. (kirjastotoimen ylitarkastaja, Lounais-Suomen aluehallintovirasto). (5.5.2023a). *Haastattelu yleisten kirjastojen demokratiatyöstä* [asiantuntijahaastattelu].
- Ojaranta, A. (24.11.2023b). *Demokratiahankkeiden kyselyn tulokset* [video]. Kirjastokaista. <https://www.kirjastokaista.fi/anu-ojaranta-demokratiahankkeiden-kyselyn-tulokset/>
- Oluikpe, N. (sisältökoordinaattori, Lahden kaupunginkirjasto). (27.4.2023). *Haastattelu yleisten kirjastojen demokratiatyöstä* [asiantuntijahaastattelu].
- Opetushallitus (OPH). (i.a.-a). *Aktiivinen kansalaisuus*. <https://www.oph.fi/fi/ohjelmat/aktiivinen-kansalaisuus>
- Opetushallitus (OPH). (i.a.-b). *Demokratia, ihmisoikeudet ja osallisuus*. <https://www.oph.fi/fi/opettajille/demokratia-ihmisoikeudet-ja-osallisuus>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM). (i.a.-a). *Ammattikorkeakoulut Suomessa*. <https://okm.fi/ammattikorkeakoulut>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM). (i.a.-b). *Kirjastoverkko*. <https://okm.fi/kirjastoverkko>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM). (i.a.-c). *Opetus- ja kulttuuriministeriön vastuualueet*. <https://okm.fi/vastuualueet>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM). (i.a.-d). *Suomen yleisten kirjastojen tilastot*. Kirjastot.fi. Valitut muuttujat: koko maa, 2022, kirjaston henkilökunta ja tunnusluvut. <https://tilastot.kirjastot.fi/?orgs=1&years=2022&stats=109%2C115&orgs=1&years=2022&stats=109%2C115#results>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM). (11.4.2019). *Opetus- ja kulttuuriministeriön strategia 2030* (Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:12). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-628-7>

- Oulun kaupunki. (i.a.-a). *Kirjaston hankkeet*. <https://www.ouka.fi/kirjaston-hankkeet>
- Oulun kaupunki. (i.a.-b). *Tapahtuman järjestäminen kirjastossa*. <https://www.ouka.fi/kirjaston-tapahtumat-ja-nayttelyt/tapahtuman-jarjestaminen-kirjastossa>
- Papada, E., Altman, D., Angiolillo, F., Gastaldi, L., Köhler, T., Lundstedt, M., Natsika, N., Nord, M., Sato, Y., Wiebrecht, F., & Lindberg, S. I. (2023). *Defiance in the face of autocratization: Democracy report 2023*. University of Gothenburg: Varieties of Democracy Institute (V-Dem Institute). https://v-dem.net/documents/29/V-dem_democracy-report2023_lowres.pdf
- Patomäki, H. (2022). *Demokratia globaalina ilmiönä*. [Verkkokurssi]. Liboppi.
- Pernaa, H-K. (2022). *Deliberatiivinen demokratia: kuinka saada kansalaiset osallistumaan päätöksentekoa koskevaan keskusteluun?* [Verkkokurssi]. Liboppi.
- Piipponen, S-L., & Kurikka, P. (2020). *Opas kuntalaisten osallistumisen arviointiin: Miten osallistuminen vaikuttaa, miten kunta edistää osallisuutta*. Kuntaliitto. <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2020/2059-opas-kuntalaisten-osallistumisen-arviointiin>
- Pohjolainen, T. (29.6.2015). Sananvapaus. Teoksessa *Tieteen termipankki*. Haettu 31.10.2023, <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:sananvapaus>
- Rajala, R. (13.4.2022). *Turvallisempi tila: Miksi sitä tarvitaan ja kuinka alkuun*. [PowerPointesitys]. Lahden AKE. <https://lahdenake.fi/wp-content/uploads/2022/02/turvallisemmat-tilat-aamukahvit-lahden-ake-130422.pdf>
- Rask, M. (2022). *Mitä on osallisuuden edistäminen ja miten osallistaminen/osallisuus edistää demokratiaa?* [Verkkokurssi]. Liboppi.
- Ruuskanen, P., Jousilahti, J., Faehnle, M., Kuusikko, K., Kuittinen, O., Virtanen, J., & Strömberg, L. (22.10.2020). *Kansalaisyhteiskunnan tila ja tulevaisuus 2020-luvun Suomessa* (Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:47). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-918-9>
- Saraviita, I. (13.8.2020). Valtiovallan kolmijako-oppi. Teoksessa *Tieteen termipankki*. Haettu 31.10.2023, https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:valtiovallan_kolmijako-oppi
- Seinäjoen ammattikorkeakoulu (SeAMK). (i.a.-a). *Opinto-opas: tradenomi (AMK), kirjasto- ja tietopalveluala, päivätoteutus KIT124*. <https://opinto-opas.seamk.fi/21/fi/45/55/1175>
- Seinäjoen ammattikorkeakoulu (SeAMK). (i.a.-b). *Organisaatio*. <https://www.seamk.fi/seamk-info/organisaatio/>
- Seinäjoen ammattikorkeakoulu (SeAMK). (i.a.-c). *Osaamiskokonaisuudet*. <https://www.seamk.fi/hakijalle/avoin-amk/osaamiskokonaisuudet/>

- Seinäjoen ammattikorkeakoulu (SeAMK). (i.a.-d). *Tradenomi (AMK), Kirjasto- ja tietopalvelu-ala*. <https://www.seamk.fi/kaikki-koulutukset/tradenomi-amk-kirjasto-ja-tietopalvelu-ala/>
- Sipponen-Damonte, M. (2020). *Varmuutta fasilitointiin*. Alma Talent.
- Sitra. (i.a.-a). *Kansanvallan peruskorjaus: Ajankohtaista*. <https://www.sitra.fi/aiheet/kansanvallan-peruskorjaus/>
- Sitra. (i.a.-b). *Kirjastoista kansanvallan foorumeita: Ajankohtaista*. <https://www.sitra.fi/hankkeet/kirjastoista-kansanvallan-foorumeita/>
- Sitra. (i.a.-c). *Megatrendit*. <https://www.sitra.fi/aiheet/megatrendit/>
- Sitra. (i.a.-d). *Perustietoa Sitrasta*. <https://www.sitra.fi/aiheet/kysymyksia-ja-vastauksia-sitran-toiminnasta/>
- Suomen Fasilitaattorit. (i.a). *Fasilitaattorit: Etusivu*. <https://www.fasilitaattorit.fi/>
- Tieteen termipankki. (25.1.2023). *Hermeneuttinen kehä*. Haettu 6.5.2024, https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:hermeneuttinen_keh%C3%A4
- Toukonen, J. (6.2.2024). *Näkökulmia kirjastojen demokratiatyöhön*. *Aluehallintoviraston blogi*. <https://avi.fi/blogi/kirjoitus/-/blogs/nakokulmia-kirjastojen-demokratiatyohon>
- Turun AKE. (13.6.2023). *Kampanjaraportti: kuntapäätäjät kylään kirjastoon*. <https://ls-kirjastot.fi/ajankohtaista/kampanjaraportti-kuntapaattajat-kylaan-kirjastoon/>
- Valkonen, N. (palvelupäällikkö, Oulun kaupunginkirjasto). (5.5.2023). *Haastattelu yleisten kirjastojen demokratiatyöstä* [asiantuntijahaastattelu].
- Valtiokonttori. (24.10.2023a). *Hankeavustus kirjastojen alueelliseen ja paikalliseen kokeilu- ja kehittämistoimintaan: Arviointiperusteet*. <https://www.haeavustuksia.fi/fi/haku/va-avi-2023-1/hakuilmoitus/arviointiperusteet>
- Valtiokonttori. (24.10.2023b). *Hankeavustus kirjastojen alueelliseen ja paikalliseen kokeilu- ja kehittämistoimintaan: Perustiedot*. <https://www.haeavustuksia.fi/fi/haku/va-avi-2023-1/hakuilmoitus/perustiedot>
- Valtioneuvosto. (8.5.2014). *Kuntalaki uudistuu: keskiössä kuntalainen, johtaminen ja talouden tasapaino*. <https://valtioneuvosto.fi/-/10623/kuntalaki-uudistuu-keskiossa-kuntalainen-johtaminen-ja-talouden-tasapaino>
- Valtiovarainministeriö. (i.a.). *Kuntalainsäädäntö*. <https://vm.fi/kunta/kuntalainsaadanto>
- Valtiovarainministeriö. (1.12.2020). *Julkisen hallinnon uudistamisen strategia*. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-367-684-8>

- Varieties of Democracy Institute (V-Dem). (i.a.). *The V-Dem project*. <https://v-dem.net/about/v-dem-project/>
- Vilkkä, H. (2021). *Näin onnistut opinnäytetyössä: Ratkaisut tutkimuksen umpikujiin*. PS-kustannus.
- Wallo, H., & Häyrynen, E. (2022). *Tapahtuma on tilaisuus: Tapahtuman suunnittelu ja toteutus*. Tietosanoma.
- Wass, H. (2022). *Onko demokratia heikentynyt ja miten demokratian tasoa mitataan?* [Verkkokurssi]. Liboppi.
- Wilhelmsson, N. (2022). *Kansallinen demokratiaohjelma 2025: miten ja miksi kansalaisvaikuttamista on pyritty kehittämään?* [Verkkokurssi]. Liboppi.
- Yleisten kirjastojen neuvosto (YKN). (i.a.-a). *Kansalaisen kirjasto – Olennainen osa suomalaista osaamista: Yleisten kirjastojen suunta 2016–2020*. <https://www.kirjastot.fi/sites/default/files/content/yleisten-kirjastojen-suunta-2016-2020-web.pdf>
- Yleisten kirjastojen neuvosto (YKN). (i.a.-b). *Onneksi on kirjasto! Yleisten kirjastojen suunta 2021–2025*. <https://www.kirjastot.fi/sites/default/files/content/yleisten-kirjastojen-suunta-2021-2025-FI-web.pdf>

LIITTEET

Liite 1. Kysely yleisille kirjastoille

Liite 2. Ajankohtaispäivän ohjelma (kuva)

Liite 3. Ajankohtaispäivän ohjelma saavutettavassa tekstimuodossa

Liite 4. Ennakkokysely opiskelijoille

Liite 5. Palautekysely opiskelijoille

Liite 1. Kysely yleisille kirjastoille

Demokratian edistäminen yleisissä kirjastoissa

Hyvä kirjastolainen!

Olemme kaksi kirjasto- ja tietopalvelualan tradenomiopiskelijaa Seinäjoen ammattikorkeakoulusta. Teemme parhaillaan opinnäytetyötä, jonka tarkoituksena on järjestää ajankohtaispäivä kirjastoalan opiskelijoille tulevana syksynä. Päivän aiheena on yleisissä kirjastoissa tehtävä demokratiatyö. Tällä kyselyllä kartoitamme demokratiatyön käsitettä, yleisyyttä, toteuttamistapoja ja osaamistarpeita.

Tarkoituksemme on selvittää kirjastoissa tehtävän demokratiatyön yleisyyttä kuntatasolla. Siksi toivomme, että jokaisesta kunnasta tulisi vain yksi vastaus. Jos vastaat useamman kunnan kirjastotoimesta, täytyy kysely jokaisen kunnan osalta erikseen. Kysely on anonyymi, eikä vastauksia ja vastajaa voida yhdistää toisiinsa.

Kyselyyn vastaaminen vie aikaa noin 5-20 minuuttia. Kysymysten määrä ja vastausaika riippuu siitä, tehdäänkö kirjastossanne demokratiatyötä vai ei. Opinnäytetyömme kannalta olisi tärkeää saada vastauksia sekä teiltä, joille demokratiatyö on tuttua ja teiltä, joille se on vieraampaa. Kiitos etukäteen vastauksistanne!

Kysely on avoinna 22.6.2023 asti.

Vastaamme mielellämme, jos jokin asia kyselyssä askarruttaa teitä.

Katariina Pirttiniemi, katariina.pirttiniemi@seamk.fi
Johanna Pulkkinen, johanna.pulkkinen@seamk.fi

1. Kunnan asukasluku 31.12.2022

alle 5 000
5 000 - 9 999
10 000 - 29 999
30 000 - 99 999
100 000 tai enemmän

2. Aluehallintoviraston toimialue, johon kuntanne kuuluu

[Linkki toimialueiden kuntaluetteloon](#)

Etelä-Suomi
Itä-Suomi

Lappi
Lounais-Suomi
Länsi- ja Sisä-Suomi
Pohjois-Suomi

3. Mitä kirjastojen demokratiatyö on? Miten kuvaisit tai määrittelisit sitä lyhyesti?

Laissa yleisistä kirjastoista (1492/2016) on määritelty lain tavoitteet sekä yleisen kirjaston tehtävät, joilla tavoitteita edistetään. Yksi lain tavoitteista on edistää aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja sananvapautta. Tästä tavoitteesta on tuntunut vakiintuneen alalle käyttöön käsite kirjastojen demokratiatyö.

Mitä ajattelet demokratiatyöhön kuuluvan? Mitä se käytännössä on? Tähän kysymykseen ei ole yhtä, eikä oikeaa tai väärää vastausta. Tarkoituksemme on kartoittaa, millaisia tulkintoja laista on tehty. Voit lähestyä asiaa esim. lain määrittämien tehtävien näkökulmasta tai kirjastojen konkreettisen tekemisen kautta.

[Linkki kirjastolakiin](#)

4. Tehdäänkö kuntanne kirjastossa (yhdessä tai useammassa toimipisteessä) demokratiatyötä?

Selvitämme demokratiatyön yleisyyttä kuntatasolla. Jos kunnassanne on useampi kirjaston toimipiste ja niistä yhdessäkin tehdään demokratiatyötä, vastaa kyllä. Jos missään toimipisteistä ei tehdä demokratiatyötä, vastaa ei.

Kyllä
Ei

Kysely siirtää kyllä-vastajat kysymykseen 7.

5. Vastasit, että kirjastossanne ei tehdä demokratiatyötä. Miksi ei?

Voit valita useita vaihtoehtoja.

Henkilöstön aika ei riitä
Henkilöstöllä ei ole riittävää osaamista
Tehtävää ei koeta tärkeäksi
Tehtävän ei koeta sopivan kirjastoomme
Ei ole löytynyt sopivaa toteuttamistapaa
Ei ole löytynyt sopivia yhteistyökumppaneita
Demokratian edistämistä hoitaa kunnassa joku muu taho kuin kirjasto, mikä?
Muu syy, mikä?

6. Koetko, että demokratiatyön tekeminen vaatisi kirjaston henkilöstön osaamisen kehittämistä? Jos vaatii, millaista?

Kysely jatkuu kysymyksestä 18.

7. Millaista demokratiatyötä olette tehneet / teette / suunnittelette tekevänne?

Voit valita useita vaihtoehtoja.

Keskustelutilaisuudet
 Erätaukokeskustelut
 Haastattelut tai paneelit
 Luennot
 Vaaleihin liittyvät tilaisuudet
 Kohtaamiset päättäjien tai poliitikkojen kanssa
 Kohtaamiset viranhaltijoiden kanssa
 Tilaisuudet kirjaston ulkopuolella
 Aineistonostot demokratian edistämiseen liittyvistä aiheista
 Infopiste, demokratiaseinä tms.
 Demokratia-aiheiden käsittely somessa, verkkosivuilla, blogissa, podcastissa
 Osallistaminen kunnan palvelujen suunnitteluun
 Kansalaisten vaikuttamismahdollisuuksista kertominen
 Työpajat tai koulutustilaisuudet demokratia-aiheista
 Taidelähtöiset toteuttamistavat
 Monilukutaidon edistäminen
 Leluvaalit
 Monikulttuuristen kohtaamisten järjestäminen
 Kotouttava toiminta maahanmuuttajille
 Tilojen tarjoaminen kansalaistoimintaan
 Muuta, mitä?

8. Mille kohderyhmille demokratiatyönne on suunnattu?

Voit valita useita.

Varhaiskasvatus
 Alakoulu
 Yläkoulu
 Toinen aste
 Korkeakoulu
 Aikuiset
 Seniorit
 Maahanmuuttajat
 Muut erityisryhmät, mitkä
 Muu, mikä

9. Minkä tason asioita demokratiatyönne koskee?

Esim. kaupunginosayhdistyksen keskustelutilaisuus lähikirjastossa -> kunnan osa, kunnanvaltuutettujen paneelikeskustelu -> kunta, kansanedustajan vierailu -> valtakunta. Voit valita useita.

Kunnan osa, esim. kaupunginosa, kylä
 Kunta
 Seutukunta
 Hyvinvointialue
 Valtakunta
 EU
 Muu, mikä?

10. Onko teillä yhteistyökumppaneita demokratiatyön toteuttamisessa?

Voit valita useita.

Oman kunnan muut toimialat, mitkä?

Toisten kuntien kirjastot

Koulut ja oppilaitokset

Kolmas sektori (esim. yhdistykset, järjestöt)

Neljäs sektori (järjestöihin sitoutumaton vapaa kansalaistoiminta)

Poliittiset toimijat

Hyvinvointialue

Muita, mitä

11. Miten arvioit kuntasi muiden toimialojen ja/tai poliittisten päättäjien suhtautuvan kirjastonne demokratiatyöhön?

12. Millaista palautetta olette saaneet kuntalaisilta kirjastonne demokratiatyöstä?

13. Onko kirjastossanne ollut tai parhaillaan menossa Sitran, aluehallintoviraston tai muun tahon rahoittama demokratiatyöhön suunnattu hanke?

Kyllä

Ei

Kysely siirtää ei-vastaajat kysymykseen 17.

14. Kuka hankkeen parissa työskenteli tai työskentelee?

Voit valita molemmat.

Kirjaston oma henkilökunta (osittain tai kokonaan hankkeeseen palkattuna)

Kirjaston ulkopuolelta palkattu henkilö

15. Jäikö tai jääkö hankkeesta kirjastonne käyttöön sopivia demokratiatyön toimintatapoja?

Jos yksikin hankkeessa kokeiltu toimintapa jäi käyttöön, vastaa kyllä. Jos vastaat ei, selitä tarkemmin mikä esti toiminnan jatkumisen.

Kyllä

Ei

En vielä tiedä

16. Tehtiinkö kirjastossanne demokratiatyötä jo ennen hanketta?

Kyllä

Ei

17. Onko demokratiatyön tekeminen vaatinut osaamisen kehittämistä kirjastonne henkilöstöltä? Jos on, millaista?

18. Onko kirjastonne henkilökunta saanut koulutusta demokratiatyöhön?

Kyllä

Ei

19. Jos henkilökuntanne on osallistunut koulutukseen, kenen järjestämää tai mil-laista se oli?

Voit valita useita.

Ake-kirjasto

Aluehallintovirasto

Liboppi-kurssi

Työnkierto

Mentorointi

Vertaistuki tai vertaisvierailut

Muu, mikä?

20. Vapaa sana kirjastojen demokratiatyöstä ja/tai kyselystä

Liite 2. Ajankohtaispäivän ohjelma

Eväitä demokratiatyöhön

Ajankohtaispäivä kirjastoalan opiskelijoille

10.10.2023 klo 9-15

Seinäjoen ammattikorkeakoulu, Frami F110

Ohjelma

- 9.00 – 9.15 Päivän avaus ja johdattelua aiheeseen
Katariina Pirttiniemi ja Johanna Pulkkinen, kirjasto- ja tietopalvelualan opiskelijat, SeAMK
- 9.15 – 9.55 Miksi kirjastot ja demokratia?
Mika Mustikkamäki, kirjastotoimen ylitarkastaja, Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto
- 9.55 – 10.25 Eväät jakoon – opinnäytetyön esittelyä
Katariina Pirttiniemi ja Johanna Pulkkinen, kirjasto- ja tietopalvelualan opiskelijat, SeAMK
- 10.25 – 10.40 Venyttely- ja jaloittelutauko
- 10.40 – 11.20 Kansanvallan uljas linnake, Jyväskylän ja Tampereen kirjastojen demokratiahanke
Marjo Hietikko, demokratia- ja osallisuustyöstä vastaava kirjastonhoitaja, Tampereen kaupunginkirjasto
- 11.20 – 12.00 Lounastauko
- 12.00 – 13.10 Lisää hankkeissa testattuja demokratiatyön muotoja
- Nuoret äänessä!
Tuula Siira, kirjastonhoitaja, Naantalın pääkirjasto
- LAMPPU – Pienten kirjastojen demokratiapilotti
Jaana Laaksonen, hankekoordinaattori, Lapinjärven kirjasto
- Kohkaamisesta kohtaamiseen ja kahvia kaikille!
Minna Halonen, kirjasto- ja kulttuurijohtaja, lin kunta
- 13.10 – 13.30 Kahvitauko
- 13.30 – 14.30 Erätauko! Tietoa ja kokemuksia menetelmästä
Efe Ewwaraye, asiantuntija, Erätauko-säätiö
Pasi Kangas, mediakasvatuskoordinaattori, Lahden AKE
- 14.30 – 14.50 Eväät reppuun – pienryhmäporinat
- 14.50 – 15.00 Päivän päätös
Katariina Pirttiniemi ja Johanna Pulkkinen, kirjasto- ja tietopalvelualan opiskelijat, SeAMK
Satu Salmela, lehtori, SeAMK

SeAMK

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Liite 3. Ajankohtaispäivän ohjelma tekstimuodossa**Eväitä demokratiatyöhön**

Ajankohtaispäivä kirjastoalan opiskelijoille

10.10.2023 klo 9-15

Seinäjoen ammattikorkeakoulu, Frami F110

Ohjelma

- 9.00 – 9.15 Päivän avaus ja johdattelua aiheeseen
Katariina Pirttiniemi ja Johanna Pulkkinen, kirjasto- ja tietopalvelualan opiskelijat, SeAMK
- 9.15 – 9.55 Miksi kirjastot ja demokratia?
Mika Mustikkamäki, kirjastotoimen ylitarkastaja, Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintovirasto
- 9.55 – 10.25 Eväät jakoon – opinnäytetyön esittelyä
Katariina Pirttiniemi ja Johanna Pulkkinen, kirjasto- ja tietopalvelualan opiskelijat, SeAMK
- 10.25 – 10.40 Venyttely- ja jaloittelutauko
- 10.40 – 11.20 Kansanvallan uljas linnake, Jyväskylän ja Tampereen kirjastojen demokratiahanke
Marjo Hietikko, demokratia- ja osallisuustyöstä vastaava kirjastonhoitaja, Tampereen kaupunginkirjasto
- 11.20 – 12.00 Lounastauko
- 12.00 – 13.10 Lisää hankkeissa testattuja demokratiatyön muotoja
Nuoret äänessä!
Tuula Siira, kirjastonhoitaja, Naantalin pääkirjasto
LAMPPU – Pienten kirjastojen demokratiapilotti
Jaana Laaksonen, hankekoordinaattori, Lapinjärven kirjasto
Kohkaamisesta kohtaamiseen ja kahvia kaikille!
Minna Halonen, kirjasto- ja kulttuurijohtaja, Iin kunta
- 13.10 – 13.30 Kahvitauko
- 13.30 – 14.30 Erätauco! Tietoa ja kokemuksia menetelmästä
Efe Evwaraye, asiantuntija, Erätauco-säätiö
Pasi Kangas, mediakasvatuskoordinaattori, Lahden AKE
- 14.30 – 14.50 Eväät reppuun – pienryhmäporinat
- 14.50 – 15.00 Päivän päätös
Katariina Pirttiniemi ja Johanna Pulkkinen, kirjasto- ja tietopalvelualan opiskelijat, SeAMK
Satu Salmela, lehtori, SeAMK

Liite 4. Ennakkokysely opiskelijoille

Kirjasto- ja tietopalvelualan ajankohtaispäivän ennakkokysely

Hei kirjastoalan opiskelija!

Seinäjoen ammattikorkeakoulun kirjasto- ja tietopalvelualan perinteinen ajankohtaispäivä järjestetään tiistaina 10.10.2023. Päivän aiheena on yleisissä kirjastoissa tehtävä demokratiatyö.

Ajankohtaispäivän järjestäminen on osa opinnäytetyötämme. Tällä kyselyllä selvitämme opiskelijoiden käsityksiä kirjastojen demokratiatyöstä. Ajankohtaispäivän vaikuttavuutta arvioidaan toistamalla kysymykset 3–5 palautekyselyssä. Kysely on anonyymi, eikä vastauksia ja vastaajaa pysty yhdistämään toisiinsa.

Kiitos etukäteen vastauksestasi. Tavataan 10.10. demokratiatyön äärellä!

Katariina Pirttiniemi ja Johanna Pulkkinen, KIT120

1. Minkä vuosikurssin opiskelija olet?

KIT123

KIT122

KIT121

KIT120

Aiempi KIT1-kurssi

KITIdiplomi

Oulun yliopiston opiskelija

2. Oletko törmännyt puheeseen kirjastojen demokratiatyöstä?

Voit valita useita.

Kyllä, opinnoissa

Kyllä, harjoittelussa

Kyllä, työssä kirjastossa

Kyllä, jossain muualla, missä?

En ole

3. Miten hyvin koet ymmärtäväsi mitä kirjastojen demokratiatyö tarkoittaa?

1. En ollenkaan, 2. En kovinkaan hyvin, 3. Jonkin verran, 4. Ihan hyvin

4. Koetko kirjastojen demokratiatyön tärkeäksi?

1. En ollenkaan, 2. En kovinkaan, 3. Jonkin verran, 4. Todellakin

5. Sopiiko demokratiatyö mielestäsi kirjastojen tehtäväkenttään?

1. Ei ollenkaan, 2. Ei kovinkaan hyvin, 3. Jonkin verran, 4. Todellakin

Liite 5. Palautekysely opiskelijoille

Kirjasto- ja tietopalvelualan ajankohtaispäivän palautekysely

Palautteesi on meille arvokasta, kiitos vastauksestasi etukäteen!

Katariina & Johanna

1. Minkä vuosikurssin opiskelija olet?

KITI23

KITI22

KITI21

KITI20

Aiempi KITI-kurssi

KITIdiplomi

2. Miten osallistuit 10.10.2023 ajankohtaispäivään?

Paikan päällä Framilla

Etänä Teamsissa

3. Miten hyvin koet ymmärtäväsi mitä kirjastojen demokratiatyö tarkoittaa?

1. En ollenkaan, 2. En kovinkaan hyvin, 3. Jonkin verran, 4. Ihan hyvin

4. Koetko kirjastojen demokratiatyön tärkeäksi?

1. En ollenkaan, 2. En kovinkaan, 3. Jonkin verran, 4. Todellakin

5. Sopiiko demokratiatyö mielestäsi kirjastojen tehtäväkenttään?

1. Ei ollenkaan, 2. Ei kovinkaan hyvin, 3. Jonkin verran, 4. Todellakin

6. Mitä mieltä toiminnallisuudesta?

Osallistimme teitä muutaman kerran päivän aikana pienillä aktiviteeteilla ja Teams-kyseilyillä. Mitä olit niistä mieltä?

En tykännyt niistä.

Ihan ok, mutta vähempikin olisi riittänyt.

Niitä oli sopivasti.

Aktiviteetteja olisi voinut olla enemmänkin.

7. Millainen ajankohtaispäivän toteuttamistapa olisi sinulle jatkossa mieleisin?

Ajankohtaispäivä perustuu pitkälti luentoihin, kuten tänä vuonna.

Ajankohtaispäivä perustuu pitkälti vuorovaikutukseen, esim. keskustelut, pienryhmä- tai työpajatoiminta.

Yhdistelmä edellisistä.

En osaa sanoa.

8. Mikä olisi mielestäsi paras toteuttamistapa vastaavalle tapahtumalle?

Hybridi

Pelkkä verkkototeutus

Molemmat sopii

9. Onko mielessäsi jokin kiinnostava aihe tai kehitysidea tuleville ajankohtaispäiville? Ehdot!

10. Vapaa sana 10.10.2023 ajankohtaispäivästä

Mitä eväitä otit mukaasi?

Haluamme tarjota mahdollisuuden päivän aikana kertyneiden ajatusten ja oivallusten jakamiseen, koska jaetuista eväistä on iloa toisillekin. Tätä varten Teamsiin on luotu Whiteboard-seinä. Siellä voit jakaa anonymisti ajatuksiasi ja oivalluksiasi. Voit palata Whiteboardille myöhemminkin suoraan Teamsista, ohjeet löydät palautekyselystä kertovasta sähköpostiviestistä.

[Tässä linkki Teamsin Whiteboard-seinälle.](#)

Whiteboard avautuu uuteen välilehteen. Muistathan palata tänne lähettämään kyselyn.

Yhteystiedot arvontaa varten

Kaikkien palautekyselyn yhteydessä yhteystietonsa antaneiden kesken arvotaan pieniä palkintoja. Yhteystietoja käytetään vain arvannon suorittamiseen ja palkintojen toimittamiseen. Tiedot hävitetään heti tämän jälkeen. Tietoja ei voida yhdistää palautekyselyssä antamiisi vastauksiin.

[Siirry tästä antamaan yhteystietosi arvontaa varten.](#)

Linkki avautuu uuteen välilehteen. Muistathan palata tänne lähettämään kyselyn.